

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Diplomová práce

***Financování církví a náboženských
společností***

Zpracoval: Petr Stukabuer

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Mgr. Václav Valeš, Ph.D.

České Budějovice, 2012

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Plzni, březen 2012

Podpis:

Poděkování

Rád bych poděkoval JUDr. Mgr. Václavu Valešovi, Ph.D. za jeho vstřícný přístup. Dále bych chtěl poděkovat všem, kteří mě podporovali během celého studia, zejména rodičům a bratrovi.

Obsah

Úvod	1
1. Základní pojmy	3
1.1. Církev	3
1.2. Náboženská společnost	4
1.3. Církev a náboženské společnosti v ČR	4
2. Vztah státu k církvím a náboženským společnostem	5
2.1. Státy se státním náboženstvím	5
2.2. Státy totalitní	6
2.3. Státy nábožensky neutrální	8
2.4. Laický stát	9
3. Vztah katolické církve ke státu	11
4. Dějiny vztahu státu a církve	12
4.1. Vztah prvotních křesťanů ke státu	12
4.2. Právní památky (2. až 4. století)	13
4.3. Spory moci duchovní a světské v 11. a 12. století	16
5. Dějiny vztahu státu a církví a náboženských společností na našem území	19
5.1. Raně feudální stát (od Velké Moravy do 1. poloviny 11. století)	19
5.2. Rozvinutý feudální stát (od 2. poloviny 11. století do začátku husitství)	23
5.3. Husitské hnutí (od začátku 15. století do roku 1436)	27
5.4. Stavovský stát (od roku 1436 do roku 1620)	31
5.5. Absolutistický stát (od roku 1620 do roku 1848)	35
5.6. Konstituční monarchie (od roku 1848 do vzniku Československé republiky)	42
5.7. První republika (od roku 1918 do roku 1939)	45
5.8. Druhá republika a Protektorát	50
5.9. Období limitované demokracie (od roku 1945 do roku 1948)	51
5.10. Období komunistické totality	53
6. Vývoj po roce 1989	59
6.1. Financování církví a náboženských společností	59
6.2. Restituce nemovitého majetku církví a náboženských společností	61
6.3. Návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi	63
6.4. Daňové úlevy a vlastní způsoby financování církví a náboženských společností	64
7. Financování církví v jiných státech	66
7.1. Spolková republika Německo	66
7.2. Rakousko	66
7.3. Španělsko	67
7.4. Francie	67
7.5. USA	68
8. Pohled de lege ferenda	69
Závěr	70
Seznam použité literatury a pramenů	72
A. Seznam literatury	72
B. Seznam internetových pramenů	77
C. Seznam právních předpisů	78
D. Judikatura	81
Seznam použitých zkratk	82
Přílohy	83
1. Souhrnný přehled financování církví a náboženských společností ze státního rozpočtu na základě zákona č. 218/1949 Sb. v roce 2010	83
2. Seznam církví a náboženských společností, které jsou financovány podle zákona č. 218/1949 Sb.	83
3. Popis činností vykonávaných duchovními katolické církve a jejich zařazení do platových tříd	84
4. Stupnice základních platů duchovních podle platových tříd a platových stupňů	85
5. Výše finanční náhrady pro vybrané církve podle §14 návrhu zákona o zmírnění některých majetkových krivd způsobených církvím a náboženským společnostem v době nesvobody, o vypořádání majetkových vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů z roku 2008.	86

6. Seznam skutečností, které vedly k majetkovým křivdám podle vládního návrh zákona č. 580/0, o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi).	87
7. Skladba církevních finančních zdrojů ve vybraných zemích	88
Summary	89
Klíčová slova/Key words	91

Úvod

Círky a náboženské společnosti¹ jsou integrální součástí moderního a demokratického státu. Právě jejich financování je v dnešní době velmi společensky ožehavým tématem a záleží na občanech, resp. na jejich volených zástupcích, jak věcně a jak pravdivě se o tomto tématu bude hovořit, informovat a především rozhodovat. "*Vztah mezi církví a státem totiž bývá viděn politicky (církev je předmětem debat politických stran, z nichž některé jsou ve společnosti jakoby jejím mluvčím) nebo bývá viděn morálně (viz. třeba veřejně proklamovaný názor, že církev by měla být chudá)*"² nebo se na něj pohlíží třeba v rovině ekonomické (např. diskuze zda neodložit splátkový kalendář navrhovaného zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi na období ekonomického růstu).

Já se proto ve své diplomové práci zabýval problematikou z hlediska práva a právní historie a to z toho prostého důvodu, že přístup právní (aniž bych se chtěl dotknout jiných oborů) je nejobjektivnější a nejprůhodnější (konec konců výsledek, ať už jakýchkoli náhledů na věc, bude vždy syntézou především práva a politiky). Mým cílem tedy bylo popsat vývoj vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi na našem území a to z pohledu jejich financování. Čerpal jsem především z odborné literatury a relevantních právních památek a předpisů a uplatnil hlavně přístup deskriptivní a analytický.

Nejprve jsem definoval pojem církví a náboženských společností a základní modely vztahu státu k nim. Okrajově jsem zmínil i vztah církve katolické (a to z toho důvodu, že je v našem státě církví nejpočetnější i nejdéle působící a to z ní dělá nejlepší zástupkyni všech ostatních církví a náboženských společností).

Na začátku následujících právně-historických kapitol jsem si dovilil malou odbočku. Myslím si totiž, že vztah Říše římské a katolické církve od jejího počátku do konce 3. století je velmi zajímavý. Z hlediska historického i právního se v tomto období dají nalézt určité paralely s následným vývojem v naší zemi (pronásledování prvních křesťanů a 50. léta v ČSR či postoj císaře Konstantina a císaře Josefa II. k duchovenstvu jako k části státní správy). Stejně tak boje císařů Svaté říše Římské a papežů, probíhající v desátém až dvanáctém století, přímo

¹ Dále i CNS.

² MRÁZ, Jan. Pohyblivé hranice vztahů mezi církví a politickým společenstvím. in *Církev a stát* (Sborník příspěvků z 2. ročníku konference). Brno: Masarykova univerzita, 1997. str. 9. ISBN 80-210-1627-2

ovlivňovaly dění v tehdejším Českém království. Následně jsem analyzoval naše dějiny z pohledu konfesního práva a v jednotlivých etapách vývoje popsal nejdůležitější právní památky, které měly vliv na financování církví a náboženských společností anebo na vztah státu k nim. Nakonec jsem zmínil současnou platnou právní úpravu, která se dotýká tématu práce i úpravu, která je prozatím ještě v legislativním procesu.

Na závěr jsem jen velmi stručně nastínil způsoby financování církví a náboženských společností ve vybraných zemích a pokusil se o pohled na problematiku mé diplomové práce z hlediska *de lege ferenda*.

1. Základní pojmy

Nejprve by bylo vhodné pokusit se definovat si dva základní termíny (tedy církev a náboženská společnost), se kterým budu ve své diplomové práci pracovat. Je zřejmé, že pohled práva a religionistiky, teologie či filozofie bude tyto termíny nahlížet z různých úhlů pohledu. Stejně tak rozdílně vnímají sebe sama i jednotlivé církve³ a náboženské společnosti.

1.1. Církev

V našem (tedy evropském) kulturním okruhu je za církev považována organizovaná skupina lidí, věřících v Ježíše Krista. Z pohledu českého práva⁴ se jedná o právnické osoby korporativního typu zastupované svými představiteli (klérus). Z pohledu religionistiky je tuto skupinu nutné rozšířit i o laiky (tedy věřící, kteří se hlásí k dané církvi, ale nezastávají žádnou funkci v její hierarchii). Z pohledu teologie jde i o duchovní rozměr (tajemství spojení Boha s lidmi, Boží lid, mystické Kristovo tělo atd.)⁵.

Samotné slovo církev (lat. *ecclesia*)⁶ "pochází z řeckého *κυριακή* (KYRIAKE), tj. *Pánova*."⁷, je tedy přivlastňovacím jménem ve významu *patřící Pánu* (Ježíši Kristu). "Výraz *církev* přísluší tudíž - z důvodu uvedené pojmové vazby na *Pána*, tj. *Ježíše Krista* - výlučně *křesťanskému společenství*."⁸ Tato křesťanská společenství však nejsou v praktikování své víry jednotná a proto lze hovořit o církvích různého vyznání. Jednotlivé církve pak lze také dělit na církve partikulární (tj. místní). To je zvláště důležité z pohledu konfesního práva, protože jednotlivé státy upravují své vztahy s církvemi různými prostředky různě, kdežto vnitřní vztahy v konkrétní církvi na různých místech světa jsou kanonickým (resp. církevním) právem upravovány většinou stejně.

³ Tak například katolická církev se snaží sebe sama definovat prostřednictvím prostředků spíše teologických, než právních. "Biblické slovo "církev" [ekklésia] znamená "svolání", "shromáždění". Označuje shromáždění těch, které Boží slovo svolává, aby utvořili Boží lid, a kteří se, živení Kristovým tělem, sami stávají Kristovým tělem." Katechismus katolické církve. 2. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. str. 208. ISBN 80-7192-488-1

⁴ Z pohledu kanonického práva se nedočkáme jasné definice. "Ani platný Kodex kanonického práva církev nedefinuje, nicméně kán. 204 ji pracovně vymezuje, vycházeje při tom z definice jejích příslušníků (...)" HRDINA, Antonín Ignác. Kanonické právo. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. str. 64. ISBN 80-86432-26-2

⁵ více v VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 13. ISBN 978-80-7380-135-9.

⁶ Zajímavostí je, že řecké *ekklésia* bylo "v běžné řecké mluvě tehdejší doby (...) místo shromáždění lidu, *demos*, ve smyslu politickém." LÉON-DOFOUR, Xavier a kol. Slovník biblické teologie. 2. vydání. Praha: Academia, 2003. strana 50. ISBN 80-200-1127-7

⁷ TRETERA, Jiří Rajmund. Konfesní právo a církevní právo. 1. vydání. Praha: Jan Kringl, 1997. str. 9. ISBN 80-902045-2-X

⁸ tamtéž.

1.2. Náboženská společnost

Do kategorie náboženských společností⁹ pak tedy logicky spadají všechny ostatní náboženské skupiny, které neuznávají Ježíše Krista za svého Boha¹⁰ (Svědkové Jehovovi a Unitáři, jsou z tohoto pravidla výjimkou¹¹). Bude se tedy jednat zejména o všechna ostatní světová náboženství - judaismus, islám, hinduismus. *"Některá se dokonce spíše než za náboženství považují za určité filozofické systémy (buddhismus, taoismus, konfucianismus)."*¹²

1.3. Církev a náboženské společnosti v ČR

Do 31.12. 2011 bylo Ministerstvem kultury ČR registrováno 32 církví¹³ a náboženských společností. Nakonec se sluší poznamenat, že je *"součástí náboženské svobody ve smyslu předpisů mezinárodního i českého práva, aby se každé společenství samo rozhodlo, jak se bude označovat, a nikdo mu nemůže označení vnucovat. Neznamená to, že by se jednotlivé církve nemohly v rámci své ekleziologie zabývat myšlenkou, které společenství je a které není církví. Avšak jakákoliv ingerence ze strany jiných církví nebo státních orgánů do uvedené svobody je nepřijatelná."*¹⁴

⁹ Zde je třeba zopakovat, že i tento termín je používán zejména v evropském kulturním okruhu.

¹⁰ Tvrdit, že náboženské společnosti NEVĚŘÍ v Ježíše Krista by nebylo správné, protože např. islámské náboženství ho uznává za jednoho ze svých proroků.

¹¹ Ta však není ani tak důležitá z hlediska práva, jako spíše z hlediska religionistiky.

¹² VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 13. ISBN 978-80-7380-135-9.

¹³ Podle zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech. Právo na hospodářské zabezpečení ze strany státu má 17 z nich (viz. Příloha č. 2).

¹⁴ TRETERA, Jiří Rajmund. *Konfesní právo a církevní právo*. 1. vydání. Praha: Jan Kringl, 1997. str. 22. ISBN 80-902045-2-X.

2. Vztah státu k církvím a náboženským společnostem

*"Náboženská svoboda (v některých etapách dějin spíše nesvoboda) jednotlivců a jejich sdružování do církví a náboženských společností, resp. podmínky jejich fungování ve vztahu ke státu, jsou v zemích západní civilizace tradičně regulovány zvláštními právními normami, které česká právní teorie označuje jako konfesní právo."*¹⁵ Je vhodné doplnit, že toto konfesní (dříve také státní církevní) právo se jako celek skládá z množin norem vnitrostátních (*"Vnitrostátní konfesní právo je souhrn právních předpisů upravujících problematiku individuálních a kolektivních náboženských práv v rámci daného státu."*¹⁶), mezinárodních (*"Mezinárodní konfesní právo je úprava individuálních a kolektivních náboženských práv mezinárodními smlouvami (vícestranné, dvojstranné)."*¹⁷) a Evropských.

Podle obsahu a rozsahu všech těchto konfesních norem lze vždy hovořit o konfesněprávním systému, prostřednictvím kterého daný stát přistupuje k církvím a náboženským společnostem, které působí na jeho území. Existují tři základní druhy těchto systémů a to systém státu se státním náboženstvím, systém státu totalitního a systém státu nábožensky neutrálního¹⁸. Pro zařazení jednotlivého státu do některého z těchto systémů je ale třeba zkoumat nejen jeho platné normy, ale i jejich aplikaci (či neaplikaci) v právní realitě a praxi, protože zejména státy totalitní mají silnou tendenci tyto dvě složky mít v rozporu.

2.1. Státy se státním náboženstvím

Státy se státním náboženstvím si ve svých ústavách či jiných základních zákonech otevřeně vybraly určitou náboženskou víru a tuto prohlásily za státní náboženství. Prof. Tretera k tomu dodává: *"Pod pojmem konfesijní stát rozumíme takové uspořádání vztahu církví a státu, v němž vykonavatelé státní moci upřednostňují jedno náboženství nebo jen jedno vyznání v rámci určitého náboženství."*¹⁹ Toto státní náboženství je pak ze strany státu a jeho orgánů určitým způsobem protěžováno a ostatní náboženství jsou tedy tímto

¹⁵ JÄGER, Petr. Církev a náboženské společnosti v České republice a jejich právní postavení. 1. vydání. Brno: CDK, 2006. str. 7. ISBN 80-7325-092-6.

¹⁶ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 15. ISBN 978-80-7380-135-9

¹⁷ tamtéž.

¹⁸ viz. VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 14 a násl. ISBN 978-80-7380-135-9

¹⁹ TRETERA, Jiří Rajmund. Stát a církev v České republice. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. str. 11. ISBN 80-7192-707-4

znevýhodněna, ale snášena a nebo rovnou netolerována (tedy stát konfesní toleranční a nebo stát konfesní výlučný). Na našem území historicky stát zaujímal tento postoj (ať už ve variantě toleranční či výlučné) k různým konfesím až do roku 1848. V současné době se se státním náboženstvím můžeme setkat v různých zemích, např.: "*V Anglii je státní (established) církev (the Church of England), jejíž hlavou je královna. Ovšem anglikánské církve ve Walesu a Severním Irsku byly odstátněny a církev ve Skotsku je ve srovnání s (established) Skotskou církví (the Church of Scotland) nepatrná.*"²⁰, Dánsku (zde je státní církví Evangelicko-luterská církev), Řecku (Východní Pravoslavná církev Kristova) a další.

*"Model státního náboženství ztratil svou platnost nejprve v katolickém světě. S druhým vatikánským koncilem se stal definitivně zastaralým. (...) Dnes už neexistuje na celém světě jediná země, v níž by byl katolicismus státním náboženstvím (nebo dokonce státní církví)."*²¹

Zajímavostí pak může být, v návaznosti na předešlý odstavec, že katolická církev, resp. Svatý stolec a jeho diplomacie, vědoma si svého již přežitého a v zásadě nemoderního postavení státní církve ve Španělsku, byla jedním z iniciátorů změny přístupu tohoto státu k církvím a náboženským společnostem, byť katolická církev byla právě v postavení církve státní. Španělsko se tak novou ústavou z roku 1978 přeměnilo z tolerančního státu konfesního na stát odlukový. Švédsko opustilo tento konfesní systém v roce 2000 a stalo se státem nábožensky neutrálním. Nakonec je třeba zmínit, že konfesní stát nelze zaměňovat se státem konfesionálním, tedy takovým, který rozděluje funkce ve státním aparátu příslušníkům jednotlivých církví a náboženských společností podle jejich poměrného zastoupení mezi svými obyvateli.²²

2.2. Státy totalitní

Systém států totalitních, ať už levicového či pravicového zaměření, se vyznačuje snahou naprosto ovládnout a zasahovat do všech myslitelných sfér života svých občanů a tato snaha je nejmarkantnější v oblasti lidských práv. A tak svoboda vyznání a svědomí (stejně jako ostatní základní lidské a občanské svobody), je především navenek státu hlasitě proklamována a platným právem

²⁰ McCLEAN, David. Stát a církev ve Spojeném království. In Stát a církev v zemích EU. 1. vydání. Praha: Academia, 2002. str. 337. ISBN 80-200-0967-1

²¹ MAIER, Hans. Církev a stát v budoucí Evropě. In Teologie & Společnost. číslo 6/2003. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. str. 16. ISSN 1214-0740

²² viz. Kol. autorů. Encyklopedický slovník. 1. vydání. Praha: Odeon, 1993. str. 536. ISBN 80-207-0438-8

(většinou) zaručena, ale ze strany státu a jeho orgánu naprosto nerealizována a nerespektována. Veřejná činnost církví a náboženských společností je státem zakazována či alespoň znemožňována a nebo znesnadňována a tyto se pak musí uchýlit do "podzemí" či na svou činnost rezignovat úplně. Jakékoli projevy náboženského života obyvatelů jsou monitorovány a trestány a státní ideologie se je snaží nahradit svými vlastními ateistickými obřady. Tato snaha je krásně vidět v průběhu komunistické diktatury v ČSR, kdy se stát a komunistická strana snažily postupně nahrazovat křesťanské rituály. Křest vítáním občánků, bířmování předáním občanského průkazu dospívajícím, poutě prvomájovými průvody, kdy místo obrazů svatých byly nesené portréty soudruhů z nejvyšších stranických funkcí KSČ a SSSR. Ačkoli prof. Tretera neřadí totalitní státy s ideologií nahrazující náboženství do zvláštní skupiny, ale podřazuje je pod státy se státním náboženstvím, jeho popis takovýchto států stojí za odcitování. *"Ke konfesijním státům jsou řazeny v klasifikaci běžné v současné vědě konfesního práva i takové státy, které povýší ideologii, jejíž součástí je ateismus, do postavení, jaké v klasických konfesijních státech mělo nějaké náboženství, náboženská víra či vyznání. I v tomto případě jde o nadprávi zjednané jedné ideologii, která má 1.) rysy nápadně se podobající religiozním, 2.) vyhraněný náboženský názor s negativním předznamenáním. Tak "komunistické státy byly v podstatě konfesijními státy à rebours (opačné orientace), protože oficiálního náboženství vnucovaly celé společnosti ateistickou ideologii." Zajištění nadprávi marxistickoleninské ideologii jako tzv. "vědeckého" světového názoru, jehož neodmyslitelnou součástí byl ateismus, bylo ještě před deseti, jedenácti lety v socialistických státech východní a střední Evropy dáno nejen faktickým diktátorským postavením komunistické či jinak nazývané marxistické politické strany, ale v řadě případů též ústavněprávním zakotvením její "vedoucí úlohy" a řadou dalších ustanovení tvořící právní řád těchto států. Ve východní Asii žije početná část lidstva dosud v několika takových konfesijních státech "à rebours", takový režim je dosud na Kubě."*²³ Stačí už jen dodat, že k totalitním státům patřil Svaz sovětských socialistických republik (v letech 1917 až 1991) a všechny země Východního bloku, nacistické Německo (v letech 1933 až 1945) a nebo třeba Mexiko

²³ TRETERA, Jiří Rajmund. Stát a církev v České republice. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. str. 12. ISBN 80-7192-707-4

v 20. a 30. letech 20. století. Dnes mezi takové státy patří již zmíněná Kuba, Čína či Severní Korea.²⁴

2.3. Státy nábožensky neutrální

Posledním, nejmodernějším a nejspravedlivějším systémem je systém států nábožensky neutrálních, který může být realizován způsobem odlukovým (tedy státy odlukové) a nebo kooperačním (státy kooperační). *"V moderních státech zvítězila idea náboženské svobody a tedy i postulát konfesní (nikoli hodnotové) neutrality státu. Od státu zaměřeného na podporu jisté konfese a tedy s touto konfesí se identifikujícím se přešlo ke státu konfesioně neutrálnímu, tj. světskému nebo sekulárnímu. Předpokladem je neidentifikace takového státu se žádným vyznáním, náboženskou vírou či ateistickou ideologií. Dalším znakem světského státu bývá paritní systém. Stát přistupuje rovným způsobem ke všem uznaným náboženským konfesím za současného nároku všech konfesí na toto uznání, jsou-li splněny zákonem stanovené předpoklady."*²⁵ Takový stát tak ve své ústavě či základním zákoně jednoznačně deklaruje (a na rozdíl od státu totalitního i následně praktikuje) svou náboženskou nestrannost a dbá na rovnost všech církví a náboženských společností před zákonem i na stejný přístup svých orgánů k těmto. Nezasahuje do jejich vnitřních organizačních, personálních nebo jiných záležitostí. Na oplátku pak potřeby jeho občanů (především duchovní, ale i z oblasti školství, zdravotnictví a dalších) jsou ze strany církví a náboženských společností uspokojovány zpravidla rychleji, lépe a levněji. JUDr. Valeš pak stručně a výstižně charakterizuje dvě, již zmíněné, varianty státu nábožensky neutrálního. Stát, který provedl odluku od církve jako stát, pro který je důležité *"důsledné oddělení církví a náboženských společností od státu, které je provedeno vůči církvím a náboženským společnostem ohleduplně (USA 1789 - 1791, Brazílie 1890 - 1893) nebo nepřátelsky (Francie 1905 - 1908)"*²⁶. Stát kooperační jako stát světský, který *"oceňuje nezastupitelné místo církví a náboženských společností ve společnosti a spolupracuje s nimi v oblastech společného zájmu (výchova a vyučování, sociální věci, zdravotnictví, vězeňství, armáda, kultura, prevence*

²⁴ více v VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 14 a násl. ISBN 978-80-7380-135-9

²⁵ TRETERA, Jiří Rajmund. Stát a církve v České republice. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. str. 14. ISBN 80-7192-707-4

²⁶ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 15. ISBN 978-80-7380-135-9

před zločinností apod.)"²⁷ a jehož "vzorem je německý model, nastavený Výmarskou ústavou ze dne 11. srpna 1919, jehož principy pak po období nacismu (1933 - 1945) obnovila ústava Spolkové republiky Německo ze dne 23. května 1949 (Grundgesetz), vyhlášená zatím pouze v okupačních zónách západních velmocí."²⁸ Tento druhý typ je aplikován většinou evropských států a to včetně České republiky.

Nedá se ovšem říci, že by byl typ odlukový z pohledu církví a náboženských společností horší, než typ kooperační. Záleží vždy na konkrétní právní úpravě v daném čase v určité zemi. "Učebnicovým příkladem je Francie. Navzdory tomu, že se čtvrtá republika programově prohlásila za *république laïque* (1946), praxe odlukového režimu se v posledních desetiletích notně uvolnila. (...) Již koncem padesátých let se začalo hovořit o *concordat de séparation*. A přece nedošlo k žádné státní iniciativě ohledně nové úpravy poměrů státu a církve ani ve čtvrté, ani v páté republice. Důvod je zřejmý: Francie by v případě budoucího konkordátu nemohla splnit už žádná podstatná přání římskokatolické církve. Ta nejdůležitější jsou již naplněna, aniž by však stát za to dosáhl výraznějších protislužeb. Naopak: následkem (ústavou podmíněné) církevně politické zdrženlivosti státu je "Řím" ve Francii nekonečně mocnější (co se týká jmenování biskupů, příslušností nuncia atd.) než v zemi s konkordátem, jako je např. Německo."²⁹

2.4. Laický stát

Jak upozorňuje prof. Tretera, někdy, a jak to tak bývá nejčastěji v médiích, je termín světský stát (jedno jakého ze dvou výše uvedených typů) nahrazován termínem laický stát. "Snad se tak děje pod vlivem necitlivých překladů z francouzského *état laïque*, možná je tento výraz nepřesný i ve svém originálním znění. Především postrádáme obecně platnou definici laického státu. Nabízí se etymologický postup: vycházet z toho, kdo je to laik. A pak zjistíme, jak vágní pojem byl vytvořen."³⁰ Laik je totiž člen církve, který nepřijal žádné svěcení a v přeneseném významu je výrazem, pro člověka, který se v daném oboru lidské

²⁷ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 15. ISBN 978-80-7380-135-9

²⁸ tamtéž.

²⁹ MAIER, Hans. *Církev a stát v budoucí Evropě*. In *Teologie & Společnost*. číslo 6/2003. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. str. 17. ISSN 1214-0740

³⁰ TRETERA, Jiří. *Rajmund. Stát a církve v České republice*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. str. 17. ISBN 80-7192-707-4

činnosti nevyzná a neorientuje. Proto tedy termín laický stát, jako stát řízený laiky (jakkoli se může v praxi vyskytnout a to, bohužel, v obou významových variantách) vztah mezi státem a církvemi, nikterak nepopisuje. "*Opakem pojmu stát konfesijní není stát laický, ale stát konfesně neutrální, světský, neupřednostňující příslušnost k jakémukoliv náboženskému společenství ani příslušnost ke stavu bez vyznání ani jednotlivá náboženská vyznání ani ateistickou ideologii.*"³¹

³¹ TRETERA, Jiří Rajmund. Stát a církve v České republice. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. str. 17. ISBN 80-7192-707-4

3. Vztah katolické církve ke státu

Vztah místní církve ke státu, kde působí, samozřejmě zrcadlí přístup samotného státu k ní. Na rozdíl od jiných náboženství (například islámu) se však nesnaží prosadit své (kanonické) právo³² jako právo státní, ale omezuje se pouze na snahu (více či méně úspěšnou) ovlivnit legislativu státu. Prof. Salij k tomu dodává: *"Křesťanství je z povahy věci neschopno takového fundamentalismu, který by chtěl své náboženské zákony vnucovat státu (křesťanství takové právo nemá). Když církev formuluje své požadavky k státnímu zákonodárství, které se týká například manželství nebo ochrany života, jde jí jenom o to, aby zákony byly lépe přizpůsobeny morálnímu právu, které je vepsáno v samotné lidské přirozenosti. To, že se křesťanství neupsalo žádnému konkrétnímu zákonodárství, ho vždy činilo otevřeným a nakloněným vůči každému státu a společnosti. Důvod je v Ježíšově učení, že "mé království není z tohoto světa", avšak "císaři odevzdávejte, co je císařovo"."*³³ Dobrým příkladem pro stát, který se nechává ovlivňovat touto „lobby“ je Polsko a pro stát, který tomuto tlaku vytrvale odolává je Francie.

³² Kdyby tomu tak bylo, ČSSR by nutně musela, mimo jiné, změnit v roce 1983 svůj postoj k financování katolické církve na základě kán. 1254 §1 CIC/1983, který říká, že: *"Katolická církev může vrozeným právem nezávisle na světské moci nabývat, držet, spravovat a převádět majetek k dosahování sobě vlastních cílů."*

³³ SALIJ, Jacek. Vztah prvních křesťanů ke státu. In Revue církevního práva. číslo 12/1999. Praha: Společnost pro církevní právo, 1999. str. 24. ISSN 1211-1635

4. Dějiny vztahu státu a církve

Ačkoli je moje práce zaměřena především na České země a v zásadě na všechny církve a náboženské společnosti, myslím, že stručná rekapitulace dějin katolické církve (jakožto církve na našem území nejdéle působící, dlouhou dobu jedinou a víceméně dominující) a jejích vztahů s mocí státní³⁴, nebude na škodu a to i proto, že přístup různých státních útvarů k ní, a to i v otázce jejího financování, se velmi často opakoval. Proto si dovolím nástin dějin této církve od jejího počátku do začátku 4. století a stručný exkurz do Evropy 11. a 12. století, kdy spory moci duchovní a světské, vyvrcholily.

4.1. Vztah prvotních křesťanů ke státu

Katolická církev vznikla kolem roku 30 po Kristu zhruba na území dnešního státu Izrael. Tehdejší Palestina byla ovládaná Římskou říší a rozdělena na více provincií.³⁵ Římská říše křesťanství původně vnímala jako pouhou nevýznamnou židovskou sektu.³⁶ Vztah prvotní církve ke státu dobře ilustruje List Římanům, který o kolo roku 56 po Kristu sepsal apoštol Pavel cestou z Korintu do Jeruzaléma a který přímo navazuje i na Ježíšovo učení.³⁷ V tomto listu Pavel (samozřejmě mimo jiné) reaguje na nepokoje v impériu, které vyvolala daňová politika císaře Claudia. *"Každý ať se podřizuje vládní moci, neboť není moci, leč od Boha. Ty, které jsou, jsou zřízeny od Boha, takže ten, kdo se staví proti vládnoucí moci, vzpírá se Božímu řádu. Kdo se takto vzpírá, přivolává na sebe soud. Vládcové nejsou přece hrozbou tomu, kdo jedná dobře, nýbrž tomu, kdo jedná zle. Chceš, aby ses nemusel bát vládnoucí moci? Jednej dobře, a dostane se ti od ní pochvaly. (...) Proto je nutno podřizovat se, a to nejen z bázně před*

³⁴ Navíc před vznikem křesťanského náboženství lze jen stěží hovořit o vztahu mezi církví či náboženskou společností a státem. Stát byl totiž představován panovníkem, který si zároveň přisvojoval i nejvyšší moc náboženskou (tzv. nábožensko - politický monismus). Více v VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 18. ISBN 978-80-7380-135-9

³⁵ Z pohledu křesťanství je nejdůležitější Judea, kde se nacházejí města Jeruzalém a Betlém. Ježíš Kristus ale působil i v dalších provinciích, např. v Galileji (tam leží Nazaret, Kána) nebo v Samařsku.

³⁶ Jako byli např. farizeové, saduceové, zéloti, esséni a terapeuti. Nejpodobnější křesťanům byli esséni. *"Žili v přátelských stolních společnostech, zaměstnávali se pracemi pro celek a peníze, které získali dávali zvolenému správci, který pro ně kupoval vše potřebné. Nadbytečné rozdávali ještě potřebnějším, než byli sami. (...) měli ve filozofii své existence zabudovány prvky, které v prvopočátku charakterizovaly i prvky křesťanství (očekávání mesiáše, čistota víry, vzájemná solidarita a nenásilné řešení životních situací) tím, že přesunuli svoji činnost na venkov, vyklidili prostor ve městech pro vznik nového společenství: křesťanských obcí."* REKTOŘÍK, Jaroslav. *Ekonomická dimenze křesťanství a církve, její reflexe v ČR*. 1. vydání. Brno: Olprint, 2000. str. 15 a násl. ISBN 80-210-2293-0

³⁷ *"Odpověděli: "Císařův." Tu jim řekl: "Odevzdejte tedy, co je císařovo, císaři, a co je Božího, Bohu."* Bible, NZ, Mt 22, 21

trestem, nýbrž i pro svědomí. Proto také platíte daň. Vládcové jsou v Boží službě, když se drží svých úkolů. Dávejte každému, co jste povinni: daň, komu daň; clo, komu clo; úctu, komu úctu; čest, komu čest."³⁸ Jak se církev postupně rozšiřovala po římském území, začala vstupovat do konfliktů nejen s místními náboženskými kultury, ale i se státní mocí samou a to tím, že křesťané např. odmítali kult císaře, kritizovali otrokářství nebo bojkotovali službu ve vojsku (nutno ovšem podotknout, že ta byla dobrovolná) a také tím, že z "*odporu k tvrdému římskému právu, i proto, aby se vyhnuli pohanským soudním formalitám, obraceli se křesťané ve svých civilních rozepřích raději k církevnímu soudu. To ovšem vedlo k dalšímu rozchodu se státními úřady a k zesílení mocenských pozic církve uvnitř státu, a tak ke zvýšení nedůvěry státu vůči církvi jako konkurující organizaci.*"³⁹. Přesto k vlastnostem vzorného křesťana patřilo i to, že se modlil za svého panovníka.⁴⁰ Postoj Říma k církvi se tak negativně změnil a státní moc začala křesťany pronásledovat. Zjednodušeně by se dalo říci, že "*Bezprávní postavení křesťanů a jejich mučednická pohotovost charakterizuje církevní dějiny po celá tři století.*"⁴¹

4.2. Právní památky (2. až 4. století)

První právní památkou, která ukazuje vztah státu k církvi je reskript císaře Marca Ulpia Traiana z roku 112 po Kristu. V něm císař odpovídá místodržiteli Pliniovi Mladšímu na jeho dotaz, jak má nakládat s křesťany.⁴² Další právní památky pak dokazují proměňující se vztah Říše římské k církvi. Od tolerantního postoje Marca Aurelia Antonia, který svým úředníkům v Asii nařizuje: "*Kdyby však přece jen někdo chtěl někoho pohnat před soud jen proto, že dotyčný je křesťanem, má být obžalovaný zproštěn obžaloby, i když je zřejmé, že je křesťanem, a žalobce ať je potrestán.*"⁴³ Oproti tomu například výnos císaře

³⁸ Bible, NZ, Ř 13, 1-3 a Ř 13, 5-7.

³⁹ ŘÍČAN, Rudolf. MOLNÁR, Amedeo. Dvanáct století církevních dějin. 3. vydání. Praha: Kalich, 2008. str. 86. ISBN 978-80-7071-064-9

⁴⁰ "*Výrazně na to upozorňoval Tertulián. (...) „A tak rozpínáme ruce k Bohu, zatímco nás rozdírají podkovy koní, věší na kříže, olizují plameny, zatímco nám probodávají hrdla a vrhá se na nás zvěř. Ke každému trestu je připraven modlící se křesťan. Jen to číňte, dobří vladaři, zmučte duši, která prosí Boha za panovníka!*" SALIJ, Jacek. Vztah prvních křesťanů ke státu. In Revue církevního práva. číslo 12/1999. Praha: Společnost pro církevní právo, 1999. str. 26. ISSN 1211-1635

⁴¹ ŘÍČAN, Rudolf. MOLNÁR, Amedeo. Dvanáct století církevních dějin. 3. vydání. Praha: Kalich, 2008. str. 64. ISBN 978-80-7071-064-9

⁴² více v HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva I. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. str. 15 a násl. ISBN 80-246-1095-7

⁴³ HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva I. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. str. 20. ISBN 80-246-1095-7

Septima Serva, zakázal přestupovat občanům impéria ke křesťanství a císař Decius svým ediktem z roku 249 o povinné účasti občanů říše na obřadech oficiálního kultu, už zahájil jedno z nejmasovějších pronásledování křesťanů. Smířlivější postoj zaujal císař Gallienus, který vydal v druhé polovině 3. století svůj toleranční edikt. Z dnešního pohledu je velmi zajímavé, že s tímto ediktem byla spojena i restituace majetku určeného pro náboženské účely, který byl před tím zabaven církvi. Obrat pak byl dokonán roku 313 vydáním Ediktu milánského, ve kterém vyhlásili *"císař Konstantin se spoluvladařem Liciniem toleranci státu vůči křesťanství. Ve skutečnosti nešlo o pouhou toleranci (ta byla uzákoněna poprvé roku 260 a znovu pak roku 311), ale o rovnoprávnost s pohanským náboženstvím, na jejímž základě se poprvé začal rozvíjet mezi římským státem a církví vztah kooperace."*⁴⁴ V reskriptu je zřetelně znát snaha o konfesní neutralitu státu. *"Již dříve jsme došli k přesvědčení nebránit náboženské svobodě, nýbrž každému podle jeho názoru a vůle dovolit svobodně vykonávat náboženské úkony. Dali jsme příkaz, že každý, jmenovitě i křesťané, si smí podržet víru jím svobodně zvoleného náboženství. Poněvadž každý reskript, kterým bylo uděleno toto dovolení, byl spojen s rozličnými podmínkami, bránilo to potom asi mnohým vyznávat své náboženství."*⁴⁵ A dále císař nařizuje restituci majetku, který byl křesťanům, při dřívějším pronásledování, zabaven. *"Co se týče křesťanů, nařizujeme kromě toho ještě, aby místa, kde se dříve shromažďovali - třeba jsme Tvé výsosti dříve jinak nařídili - kdo si je koupil od naší pokladny či od někoho jiného, těmto křesťanům bezplatně, bez jakéhokoli nároku na náhradu, bez váhání a bez vytáček vrátil..."*

*Toto všechno za Tvého dozoru ať je křesťanskému společenství bezodkladně ihned vráceno. A poněvadž tito křesťané, jak je známo, mají ve svém držení nejen ona místa, kde se shromažďovali, nýbrž ještě i jiná místa, která nejsou majetkem jednotlivce, nýbrž v právoplatném držení celého společenství, totiž všech křesťanů, vydej příkaz, aby na základě předem uvedeného zákona bylo to ihned uvedeným křesťanům bez jakéhokoli váhání vráceno."*⁴⁶

K Reskriptu milánskému připojil císař ještě dva přípisy. V prvním opět nařizuje navrácení zabaveného majetku. *"Při naší dobrotě se držíme zvyku, (...), nezkracovat, co právně patří jinému, nýbrž vracet to. Proto nařizujeme po přijetí*

⁴⁴ TRETERA, Jiří Rajmund. Konfesní právo a církevní právo. 1. vydání. Praha: Jan Kringl, 1997. str. 60. ISBN 80-902045-2-X

⁴⁵ HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva I. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. str. 28. ISBN 80-246-1095-7

⁴⁶ tamtéž, str. 29.

*tohoto přípisu svolat shromáždění, aby všechno, co patřilo katolické církvi křesťanů v jednotlivých městech a také na jiných místech a je nyní v držení občanů či jiných osob, bylo co nejdříve vráceno kostelům. Je naší vůlí, aby to, co dříve vlastnili, bylo jim po právu vráceno."*⁴⁷

V tom druhém přípisu daruje Konstantinovi, biskupu v Kartágu, finanční dar. *"Rozhodl jsem se jistým významným služebníkem pravého a velmi svatého katolického náboženství ve všech afrických (diecézích) a v obou Mauretániích přispět na zaplacení jejich nutných výdajů. Proto jsem oznámil přípisem velmi váženému pokladníkovi v Africe Ursovi, aby Tvé ctihodnosti vyplatil 3 000 měšců peněz. Až zmíněnou peněžitou částku přijmeš, postarej se, aby tyto peníze byly podle krátkého přípisu zasláného tobě Hosiem všem rozděleny. Kdybys však poznal, že k plnému důkazu mé starostlivosti vůči vám všem v tomto ohledu něco chybí, bez váhání požádej správce našeho majetku, Heraklida, co považuješ za nutné. Ústně jsme mu také přikázal, kdyby Tvá ctihodnost žádala nějaké peníze, aby je bez váhání vyplatil."*⁴⁸ Tento druhý přípis tak lze považovat za jeden z prvních oficiálních dokladů o financování církve státem.

Císař tak, na jedné straně zvolil konfesní neutralitu státu a financování, zajisté jen malé části, potřeb rozvíjející se církve, na druhé straně však začal zasahovat do jejích vnitřních poměrů. Na to poukazuje prof. Hrdina: *"Z listu"⁴⁹, který císař zaslal účastníkům synodu, vyplývá, že episkopát pokládal za říšské úřednictvo sui generis a že ho proto může reglementovat ve věcech disciplinárních i rozsuzovat ve věcech dogmatických."*⁵⁰

Vztah spolupráce mezi církví a Římskou říší se pak dále prohluboval a to nejen tím, že počet křesťanů v říši stále stoupal, ale také tím, že křesťané pronikali do veřejné správy. Ne nepodstatným faktorem, který napomáhal v rozšiřování křesťanství a pomáhal mu získávat stále více příznivců, byl ekonomický stav říše. Ing. Rektořík k tomu píše: *"Je to období, kdy i římská společnost ztratila víru v sama sebe a jedinou oporou, která ji chránila před úplným zoufalstvím, byla naděje na pomoc od vyšší moci, od vykupitele. Tuto pomoc i vykupitele jim nabídlo křesťanství (...). Mělo vybudovanou organizaci pro činnost křesťanských obcí, na rozdíl od židovství nemělo nacionální charakter, (...). Dokázalo se o sebe*

⁴⁷ HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva I. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. str. 29. ISBN 80-246-1095-7

⁴⁸ tamtéž, str. 30.

⁴⁹ List Konstantina Velikého synodě v Týru z roku 335 po Kristu.

⁵⁰ HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva I. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. str. 32. ISBN 80-246-1095-7

*ekonomicky postarat. Hledělo do budoucnosti. A to vše bylo lákavé pro nové přívržence a bylo základem pro další rozšiřování směrem na západ, k "barbarům". (...) Křesťanství již nezatížené židovstvím se tak vydalo mezi pohany cestou, která vedla ke světovému náboženství. K náboženství, pro které nebyla rozhodující příslušnost k tomu, či onomu národu (jako u judaismu), nýbrž jen společná víra. S hranicemi národů padly tímto pojetím víry i hranice pohlaví a stavů."*⁵¹ Obrat postoje říše k církvi pak dokončil císař Theodosius I. Veliký, který roku 391 zakázal pohanské kultury a křesťanská víra se tak stala státním náboženstvím.

4.3. Spory moci duchovní a světské v 11. a 12. století

Nakonec už zmíním jen dva největší spory mezi mocí duchovní a světskou. Konflikty mezi papeži a císaři, jakožto nejmocnějších mužů středověku, ovlivňovaly celou Evropu a zrcadlily se i ve vztazích mezi českým králem a českým duchovenstvem.

V druhé polovině 11. století vrcholil v Evropě emancipace papežství a jeho souboj s mocí světskou, představovanou především císaři Svaté říše římské. Hlavními nástroji církve byly clunyjská řeholní reforma (která měla za cíl zbavit církve podřízenosti feudální moci) a gregoriánská reforma (která se snažila naopak prosadit podřízenost moci světské moci duchovní, nahradit ranně středověký césaropapismus papocézarismem). *"Obě vyšly z pojmu libertas ecclesiae (svoboda církve). Cluny nejdříve chápalo tuto svobodu jako být prost vnějšího tlaku a zasahování knížat a biskupů do jeho vnitřního života; pojem libertas ecclesiae se však brzy rozšířil a nabyl pozitivního obsahu. Libertas ve středověkém, germánském smyslu znamená zároveň souhrn všeho, co jednotlivec může konat nebo nekonat. Mluvílo se o "svobodách" (libertas) jako o souhrnu práv a povinností, na které si jednotlivec směl činit nárok na základě právního řádu nebo zvláštních privilegií. Když je někdo porušoval, bojovalo se o jejich obnovu."*⁵² I Gregoriánská reforma se snažila vymanit církevní organizaci z područí světských panovníků. Toto hnutí, *"které dostalo název (...) od Řehoře VII., bojovalo proti způsobu, jak králové, knížata a šlechtici zakládali biskupství a opatství (...) a jak je často nestoudně finančně vykořisťovali (...). Požadovalo*

⁵¹ REKTOŘÍK, Jaroslav. Ekonomická dimenze křesťanství a církve, její reflexe v ČR. 1. vydání. Brno: Olprint, 2000. str. 21 a násl. ISBN 80-210-2293-0

⁵² FRANZEN, August. Malé církevní dějiny. 1. vydání. Praha: Zvon, 1992. str. 133, ISBN 80-7113-008-7

*obnovení práva svobodné církevní volby, aby zajistilo samostatnost náboženskocírkevního oboru působnosti. Přitom zároveň samozřejmě vyžadovalo, aby církvi byla přiznána jí příslušející pozitivní práva k provádění jejího úkolu. Ježto o tom dosud neexistovaly obecně platné právní normy, bylo úkolem hnutí tyto normy zformulovat a usilovat o jejich prosazení. Tak došlo ke sporu s politickou mocí."*⁵³

Snaha papežů o nadvládu nad světskými feudály byla úspěšná jen z části. Nejvyššího úspěchu dosáhl papež Innocenc III., *"který byl lenním pánem prakticky celé Evropy (i náš Přemysl Otakar I. od něj přijal České království v léno)."*⁵⁴ Papež Bonifác VII. svou bulou Unam sanctam dokonce vyhlásil, že podřízenost papežskému stolci je nutná pro spásu duše. Papežství však plné supremace nikdy v podstatě nedosáhlo a s dalším historickým vývoje (především papežským schizmatem, přicházející reformací, absolutizmem a národními státy) byla tato myšlenka papeži opuštěna jako naprosto nereálná.

Úspěšnější byla moc duchovní v otázce investitury. Spor spočíval v tom, že obě moci si nárokovaly právo na dosazování biskupů do úřadu. Spor pak kulminoval za Jindřicha IV. a Řehoře VII. a Jindřicha V. a Urbana II.

*"K vyřešení sporu o investituru přispěl biskup Ivo ze Chartres. Jeho rozlišení mezi investiturou duchovní (odevzdání prstenu a berly) a investiturou světskou (předání žezla) bylo použito ke koncipování Wormského konkordátu z roku 1122."*⁵⁵ Ten stanovil, že *"biskupové mají být voleni "kanonicky a svobodně" klérem, panovník má jen právo zúčastnit se a v případě sporu podpořit "zdravější část" (senior pars), přičemž investituru "in temporalia" provádí odznaky světské moci, tj. žezlem a mečem, nikoli odznaky moci duchovní, tj. berlou a prstenem. V Německu investuje zvolené preláty před konsekrací, v Itálii a Burgundsku po konsekraci.*

Zmínit je třeba též nerealizovaný konkordát v Sutri z r. 1111, podle nějž měla být zrušena feudalizace církve a její spojení s říší (šlo vlastně o první pokus o "odluku" církve a státu!). Německá říšská duchovní knížata měla císaři vrátit

⁵³ FRANZEN, August. Malé církevní dějiny. 1. vydání. Praha: Zvon, 1992. str. 133, ISBN 80-7113-008-7

⁵⁴ HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva I. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. str. 42. ISBN 80-246-1095-7

⁵⁵ TRETERA, Jiří Rajmund. Konfesní právo a církevní právo. 1. vydání. Praha: Jan Kringl, 1997. str. 70. ISBN 80-902045-2-X

*majetek a jím propůjčená práva a císař se měl naproti tomu vzdát jakéhokoli oprávnění k investituře."*⁵⁶

⁵⁶ HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva I. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. str. 37. ISBN 80-246-1095-7

5. Dějiny vztahu státu a církví a náboženských společností na našem území

Pro snadnější uchopení dějin vztahů mezi státní mocí a církvemi a náboženskými společnostmi bude nejlépe rozdělit si naši historii do více časových úseků, a to nejen z důvodu snadnější kategorizace, ale i proto (a především proto), že v jednotlivých etapách vývoje těchto vztahů se měnil přístup státu k postavení a financování církve katolické a postupně přibývaly i další církve a náboženské společnosti. Pro mou diplomovou práci bude vyhovující toto dělení:

- 1) Raně feudální stát (od Velké Moravy do 1. poloviny 11. století),
- 2) Rozvinutý feudální stát (od 2. poloviny 11. století do začátku husitství),
- 3) Husitské hnutí (od začátku 15. století do roku 1436),
- 4) Stavovský stát (od roku 1436 do roku 1620),
- 5) Absolutistický stát (od roku 1620 do roku 1848),
- 6) Konstituční monarchie (tedy od roku 1848 do vzniku Československé republiky),
- 7) První republika (od roku 1918 do roku 1939),
- 8) Druhá republika a Protektorát,
- 9) Období limitované demokracie (v letech 1945 až 1948) a
- 10) Období komunistické totality.

5.1. Raně feudální stát (od Velké Moravy do 1. poloviny 11. století)

Na našem území ve fázi raně feudálního státu se vztah státu a katolické církve nesl v duchu kooperace. Stát v osobě panovníka církev chránil a prostřednictvím své moci prosazoval její myšlenky a hodnoty a na oplátku se díky katolické církvi, jakožto již nepohanský panovník, začlenil do společenství evropských feudálů, rozvinul své diplomatické styky s papežem i ostatními vládci a získal mezinárodněprávní uznání. Dovnitř mu pak církev umožnila upevnit správu státu, protože, až na výjimky, v této době bylo duchovenstvo jediným zdrojem vzdělaných úředníků a navíc, víceméně loajálních, protože katolická církev, jakožto nadstátní instituce, podléhající pouze papeži v Římě, v zásadě neměla důvod ohrožovat jeho vnější či vnitřní svrchovanost.

Vztah státní moci a katolické církve na našem území začíná v první polovině 9. století po Kristu. Prvním státním útvarem rozkládajícím (alespoň

z části a na zbytek mající podstatný vliv) se na našem území byla Velká Morava. Sámova říše, která jí předcházela, byla spíše předstupněm k plnohodnotnému státu, sdružením slovanských kmenů.⁵⁷ V roce 831 po Kristu pokřtil pasovský Biskup Reginhar knížete Mojžíra I. i s jeho družinou a dvorskou společností. *"Nejprve přijali iniciační svátosti (křest, biřmování, eucharistii) vládnoucí kruhy, obecný lid pak s daleko větším časovým odstupem. Toto schéma se ostatně uplatnilo nejen v případě Moravy, ale u většiny raně středověkých evropských států."*⁵⁸ To je zcela pochopitelné, protože přijetím křesťanství panovník zařadil svůj stát mezi moderní, omezil vojenské zasahování vedlejších států do svých vnitřních záležitostí (konaných pod záminkou christianizace), rozšířil jeho diplomatické možnosti a především získal možnost navázat oficiální kontakt s církví a plně využít spolupráci s ní ve svůj prospěch. JUDr. Valeš ještě dodává, že na rozhodnutí Mojžíra I. přijmout křesťanství, mohla mít vliv jeho manželka, jak tomu bylo ostatně i v jiných evropských zemích.⁵⁹

Problém ale způsobovalo to, že tehdejší církevní organizace nekopírovala území státu. Snaha o vytvoření nezávislé církevní organizace, která by byla prostá politických vlivů, ze strany Východofranské říše vedla knížete Rostislava k tomu, aby požádal u papeže Mikuláše I. o vytvoření samostatného arcibiskupství (nebo alespoň biskupství) v jeho říši. Po papežově odmítnutí se kníže obrátil na byzantského císaře Michaela III. *"Avšak ani on a ani jemu podřízený konstantinopolský patriarcha Fotios nejmenovali žádného moravského biskupa, ale pouze misijní výpravu v čele se soluňskými bratry Konstantinem a Metodějem, která měla zjistit, zda Morava skutečně splňuje podmínky pro vytvoření vlastní církevní organizace."*⁶⁰ Soluňští věrozvěstové Konstantin Filozof (který později přijal řeholní jméno Cyril) a jeho bratr Metoděj tak na Velkou Moravu dorazili roku 863. Od této doby až do rozpadu Velké Moravy pod nájezdy Maďarů začátkem 10. století pak na jejím území, velmi zjednodušeně řečeno, soupeřila liturgie staroslověnská s liturgií latinskou.

Nejvýznamnější a také nejstarší (a to nejen na našem území) slovanskou právní památkou z tohoto období je Zákon sudnyj ljudem (Zákoník soudní pro

⁵⁷ více v BÍLÝ, Jiří, L. Právní dějiny na území České republiky. 1. vydání. Praha: Linde, 2003. str. 37. ISBN 80-7201-429-3

⁵⁸ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 64. ISBN 978-80-7380-135-9

⁵⁹ viz. tamtéž.

⁶⁰ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 64 a násl. ISBN 978-80-7380-135-9

laiky). "(...) je kusým zákoníkem, který někdy v druhé polovině 9. století měli pro Velkomoravskou říši vytvořit svatí Konstantin a Metoděj po svém příchodu na Moravu. Nelze však vyloučit ani její starobulharský původ, jak má za to celá řada právních historiků. Zákoník (především ve svém úvodu a závěru) z právněfilozofického hlediska postuluje nadřazenost božského zákona nad zákony lidskými. Obsahuje především trestní právo, charakteristické relativně mírnými (a to zejména majetkovými) sankcemi, a právo manželské, obrazyjící princip monogamie a zásadní nerozlučitelnost manželského svazku. Zákon v duchu byzantského césaropapismu směřuje církevní jurisdikci duchovních se světskou jurisdikcí knížete."⁶¹ Dalšími církevně právními památkami, které se vztahují k tomuto období, jsou například bula papeže Mikuláše I. Gloria in excelsis Deo z roku 869, bula papeže Jana VIII. Industriae tuae z roku 880⁶² a nebo žaloba téhož papeže na biskupa Hermanricha za věznění biskupa Metoděje z roku 873.⁶³

Velkou Moravu postupně ke konci její existence začalo nahrazovat České knížectví ovládané rodem Přemyslovců. "Česká knížata *Spytihněv* (895 - 915), syn *Bořivoje*, a blíže neznámý *Witizla* (*Spytihněvův* bratr a nástupce *Vratislava I.*?) se roku 895 odtrhli od Velké Moravy a uznaly svrchovanost Východofranské říše. Tímto krokem zřejmě došlo také k připojení přemyslovského státu k řezenské diecézi (nebo k potvrzení tohoto svazku)."⁶⁴ A ačkoli podle Fuldských análů přijalo 14 českých knížat i s družinami na dvoře Východofranského krále Ludvíka Němce křest a tím i křesťanství již 13. ledna roku 845⁶⁵, mnohem zásadnější, pro vztah církve a státu, byl křest prvního doloženého Přemyslovského knížete - *Bořivoje* okolo roku 880. "(...) pro Čechy znamenal křest jejich knížete *Bořivoje*: státotvornou událost."⁶⁶

Přemyslovská knížata se postupně úplně odklonila od slovanské liturgie a vrátila se zpět k latinskému západnímu křesťanství. Zvláštní symbiózy dosáhl vztah církve a státu za vlády knížete *Václava*. "Skutečnost, že jeden z prvních českých knížat, *Přemyslovec Václav*, byl světcem a mučedníkem (zavražděn roku

⁶¹ HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva II. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. str. 12. ISBN 978-80-246-1372-7

⁶² více v VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 67. ISBN 978-80-7380-135-9

⁶³ více v HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva II. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. str. 17. ISBN 978-80-246-1372-7

⁶⁴ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 68. ISBN 978-80-7380-135-9

⁶⁵ více v VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 65 a násl. ISBN 978-80-7380-135-9

⁶⁶ HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva II. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. str. 23. ISBN 978-80-246-1372-7

929, podle jiných 935) a jako takový byl bezprostředně po své smrti uctíván, měla i státotvorný význam, dodnes ne zcela doceňovaný. Čechy se tak totiž zařadily mezi ostatní státy rodící se křesťanské Evropy, u jejichž kolébky také stály postavy vynikajících světců."⁶⁷

V roce 973 bylo v Praze za vlády Boleslava II. po souhlasu císaře Oty I. a řezenského biskupa Wolfganga zřízeno papežem Benediktem VI. biskupství, které bylo podřízeno mohučskému metropolitovi. Po prvním biskupovi Dětmarovi se biskupem se stal Vojtěch Slavníkovec, který se jako propagátor clunyjského hnutí⁶⁸ dostával do konfliktů s mocí světskou a byl donucen opustit území Čech. Nejdůležitější právní památkou této doby a první dochované nařízení panovníka jsou Výsady Boleslavovy⁶⁹ z roku 992. Z hlediska financování církve byly tyto důležité, protože "uznaly oprávnění pražského biskupa vybírat desátky, které byly původně koncipovány tak, že 1/4 dostane biskup, 1/4 kněz při kostele, 1/4 půjde na provoz a údržbu kostela a 1/4 na almužny."⁷⁰ V praxi ale toto rozdělení nefungovalo a to především díky institutu tzv. vlastnických kostelů. Šlechtic, který daroval církvi kostel i s pozemky, rozhodoval o jmenování duchovních, kteří v něm měli sloužit. Je jasné (a bylo to i obvyklé), že duchovnímu, který se odmítl řídit přáním vlastníka daného kostela hrozilo, že bude nahrazen jiným, který bude poslušně plnit vůli vlastníka a nebude se zdráhat odvádět část desátku do jeho pokladny.⁷¹ Další právní památkou, která je dnes ale spíše považována za falzum z 13. století, je tzv. Donace Boleslavova. "Králové a knížata křesťanských zemí zakládali na svém teritoriu mnohdy monumentální kláštery a po hmotné stránce je zabezpečovali. V první polovině roku 993 tak po jejich vzoru, z iniciativy druhého pražského biskupa Vojtěcha a spolu s ním učinil i kníže Boleslav II., když založil vůbec nejstarší mužský klášter v Čechách, a to v Břevnově nedaleko Prahy, a nepochybně ho ze svého majetku štědře materiálně

⁶⁷ HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva II. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. str. 26. ISBN 978-80-246-1372-7

⁶⁸ "Jeho nejvýznamnějším rysem bylo, že všechny kláštery spojené v tomto hnutí podléhaly jednomu mateřskému klášteru - jedinému opatovy nad převory v ostatních kláštorech. Stále více evropských klášterů se dostávalo do vlastnictví některého slavného opatství, zvláště proto, aby unikly neblahému vlivu laických vlastníků a zajistily řádné dodržování mnišských pravidel." NORTH, James, B. Dějiny církve od Letnic k dnešku. 1. vydání. Praha: Návrat domů, 2001. str. 118. ISBN 80-7255-029-2

⁶⁹ Boleslav II. Pobožný (972-999)

⁷⁰ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 69. ISBN 978-80-7380-135-9

⁷¹ více v VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 69 a násl. ISBN 978-80-7380-135-9

zabezpečil."⁷² V následujících staletích pak v Čechách vznikaly další mužské i ženské kláštery a stejně tak, jako u vlastnických kostelů i zde byli někteří feudálové motivováni vidinou finančních příjmů z práce řeholníků a řeholnic místo bohubíými úmysly.⁷³ Poslední právní památkou jsou pak Dekreta Břetislavova, které vyhlásil kníže Břetislav v roce 1039 při svém vpádu do Polska nad hrobem sv. Vojtěcha v městě Hnězdně. "*V podání (pozdějším) kronikáře Kosmy tu jde o soubor příkazů a zákazů motivovaných církevní morálkou. Je tu kromě jiného zavedena monogamie, církevní forma sňatku, zákaz rozvodů, stíhání smilstev. Církvi se dostává dále právo trestní iniciativy při stíhání vražd, právo na pokuty za nedodržování církevních svátků a nedělí a za pohřby mimo křesťanské hřbitovy.*"⁷⁴ Nutno ovšem dodat, že zmiňované pokuty byly církevním příjmem jen z malé části, z té větší šli do pokladnice moci světské. "*Rovněž i ti smělcí, kteří pochovávají své mrtvé v polích nebo lesích, ať zaplatí arcijáhnou vola a tři sta peněz do důchodu knížecího; mrtvého však ať pochovají znova na hřbitově věřících.*"⁷⁵

5.2. Rozvinutý feudální stát (od 2. poloviny 11. století do začátku husitství)

V tomto období se dále upevňovala církevní organizace na našem území a to za podpory panovníka. Roku 1063 obnovil kníže Vratislav II. moravské biskupství, v devadesátých letech 11. století kníže Břetislav II. zakročil proti zbytkům pohanství na našem území a o sto let později kníže Vladislav Jindřich "*jmenoval během své kratičké vlády pražským biskupem svého dvorního kaplana Daniela Milíka a vzápětí mu sám udělil investituru, čímž porušil oprávnění římských císařů a králů.*"⁷⁶ Na počátku 13. století pak dovedl souboj mezi různými kandidáty o císařský stolec využít Přemysl Otakar I., když dosáhl potvrzení výsad pro své království papežem Innocencem III. roku 1204 a následně i roku 1212 císařem Fridrichem II. Vztah tohoto krále a církve byl ale obapolný. Na jednu stranu udělil roku 1207 právo volit svého biskupa "*kapitule při*

⁷² HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva II. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. str. 36. ISBN 978-80-246-1372-7

⁷³ více v VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 69 a násl. ISBN 978-80-7380-135-9

⁷⁴ MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 2. vydání. Praha: LINDE, 1999. str. 80. ISBN 80-7201-167-7

⁷⁵ HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva II. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. str. 42. ISBN 978-80-246-1372-7

⁷⁶ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 72. ISBN 978-80-7380-135-9

katedrálním kostele sv. Václava v Olomouci (...). Zřejmě ve stejné době toto oprávnění získala i pražská svatovítská kapitula. Fakticky ovšem volitelé brali ohled na vůli panovníka a jím preferovaného kandidáta bez větších problémů téměř vždy akceptovali."⁷⁷ Na straně druhé se pustil do dlouholetého sporu s pražským biskupem Ondřejem, který se "správcem pražské diecéze stal roku 1214 právě díky podpoře královského dvora, který na oplátku očekával jeho naprostou podřízenost."⁷⁸ Biskup se snažil, pod vlivem IV. lateránského koncilu, vymanit církve z vlivu královské moci. "Obtížná a urputná jednání, která se táhla řadu let a v jejichž rámci dokonce Ondřej z Říma vyhlásil nad Čechami interdikt (později i klatbu), skončila kompromisem sjednaným roku 1221 na shromáždění sporných stran (...) na Šacké hoře (...) za účasti legáta papeže Honoria III. (...), biskupa Ondřeje a řady dalších prelátů na straně církevní a Přemysla Otakara I., jeho syna Václava I. a mnoha českých velmožů na straně českého státu."⁷⁹ Sporné strany uzavřely 30. června 1221 tzv. Šacký konkordát. V této první oficiální dvoustranné dohodě mezi státem a církví na našem území, skládající se ze šesti listin, král ustoupil církvi a mimo jiné jí vrátil majetek, který zabavil v odvetu za vyhlášení interdiktu. Z hlediska financování církve je také důležité, že se v Šackém konkordátu Přemysl Otakar I. zřekl vybírání cel a poplatků od církevních osob. Navíc tato dohoda připravila půdu pro změnu přežitého institutu vlastnických kostelů na institut patronátní. "Držitel patronátního práva (nejčastěji právní nástupce zakladatele kostela) byl nadále povinen zabezpečovat jeho materiální potřeby dané církevní právnické osoby a mohl navrhopvat své kandidáty na místa plebánů (farářů), kaplanů a oltářníků - záleželo ovšem pouze na stanovisku biskupa, zda s touto nominací bude souhlasit. Jedině biskup byl také oprávněn kněze odvolávat a dohlížet, zda řádně plní své úkoly.

Byť dohoda mezi českým králem a katolickou církví z roku 1221-1222 také kupodivu vůbec neřešila problematiku desátků, kvůli nimž celý spor mezi biskupem Ondřejem a Přemyslem Otakarem začal, znamenala výrazné zlepšení pozice církve ve společnosti a učinila ji relativně nezávislou na orgánech státu (církevní imunita)."⁸⁰

⁷⁷ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 73. ISBN 978-80-7380-135-9

⁷⁸ tamtéž.

⁷⁹ HRDINA, Antonín Ignác. *Texty ke studiu konfesního práva II*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. str. 58. ISBN 978-80-246-1372-7

⁸⁰ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 75. ISBN 978-80-7380-135-9

I přes tento konflikt mezi mocí světskou a církevní, zůstali král a katolická církev v zásadě spojenci. V průběhu 13. století panovníci zakládali kláštery⁸¹, které jim, spolu s královskými městy, pomáhaly překonávat feudální rozdrobenost. Úřad královského kancléře byl zpravidla obsazován vyšehradským proboštem. V roce 1253 (a následně i roku 1262) král Přemysl Otakar II. znovu potvrdil privilegia pro katolickou církev. V této listině mimo jiné stojí *"a všechny jiné kostely českého království, jak světské, tak řeholní, ať se nazývají jakkoli, chceme obdařit věčnou a neodvolatelnou svobodou, tak totiž, aby byly vyňaty ze všech nedůstojných povinností, zůstaly nedotčeny dodatkovými službami a poplatky a byly zbaveny daňového břemene."*⁸²

Přemysl Otakar II. též upravil postavení židů, kteří žili v Praze, svými židovskými statuty (Statuta Judaeorum). Zaručil jim svobodu vyznání, udělil jim částečnou samosprávu a povolil půjčování peněz za úrok či obchodovat s cizinou. *"Za královská privilegia a ochranu (židé byli považováni za zvláštní součást komorního majetku) však obec musela odvádět vysoké finanční částky."*⁸³

Po nástupu Lucemburské dynastie na český trůn se ale situace poněkud obrátila. Král Jan, tento "toulavý rytíř", učinil z Českých zemí základ svých finančních i vojenských zdrojů (nutno ale podotknout, že v zahraniční politice hájil české zájmy dobře a rozsah území státu rozšířil). Ušetřena nebyla ani církev. Od roku 1326 do roku 1328 vybíral, po předchozím dovolení papeže Jana XXII., církevní desátek a učinil ho svým příjmem. Na oplátku slíbil papeži, že vykoná křížovou výpravu do Palestiny. Papež tak nařídil všem duchovním (řeholním i světským) *"aby byl k jeho podpoře do tří let vybírán a též sbírán a tomuto králi odevzdán byl desátek ze všech církevních důchodův a příjmů z kterýchokoli míst církevních, vyňatých i nevyňatých, v řečeném království a hrabství ode všech arcibiskupů, biskupův a ostatních osob církevních kterýchkoli, ať vynikají jakkoli vysokou hodností nebo jakékoli jsou přední důstojnosti, postavení nebo stavu a řehole nebo řádu, jimž ani žádnému z nich nechceme, aby nějaké výsady ani*

⁸¹ Tak například Přemysl Otakar II. pozval z rakouského cisterciáckého kláštera v Heiligenkreuzu mnichy a daroval jim rozsáhlé pozemky na jihu Čech. Tak vznikl klášter Zlatá koruna. *„Mezi ostatními však činů svých Bohu milými prvotinami ku počtě Boha a rodičky jeho Marie, blahoslavené Panny, klášter Cisterciáckého řádu při hranicích Bavorských založil, jemuž jméno u Svaté Koruny dal a hojně mu statky svého království udělil a daroval.“* Zbraslavská kronika. Praha: Spolek historický, 1905. str. 12.

⁸² HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva II. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. str. 70. ISBN 978-80-246-1372-7

⁸³ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 76. ISBN 978-80-7380-135-9

*odpustky pod jakoukoli formou slov nebo výrazem povolené pomáhaly..."*⁸⁴. Jediný Řád svatého Jana Jeruzalémského byl zproštěn povinnosti odevzdávat desátek králi, protože sám vedl válku ve Svaté zemi proti nevěřícím. Nutno ještě dodat, že křížová výprava krále Jana se nikdy neuskutečnila.

Největší rozkvět dosáhla spolupráce státu a církve za českého krále⁸⁵ a římského císaře Karla IV., který se odrazil především v kulturním rozkvětu českého království. Karel IV. udělil pražským arcibiskupům⁸⁶ privilegium korunovat budoucí české krále, Olomouckého biskupa učinil svým přímým leníkem a zbavil ho závislosti na moravských stavech.⁸⁷

Temnou skvrnou na vládě tohoto jinak jistě osvíceného panovníka jsou pak události z let 1348–1350. V této době zasáhla Evropu velmi silná morová epidemie, z jejíhož způsobení byli nesmyslně obviněni židé, kteří se přiznali (po těžkém mučení), že *„vložili jedy otravné ze zkažených, a prášky ze špatných a trpkých bylin a z krve plazů jedovatých do jejich vod, studní a nádržek, pramenů a všech řek, aby tito křesťané svou dobou, jeden každý podle toho, kolik by požil, zkaženým výparem z řečených otrávenin smrti nepřírozenou zahynul.“*⁸⁸ A tak po morové ráně, která se šířila od jihozápadu na severovýchod, následovala vlna pogromů. Židé byli zabijeni po stovkách a jistě v nemalé míře bylo toto vraždění motivováno ani ne tak snahou odvrátit morovou ránu či se za ní pomstít, ale spíše zbavit se, pod jednoduchou záminkou, nepohodlných obchodních konkurentů a věřitelů. Císař Karel, na rozdíl od svého přítele papeže Klementa VI.⁸⁹, se této strašné nespravedlnosti nepostavil. *"Městu Norimberku udělil císař Karel 16. listopadu 1349 povolení srovnat židovskou čtvrť se zemí a na jejím místě založit mariánský kostel a tržiště; tento krok měl i symbolický rozměr, protože Norimberk byl srdcem tehdejší říše. V tržní listině, „Markturkunde“, daroval markraběti braniborskému domy nejbohatších Židů. Stavbu kostela Panny Marie na místě synagogy zadal zřejmě Petru Parlěři a naplánoval, že v kostele budou umístěny korunovační klenoty, které však později putovaly na Karlštejn. (...) Pogrom, který následoval pátého prosince, zanechal na spáleništi starého židovského města 562 mrtvých, upálených zaživa. Movitý majetek a věřitelské vztahy zavražděných*

⁸⁴ Kronika Zbraslavská. Praha: Spolek historický, 1905. str. 496.

⁸⁵ Jako český král Karel I.

⁸⁶ Povýšeno bulou papeže Klementa VI. roku 1344 z biskupství na arcibiskupství.

⁸⁷ více v HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva II. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. str. 91 a násl. ISBN 978-80-246-1372-7

⁸⁸ Kronika Zbraslavská. Praha: Spolek historický, 1905. str. 462.

⁸⁹ Ten označil svou bulou podněcovatele pogromů za posedlé d'ablem.

přešly na císařský majestát."⁹⁰ Pogromy se nevyhnuly ani českým zemím (největší se konaly ve Znojmě, Chebu a Vratislavi). A ačkoli v našich zemích se král Karel IV. nezachoval jako v Říši, tento smutný příklad výmluvně ukazuje, jak se k židovské náboženské obci stavěla tehdejší křesťanská společnost i panovníci⁹¹.

Za vlády Karlova syna Václava IV. se idylický vztah moci světské a duchovní začal rozpadat. Král a jeho dvůr se dopouštěli zlovolného zabírání církevních statků a na stížnosti duchovenstva, zastupovaného pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna, nebrali zřetel. *"Situace se dále vyostřila, když byl za popravu dvou duchovních exkomunikován králův oblíbenec Zikmund Huler. Král hodlal omezit arcibiskupovu moc vytvořením nové samostatné diecéze v západní části Čech, která měla být dotována z majetku kladrubského benediktinského kláštera, jenž hodlal zrušit; čekalo se jen na smrt staříckého opata Racka. Když však ten zemřel, potvrdil generální vikář Jan z Pomuku (Jan Nepomucký) Jenštejnovým jménem nově zvoleného opata. To Václava IV. dohnalo až k surové vraždě, spáchané v březnu roku 1393 na Janu z Pomuku. (...) Král se (...) pokusil odstranit Jenštejna z úřadu - rovněž bezvýsledně; proto mu dává alespoň zabrat arcibiskupské statky."*⁹² Král se tak dostal do přímého konfliktu s mocí duchovní, která byla do té doby věrným spojencem panovníků. A tato nejednotnost jen ještě více vyostřila situaci ve všech vrstvách obyvatelstva, která eskalovala v husitské povstání.

5.3. Husitské hnutí (od začátku 15. století do roku 1436)

Stejně jako i jinde v Evropě se i v Čechách v průběhu 14. a začátkem 15. století začala šířit kritika katolické církve, jejich poměrů a hlásání nutnosti nápravy. S růstem moci a bohatství katolické církve se tato stávala stále častěji institucí, do které se snažili proniknout, a také často pronikali, ti, kteří se více zajímali o věci světské než duchovní. Kvůli jejich působení pak byla kritizována

⁹⁰ UHLÍŘ, Marek. Poblouznění d'áblem. [online]. [cit. 1. března 2012]. Dostupné na WWW: <[http://respekt.ihned.cz/index.php?p=R00000_d&article\[id\]=39212150&article\[what\]=poblouzn%ECn%ED+%CF%E1blem+&article\[sklonuj\]=on](http://respekt.ihned.cz/index.php?p=R00000_d&article[id]=39212150&article[what]=poblouzn%ECn%ED+%CF%E1blem+&article[sklonuj]=on)>

⁹¹ Podobný osud potkal i rytířský řád Templářů, které nechává francouzský král Filip IV. roku 1308 rozpustit a 2000 rytířů popravít poté, co je ve vykonstruovaném soudním procesu "usvědčil" ze styků s d'áblem a dalšího rouhačství. Jejich ohromný majetek (údajně v hodnotě až přes 60 milionů franků) král, jak jinak, zkonfiskoval. více v REKTORÍK, Jaroslav. Ekonomická dimenze křesťanství a církve, její reflexe v ČR. 1. vydání. Brno: Olprint, 2000. str. 49. ISBN 80-210-2293-0

⁹² HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva II. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. str. 93. ISBN 978-80-246-1372-7

celá církev. K nejvíce vytykávaným nešvarům katolické církve patřilo, podle jejich kritiků, hromadění nemovitého i movitého majetku. To, ale nebylo vůči církvi úplně fér. Církev totiž, jakožto osoba právnická, těžko mohla svůj majetek například propít či prohrát v kostkách, neumenšovala ho rozdělováním na věna a dědické podíly, ale více méně se o něj starala s náležitou péčí a rozmnožovala ho. Stejně tak těžce mohla zakázat, aby jí vděční věřící (byť na důvodech, které je k tomu vedly, nemusela mít církev žádný podíl) neobdarovávali či jí svůj majetek neodkázali. Ovšem i z dnešního pohledu problematickým finančním příjmem církve byly různé, více či méně obhajitelné poplatky. Mezi ně patřily především:

1. desátky

- *"Nejstarší církevní daní, zavedenou již ve 4. století (...) platba odpovídající desáté části úrody. Tuto daň neplatili feudálové, jen kolonové a nevolniční rolníci. Desátek se dělil na čtyři díly: biskupovi, faráři, na církevní potřeby a na chudé. (...) Neplacení desátku se pokládalo za těžký hřích a mnohdy za kacírství."*⁹³ Je ale nutno zopakovat, že světští feudálové si velmi často vybrané desátky z velké části nechávali pro sebe.

2. poplatky za prodej odpustků

- *"Jedním z nejvydatnějších pramenů papežské (ale i biskupské a farní) pokladny během staletí byl prodej odpustků. Církev v duchu evangelií může věřícím odpouštět hříchy, tj. skutečné nebo domnělé porušení církevních požadavků, ukládajíc viníkům tresty (epitimie). Od 12. století se začala vžívat v církvi praxe, že tyto tresty si může provinilec vykoupit za peníze tím, že si koupí odpustek v ceně odpovídající "velikosti" hříchu podle taxy uvedené v papežském seznamu "Taxa svatého apoštolského penitenciáře". Papežové a biskupové vydali seznam hříchů, které mohli odpouštět pouze oni a tím šel veškerý výnos za prodej odpustků za tyto speciální hříchy, zcela do jejich pokladen. Pokání za hříchy kleslo na finanční operaci."*⁹⁴

I zde je třeba se velmi výrazně katolické církve zastat,

⁹³ REKTOŘÍK, Jaroslav. Ekonomická dimenze křesťanství a církve, její reflexe v ČR. 1. vydání. Brno: Olprint, 2000. str. 52. ISBN 80-210-2293-0

⁹⁴ tamtéž.

protože výše citované je velmi, velmi zjednodušující. Odpustky⁹⁵ bylo možno se totiž vykoupit z takzvaných časných trestů, tedy trestů, které církev udělovala za porušení kanonických právních předpisů či středověké morálky obecně a které působily již na tomto světě (a rozhodně ne z trestů, které za totožné jednání ukládalo světské rameno spravedlnosti). Tedy hříšník se jimi mohl vykoupit z uložené povinnosti např. vykonat pouť, ale bez vykonání svátosti smíření a účinné lítosti mu hřích před Bohem odpuštěn stejně nebyl. Na druhou stranu lze jistou nemravnost spatřovat v tom, že možnost opatřit si odpustek nebyla pro chudé a bohaté stejná.

3. poplatky za prodej relikvií

- I zde je nezbytné kriticky se zamyslet, zda prodej některých obskurních relikvií nebyl spíše praktikován jarmarečními šejdíři než duchovenstvem.

4. simonie

- Poplatek za jmenování do určité církevní funkce se kterou bylo spojené určité obročí (tedy majetek, jehož výnosy činily důchod dané funkce), který musel jmenovaný zaplatit papeži nebo biskupu, který jej do úřadu vybral. Postupem času se tak v praxi vybírali kandidáti do dané církevní funkce ne podle odbornosti a morálních kvalit, ale podle toho jak velkou částku za své jmenování nabídli.

Problém byl samozřejmě v tom, pokud církevní hodnostáři církevní majetek používali ke světským radovánkám. Otřesným příkladem toho, co se stane, když se majetek z prostředku stane cílem je renesanční papežství.⁹⁶ Další východiska pro reformaci jsou pak spíše záležitostí teologickou.

V českých zemích reformační hnutí započalo již za vlády Karla IV. (Konrád Waldhauser, Jan Milič z Kroměříže či Jeroným Pražský), ale naplno propuklo až s učením Mistra Jana Husa a jeho následným upálením na Kostnickém koncilu (které ovšem, byť to z pohledu husitů je naprosto

⁹⁵ Odpustky upravuje i platný Kodex kanonického práva ve své Knize IV., Stati IV., Hlavě 4. Definuje je v kánonu 992 jako "*prominutí časných trestů před Bohem za hříchy co do viny již odpuštěné.*"

⁹⁶ více v NORTH, James, B. Dějiny církve od Letnic k dnešku. 1. vydání. Praha: Návrat domů, 2001. str. 141. ISBN 80-7255-029-2

nepodstatné, bylo pro koncil okrajovou záležitostí) dne 6. července 1415. To vyvolalo v Českých zemích odpor a rozhořčení a vedlo to spíše k posílení a utvrzení reformních snah, představovaných stranou kališníků (podle nejmarkantnějšího požadavku husitů - přijímat v eucharistii nejen tělo, ale i z kalicha krev Ježíše Krista). Po smrti krále Václava IV. roku 1419 se tak vztah moci světské a katolické církve, už za jeho života velmi oslabený, naprosto zhroutil. Majetek církve byl rozchvácen vyšší i nižší šlechtou (z části i tou, která zůstala věrná Římu pod průhlednou záminkou ochrany před sekularizováním tohoto ze strany kališníků), kláštery pleněny⁹⁷ a jejich obyvatelé zabíjeni a vyháněni, světští duchovní nuceni přestupovat ke kališnické konfesi, mučení a vraždění.

Politický program husitského hnutí byl zformován dne 3. července 1420 v Čtyřech pražských artikulech. V nich bylo požadováno (a následující rok na zemském sněmu v Čáslavi jako zemský zákon vyhlášeno)

1. umožnění svobodného hlásání slova Božího,
2. přijímání pod obojí způsobou,
3. aby skončilo světské panování církve a
4. aby byly smrtelné hříchy trestány bez rozdílu postavení.

*"Vnitřně rozervané husitské hnutí se na tomto programu do roku 1431 vždy sjednocovalo při jednání se zahraničím nebo při hrozbě vpádu křižáků, na jednotném výkladu obecných tezí pražských artikulů se však shodnout nedokázalo."*⁹⁸ Přestože husité dokázali odrazit 4 křížové výpravy, jejich nejednotnost vedla k porážce v bitvě u Lipan. Dne 30. května 1434 byla radikálnější část (tedy sirotkové a táborité) poražena umírněnější, posílenou o katolickou šlechtu. Vítězní stavové se pak na jihlavském sněmu roku 1436 dohodli v tzv. basilejských kompaktech na legalizaci obou konfesí, zachovali pouze 2. artikul a přijali císaře Zikmunda za českého krále. Ten 5. července kompakta vyhlásil jako zemský zákon.

V tomto období se naprosto rozpadlo spojenectví panovníka a církve a obě strany za to zaplatily. Panovník ztratil část své moci (z důvodu téměř dvacetiletého bezvládí) a katolická církev přišla o 4/5 svého nemovitého majetku a tím i o politický vliv (její zástupci přestali být členy zemského sněmu a byli

⁹⁷ Již zmiňovaný cisterciácký klášter ve Zlaté koruně byl roku 1420 vypálen a mniši vyhnáni. Rožmberkové (tedy šlechta katolická), sídlící v blízkém Českém Krumlově, si klášterní pozemky přisvojili a nikdy již mnichům vráceny nebyly.

⁹⁸ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 82. ISBN 978-80-7380-135-9

nahrazení stavem měšťanským). A tak České země přešly do další etapy svého vývoje - stavovského státu.

5.4. Stavovský stát (od roku 1436 do roku 1620)

*"Od konce husitského hnutí do porážky bělohorské (1620) se v zemích České koruny rozvinul stavovský feudální stát. Jeho charakteristickým rysem je výrazný podíl stavů na výkonu správy, na činnosti zákonodárné a při výkonu soudnictví."*⁹⁹ Ovšem v průběhu husitské revoluce byl, jak výše řečeno, majetek katolické církve zabrán šlechtou a tak, v myšlení středověkého lenního systému celkem logicky, duchovenstvo přišlo i po své postavení feudála. V důsledku toho *"Preláti (...) zmizeli v Čechách jako stav z právního života vůbec."*¹⁰⁰ Jiná situace byla na Moravě. *"Na moravském zemském sněmu zasedal olomoucký biskup a opati nejvýznamnějších klášterů. Vzhledem k tomu, že se podařilo olomouckému biskupu udržet svoji doménu, duchovní stav zasedal na moravském zemském sněmu i po husitských válkách."*¹⁰¹

Stavové tak celé toto období zápasili o moc s panovníkem (i mezi sebou navzájem) a víra jim byla spíše záminkou a zástěrkou k jejich pravým politickým a ekonomickým cílům. To zmiňuje i prof. Hrdina, když říká, že *"Značné rozpaky vzbuzuje povolání Ferdinanda I. na český trůn (převážně šlechtou pod obojí) roku 1526, když byl už tehdy notoricky znám - mírně řečeno - tradičně velmi odhodlaný katolicismus Habsburků."*¹⁰² Časté byly volební kapitulace panovníků¹⁰³ (též jinak korunovační reversy nebo holdy). Budoucí králové je podepisovali před samotnou korunovací a tím stvrzovali své ústupky (především v oblasti náboženské) stavům a potvrzovali závaznost zemských zákonů (zvláště Basilejských kompaktát a z nich plynoucí náboženský smír¹⁰⁴).

⁹⁹ MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 2. vydání. Praha: LINDE, 1999. str. 52. ISBN 80-7201-167-7

¹⁰⁰ tamtéž.

¹⁰¹ BÍLÝ, Jiří L. Právní dějiny na území České republiky. 1. vydání. Praha: Linde, 2003, str. 120. ISBN 80-7201-429-3

¹⁰² HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva II. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. str. 175. ISBN 978-80-246-1372-7

¹⁰³ více v HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva II. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. str. 180 a násl. ISBN 978-80-246-1372-7

¹⁰⁴ *"Ten se ovšem nevztahoval na rychle se šířící luterství (novotrakvismus), jehož vyznavači, byť již kolem roku 1530 tvořili velkou většinu obyvatelstva českých zemí, se tak ocitali v poměrně nejasném právním postavení."* VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 88. ISBN 978-80-7380-135-9

V tomto období, za víceméně neustálých svárů církví (či možná lépe řečeno stavů) katolické a kališnické, vznikají a rozvíjejí se na našem území nové církve.

První z nich byla Jednota bratrská, která původně vznikla jako reformní proud, snažící se na základě učení Petra Chelčického (1390-1460) zreformovat církve kališnickou. První samostatný sbor této církve vznikl roku 1458 v Kunvaldu u Žamberka pod vedením Řehoře Krajčího. *"Jednota byla záhy vystavena perzekuci ze strany českého krále Jiřího z Poděbrad, jenž sám byl většinou Evropy považován za kacíře."*¹⁰⁵ Vztah panovníka, jako představitele moci světské, je ale z tehdejšího úhlu pohledu pochopitelný. Jednota totiž odmítala lení přísahu, placení daní, hlásala rovnost lidí. *"Jednotu záhy početně posílila jednak unie s českými a německými stoupenci sekty valdenských, jednak uvolnění velice přísných požadavků na členství na přelomu 15. a 16. století (...)* Počet věřících hlásících se k jednotě bratrské však přesto zůstal i v době jejího největšího rozkvětu kolem roku 1575 relativně nevelký (v Čechách asi 1 % obyvatel, na Moravě kolem 3 %), do roku 1620 se pak ještě výrazně zmenšil."¹⁰⁶ I přes malý počet se její členové stávali velkými kulturními činiteli (např. Jan Amos Komenský).

Další církve pak vznikly rozpadem kališníků na dva proudy. Ten první byl představován staroutravvistickou církví, která se snažila o sblížení s katolickou církví, mimo jiné i proto, že měla velký nedostatek kněží a žádného biskupa, který by je mohl vysvětit. Ten druhý tvořila církev novoutravvistická, luterská, která o sblížení s katolíky neusilovala, ale viděla v myšlenkách Martina Luthera pokračování učení Mistra Jana Husa.

"Ač pochopitelně nejsou k dispozici přesná statistická čísla, byl v letech 1517-1618 poměr mezi členy jednotlivých konfesí v Čechách zhruba takovýto: přes 80% utravvisté (drtivá většina luteráni), asi 15% katolíci (zvláště západní a jižní Čechy), 1% jednota bratrská, zbytek židé a členové menších náboženských společností a sekt. Na Moravě pak bylo katolíků a českých bratří o něco více, luteránů a staroutravvistů naopak méně. Procentuální zastoupení katolíků

¹⁰⁵ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 84. ISBN 978-80-7380-135-9

¹⁰⁶ tamtéž, str. 85.

a českých bratří bylo vyšší u české a moravské šlechty než u poddaných, politicky bezprávné populace."¹⁰⁷

Židovská náboženská obec byla v tomto období, stejně jako v předcházejících, přímo podřízena panovníkovi a musela mu odvádět nemalé daně (tzv. panovnický židovský regál).¹⁰⁸ Židé se stávali čas od času terčem násilností ze strany křesťanské většiny (a to jak utrakvistů, tak katolíků). V roce 1541, pod záminkou, že způsobili rozsáhlý požár města¹⁰⁹, se český zemský sněm dohodl na tom, aby byli židé vyhnáni z Prahy. Panovník Ferdinand I. se k celému problému postavil účelově a aby nebyl osočen šlechtou z toho, že nerespektuje usnesení sněmu, roku 1543 vyhnání židů povolil. Ale protože *"opatření Ferdinanda I. citelně ekonomicky poškodilo, povolil krátce poté, co protizidovská hysterie pominula, všem židům návrat. Od roku 1551 však museli všichni povinně nosit dobře patrné označení, které je odlišovalo od ostatních obyvatel (žluté kolečko). Porušení této povinnosti bylo trestáno nemalou pokutou.*"¹¹⁰

Z konfesně-právních památek z tohoto období je třeba zmínit Kutnohorský náboženský mír, Svatojakubský mandát, zrušení Basilejských kompaktát, Majestát Rudolfa II. a Českou konfederaci.

Smlouva o náboženském míru byla uzavřena 31. března roku 1483 na zemském sněmu konaném v Kutné Hoře. Měla urovnat spory mezi katolíky a utrakvisty a proto zaručovala oběma stranám rovnost jejich konfesí a to na příštích 31 let, ale již v roce 1512 byla její platnost prodloužena na dobu neurčitou. JUDr. Valeš k její kvalitě dodává: *"Přestože šlo nepochybně o nejmodernější a nejzdařilejší právní úpravu svého druhu v Evropě, nelze nevidět její slabiny. Z náboženské tolerance byla vyňata jednota bratrská, jakož i židovská obec a drobné sekty, které se v tehdejších českých zemích vyskytovaly (mikulášenci). Třebaže teoreticky měli na svobodu vyznání právo i neprivilegovaní poddaní a většina vrchností to respektovala, vyskytovalo se nemálo případů, kdy šlechtic jedné konfese odmítal na svém panství trpět duchovního odlišné víry.*"¹¹¹

¹⁰⁷ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 87. ISBN 978-80-7380-135-9

¹⁰⁸ více v BÍLÝ, Jiří L. Právní dějiny na území České republiky. 1. vydání. Praha: Linde, 2003. str. 123. ISBN 80-7201-429-3

¹⁰⁹ Nelze nevidět paralelu s požárem Říma roku 64, kdy z jeho založení byli iracionálně obviněni křesťané a byla na nich uplatňována teorie kolektivní "viny".

¹¹⁰ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 88. ISBN 978-80-7380-135-9

¹¹¹ tamtéž, str. 86.

Jednota bratrská nejenže nebyla tolerována, ale Svatojakubský mandát krále Vladislava II. Jagelonského (a před ním i jiné výnosy) roku 1508 nejdříve pro Čechy a pak i pro Moravu, tuto konfesi zakázal. Bratrské modlitebny byly zavírány, literatura pálena a věřící nuceni k jedné ze dvou většinových konfesí. A ačkoli státní moc byla v pronásledování nedůsledná a roku 1514 toto ustalo úplně, přesto se našly i brutální zákroky horlivých stoupců povolených konfesí.¹¹²

V roce 1567 šlechtici, hlásící se k Jednotě bratrské a k novoutrakvistickému vyznání (tzn. luteráni), požádali panovníka, aby zrušil Basilejská kompaktáta a následně vyjasnil jejich právní postavení. *"Zluteranizované české šlechtě už kompaktáta nedostačovala a znamenala pro ni spíše omezení; kalich v té době už dávno nebyl náboženskou, nýbrž politickou záležitostí."*¹¹³ Maxmilián II. jim vyšel vstříc pouze v prvním bodě jejich žádosti a *"131 let starý dokument, pro celé generace Čechů symbol někdejšího vítězství husitů nad Římem, bez náhrady zrušil (...). Zrušením kompaktát si ovšem čeští nekatoličtí stavové nijak nepolepšili, neboť na tento krok nenavázalo schválení nové právní úpravy o rovnoprávnosti jejich konfese s katolickou (pokus stavů z roku 1571 o legalizaci Augšpurského vyznání víry z roku 1530 zmařil odpor panovníka)."*¹¹⁴

9. července roku 1609 podepsal Rudolf II., ačkoliv s ním vnitřně nesouhlasil a přes odpor tzv. španělské strany¹¹⁵ na nátlak nekatolických stavů, vedených Václavem Budovcem z Budova, Majestát, v němž (mimo jiné)

- zrovnoprávnil postavení církve novoutrakvistické a jednoty bratrské s církví katolickou,
- rozšířil náboženskou svobodu i na poddané, *"což ve Svaté říši římské, kam české země formálně patřily, řídící se zásadou "cuius religio, eius religio", nemělo obdoby"*¹¹⁶
- a zrušil zemské zákony, které tomuto odporovaly.

¹¹² více v VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 87. ISBN 978-80-7380-135-9

¹¹³ HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva II. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. str. 175. ISBN 978-80-246-1372-7

¹¹⁴ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 90. ISBN 978-80-7380-135-9

¹¹⁵ Tvořili ji významní čeští katoličtí stavové (Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka, Jaroslav Bořita z Martinic) a vedl jí papežský nuncius Filippo Spinelli.

¹¹⁶ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 93. ISBN 978-80-7380-135-9

Majestát Rudolfa II. nechal v platnosti i Matyáš a platil tak prakticky až do roku 1627¹¹⁷. Přesto byl občas panovníkem i nekatolickými šlechtici porušován.

Česká konfederace pak už je produktem otevřené stavovské vzpoury, která začala 23. května 1618 třetí pražskou defenestrací. Konfederace stavů zemí Koruny české byla přijata 31. července následujícího roku a stala se "federální ústavou" všech pěti zemí Českého království (tj. království Českého, markrabství Moravského, knížecí Slezského i markrabství Horní a Dolní Lužice), ale zachovávala v platnosti i zemská zřízení v jednotlivých zemích. *"Prvních jedenadvacet článků je věnováno konfesním záležitostem. Listina je nesena duchem tvrdé protestantizace českého státu; první útok je, jako obvykle, veden proti řeholím obecně a jezuitům zvláště. Katolíkům byl mimo jiné odepřen přístup k nejvyšším zemským i městským úřadům."*¹¹⁸ Česká konfederace tak předznamenala směr, kterým se moc světská (zformovaná jako stavovská monarchie) do 8. listopadu 1620 vydala. Konfiskace majetku katolické církve šlechtou a pronásledování jejích duchovních a ničení kulturních památek, které si v ničem nezdalo s řáděním husitů.¹¹⁹

5.5. Absolutistický stát (od roku 1620 do roku 1848)

Mnozí historici, literáti¹²⁰ a politici¹²¹ následující období tzv. protireformace považovali (a považují) za "dobu temna", kdy "národ trpěl pod nadvládou Habsburků" a kdy ho katolická církev "dusila" a kdy přišel o náboženskou svobodu. Je třeba upozornit, že tento pohled není úplně spravedlivý. Stojí za to zmínit, že Ferdinand II. postupoval podle tehdy obecně uznávané teorie o propadlých právech (tedy, že poražený má pouze tolik práv, kolik mu vítěz zachová) a zamyslet se nad tím, zda by s náboženskou svobodou (a vývoj před rokem 1620 to naznačoval) nebylo naloženo při vítězství stavů

¹¹⁷ Ale již v listopadu roku 1620 po obsazení Prahy císařskými vojsky byl tento dokument "neprodleně předán do Vědně a ještě roku 1620 znehodnocením (symbolickým poškozením a odstříhnutím pečeti) jako vynucený a tudíž neplatný fakticky zrušen (...)" VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 98. ISBN 978-80-7380-135-9

¹¹⁸ HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva II. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. str. 260. ISBN 978-80-246-1372-7

¹¹⁹ více v VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 97. ISBN 978-80-7380-135-9

¹²⁰ Např. Alois Jirásek ve svých románech Skály či Temno.

¹²¹ "Bavíte se o majetku římskokatolické církve, ale ten majetek patřil před Bílou horou protestantům." Poslanec za KSČM Miroslav Opálka na zasedání PS dne 3.2. 2012. [online]. [cit. 1. března 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/033schuz/s033125.htm#r2>>.

přesně v opačném gardu. Sejně tak je dobré si uvědomit, že v případě porážky císařské strany, by naše kulturní dědictví bylo, krom jiného, ochuzeno o nádheru staveb katolického baroka.

Po potlačení stavovského povstání nastolil Ferdinand II. Štýrský absolutistickou vládu. Napříště tak měla být povolenou konfesí v Čechách a na Moravě pouze katolická a tolerováni byli židé. Místodržící Karel z Lichtenštejna vypověděl roku 1621 duchovní České konfese¹²² (aniž by jim panovník zabavil jejich majetek). *"Však z obzvláštní milosti a dobrotivosti k tomu se jim povoluje, aby své movité věci s sebou vzíti a nehmotné statky své skrze osoby od nich k tomu dožádané ve třech měsících prodati mohli."*¹²³ Jedinou výjimkou, která potvrzovala pravidlo, bylo postavení lutersko-evangelické církve na území Ašska, která zde měla postavení srovnatelné s církví katolickou.

Ve Slezsku byla lutersko-evangelická církev panovníkem tolerována. *„Roku 1709 byla v důsledku Altranštdtské smlouvy mezi císařem Josefem I. a švédským králem Karlem XII. tolerance rozšířena, některé dříve zabavené kostely evangelíkům vráceny a dána možnost postavení dalších šesti kostelů (mezi nimi Ježíšova chrámu v Těšíně). V části Slezska, která zůstala součástí České koruny i po ztrátě větší části této země v roce 1742, se náboženské autonomii nadále těšila početná evangelicko-luterská minorita na Těšínsku, a to mezi obyvateli českého, polského i německého jazyka.“*¹²⁴

Ferdinand II. vydal (zcela v duchu zásady Augsburského míru "cuius regio, eius et religio") roku 1627 (pro Moravu 1628) Obnovené zřízení zemské, jehož nejdůležitější články (z hlediska konfesního práva) byly

- článek A XXIII., který za jedinou povolenou konfesi v Českých zemích označil katolictví,
- článek A XXIV., který duchovenstvu katolické církve vrátil postavení účastníka zemského sněmu, dokonce ostatním stavům nadřízeného (*"nařizovati a tomu chtíti ráčíme, aby napotom arcibiskup Pražský spolu s preláty a se vším kněžstvem v dědičném tomto království Našem, netoliko*

¹²² Zajímavostí je, že Ferdinand II. do roku 1622 čistě z politicko-vojenských důvodů toleroval v Praze luterány. více v VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 99. ISBN 978-80-7380-135-9

¹²³ HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva II. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. str. 275. ISBN 978-80-246-1372-7

¹²⁴ TRETERA, Jiří Rajmund. Stát a církve v České republice. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. str. 18. ISBN 80-7192-707-4

za jeden stav, jakž to v jiných křesťanských dobře zřízených regimentích za obyčej jest, mezi jinými stavy první a nejpřednější byl"¹²⁵),

- článek A XXV., který katolické církvi zamezil napříště volně disponovat s jejím majetkem a pokud by tak učinila, prohlašuje nad tímto jednáním sankci neplatnosti (*"Žádný prelát, ani konvent, ani žádná duchovní aneb nad statky duchovními vystavená osoba nic od nemohovitých statkův jejich duchovních, nadání a důchodův, bez povolení Našeho a dědicův Našich, králův Českých, jakožto nejvyššího ochránce a opatrovníka, zastavovati, prodávati, darovati, aneb jiným způsobem odcizovati nemohau a nemají. Pakliby kdo naproti tomu který duchovní pozemský statek, nadání a důchody, skrze jakékoliv smlauvy anebo jednání, jakž dotčeno, na sebe převedl: tehdy netoliko smlauva taková sama v sobě ničímž býti a žádné moci jmíti"*)¹²⁶ a
- článek A XXVI., který omezil patronátní právo v tom smyslu, že šlechticům zakázal darovaný majetek církvi odejmout zpátky (*" a tak po vykonané již fundati a nadání vlastnost toho nikoliv jim, anebo dědicům a budaucím jich, nýbrž předně Pánu Bohu, a potom k témuž kostelu, anebo řádu, na které skrze nadání, poslední vůli a jiným způsobem přiveden jest, přináleží: oni, dědicové a budaucí jich s takovým nadáním, jakožto statkem cizím (krom toho co práva duchovní patronis propůjčují) nic dáleji vládnauti nemají."*)¹²⁷.

Potlačení náboženské svobody pak panovník dokončil, po zrušení Majestátu Rudolfa II. dne 29. května 1627, svým rekatolizačním patentem z 31. července 1627, ve které stanovil jako jediné povolené vyznání katolictví i pro šlechtu a rytířstvo a definoval pravomoci centrální rekatolizační komise. Ta vytvářela evidenci náboženské příslušnosti členů jednotlivých stavů. Nekatolíci museli do roku 1628 opustit České země. *"Rekatolizaci venkova a poddanských měst pak měla provést pozemková vrchnost. Poddaní ovšem na rozdíl od stavů neměli možnost opustit zemi.*

Ze státoprávních a ekonomických důvodů Vídeň v Čechách mlčky přesto nekatolický živel tolerovala - u některých příslušníků evangelických šlechtických

¹²⁵ HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva II. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. str. 277. ISBN 978-80-246-1372-7

¹²⁶ tamtéž, str. 278.

¹²⁷ tamtéž.

*rodin (Trčkové z Lípy), u specialistů v horních městech Jáchymově a Kutné Hoře a na Ašsku (zvláštní říšská zástava)."*¹²⁸

Katolická církev se po upevnění svého postavení v Českém království začala dožadovat na panovníkovi, aby donutil šlechtu vrátit pozemky, které jí v průběhu husitských bouří a stavovského povstání odebrala. Šlechta, ale ani Ferdinand II. na tom neměli zájem. A tak král spolu s pražským arcibiskupem vyjednali s papežem Urbanem VIII. historicky druhý (počítáme-li Basilejská kompaktáta, pak třetí) konkordát - Concordatum (Cassa) Salis. Církev se vzdala restitučních nároků a panovník jí za to svým reskriptem z 1. července 1630 přislíbil "*15 krejcarů z každé jedné velké bečky soli, vytěžené či odpařené, jakož i do něj dovezené a z něj vyvezené, prodávané a kupované, počítáno od prvního dne řečeného měsíce března.*"¹²⁹ A ačkoliv "Jeho císařská Milost" toto slíbila "na věčné časy", její nástupci to nedodrželi. Nejprve "*Marie Terezie roku 1770 stanovila, že její správu bude vykonávat nikoli Kongregace šíření víry, ale pražský arcibiskup s biskupy litoměřickým a královéhradeckým, poté ji Josef II. roku 1782 vypověděl a finanční prostředky do ní plynoucí přeměroval do českého náboženského fondu.*"¹³⁰

Postupem času panovník natolik upevnil svou moc a poslušnost stavů a poddaných, že přestal využívat spojenectví s katolickou církví a zaměřil svou pozornost na ni. Podle teorie jurisdikcionalismu¹³¹, ke které se panovníci uchýlili, jim náleží základní právo *iura maiestatica circa sacra* a z něj plynoucí následná další práva.

- *Ius advocatiae seu ius protectionis* (tedy právo starat se a pečovat o církev),
- *Ius supremi dominii* ("*právo vlastnictví církevního majetku, které se uplatňovalo nejen zdaňováním, dohledem nad správou, ale které dokonce ospravedlňovalo vyvlastnění církevního majetku (jeho tzv. sekularizaci)*"¹³²),

¹²⁸ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 101. ISBN 978-80-7380-135-9

¹²⁹ HRDINA, Antonín Ignác. *Prameny ke studiu kanonického práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. str. 258. ISBN 978-80-7380-039-0

¹³⁰ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 102. ISBN 978-80-7380-135-9

¹³¹ V habsburské monarchii jako josefinismus, ve Francii galikanismus a ve Svaté říši národa německého febronianismus.

¹³² TRETĚRA, Jiří Rajmund. *Stát a církev v České republice*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. str. 19. ISBN 80-7192-707-4

- Ius inspectionis (právo kontrolovat, povolovat a zakazovat vnější projevy církevního života),
- Ius apellationis (právo, které umožňovalo odvolání proti rozhodnutí církevních soudů a úřadů k soudům a úřadům státním),
- Ius cavendi ("*právo předběžné státní kontroly církevních právních aktů, uplatňující se typicky formou placet regium*"¹³³ – *publikace papežských nařízení až po jejich schválení panovníkem.*"¹³⁴),
- Ius nominationis (právo umožňující panovníkovi dosazovat na biskupské stolce své kandidáty).
- Protestanští panovníci si ještě navíc nárokovali práva
 - Ius reformandi (právo církev reformovat) a
 - Iura maiestatica in sacra (práva zasahovat do věrouky a učení církve).

Panovníci osvícenského absolutismu pak tuto teorii "zdokonalili" a na církve přestali pohlížet jako na nerovnocenného a podřízeného partnera, ale brali ji rovnou jako součást svého úřednického aparátu.

*"K výraznému omezování církve v majetkových záležitostech docházelo zejména od počátku 18. století v souvislosti s opakujícími se krizemi státních financí. Tak již císař Karel VI. zakázal roku 1723 církevním institucím nabyvat nové nemovitosti. Hovoříme o tzv. amortizačních zákonech, které s určitými výjimkami a zmírněními platily až do roku 1855. Marie Terezie postavila nejdříve klášterní a potom i všechno ostatní církevní jmění pod dozor státní správy. Výnos církevních nadací byl předisponován ve prospěch armády a veřejného školství. Zádušní jmění (jmění jednotlivých záduší – Kirchenfabrik – a podobných církevních nadací) bylo zatíženo státní daní – kontribucí. Za vlády Marie Terezie bylo omezeno zřizování nových klášterů a zaveden numerus clausus pro přijímání nových členů."*¹³⁵

Z dalších majetkoprávních omezení zavedených do praxe za Marie Terezie lze zmínit přenesení sporů, týkajících se církevního majetku, ze soudů církevních

¹³³ více v VALEŠ, Václav. *Konfesionální právo - průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 102. ISBN 978-80-7380-135-9

¹³⁴ TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církev v České republice*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. str. 19. ISBN 80-7192-707-4

¹³⁵ tamtéž.

na soudy světské¹³⁶ nebo zákaz církevním organizacím vyvádět finanční prostředky ze země.

Vrchol státního dozoru nad církvemi však nastal až za vlády Josefa II. v letech 1780 až 1790. *"Císař, sám zbožný katolík, měl své vyhrané představy o poslání a fungování katolické církve v podunajské monarchii a tyto představy z císařské moci do značné míry necitlivě realizoval, aniž se při tom ohlížel na papežský stolec."*¹³⁷ Panovník začal zasahovat i do liturgických záležitostí a nařizoval například, kolik svíček a kdy smí hořet na oltáři, omezoval poutě věřících, zakazoval zdobení interiérů kostelů a rušil církevní svátky¹³⁸. Z dnešního pohledu, kdy je většina pohřbů realizována žehem, lze s podivem vnímat jeho nařízení o zákazu pohřbívání v rakvích a jejich nahrazení plátěnými pytli. Důvodem byla snaha ušetřit dřevo určené na výrobu rakví pro jiné účely. *"Pro tento zásah byl panovník kritizován i osobami sobě blízkými a ještě za svého života ho odvolal."*¹³⁹

Stejně jako jeho matka pak pokračoval v tvrdém postupu proti řeholím a řádům. Svým patentem ze dne 29. listopadu 1781 uzákonil možnost rušit jednotlivé kontemplativní mužské i ženské kláštery. Ty pak následovně, na základě jednotlivých rozhodnutí, v rámci optimalizace státní správy, za jejíž součást všechno duchovenstvo považoval, opravdu začal rušit, protože v tomto způsobu života mnichů či jeptišek neviděl pro stát žádný přínos. Těmto řeholníkům a řeholnicím pak byl přestup do jiného kláštera většinou znemožněn, protože pro zachované kláštery platil numerus clausus, co se jejich obyvatel týče.

"Nejen podřízení úředníci, ale sám panovník se zasloužil o to, že původní záměr nebyl dodržen. Často byly rušeny kláštery, které byly činné, tedy "užitečné", ale nadruhé straně byly zachovány některé kontemplativní kláštery, které našly milost v očích panovníka. Rozhodování o tom, která komunita bude zlikvidována a která ponechána, bylo výsledkem voluntarismu a někdy nálady panovníka a ostatních nositelů státní moci. Nakonec vzala za své nejméně polovina mužských i ženských řeholních komunit v českých i rakouských zemích. Některé z nich byly

¹³⁶ Stejně tak i ve věcech trestních, privilegium fori tedy přestalo existovat.

¹³⁷ HRDINA, Antonín Ignác. Prameny ke studiu kanonického práva. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. str.271. ISBN 978-80-7380-039-0

¹³⁸ Za to od Fridricha II. Velikého dostal přezdívku "Můj bratr kostelník" (Mein Bruder der Sakristian).

¹³⁹ TRETERA, Jiří Rajmund. Stát a církev v České republice. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. str. 20. ISBN 80-7192-707-4

později obnoveny, na konci 19. a na počátku 20. století, několik až v době zcela nedávné."¹⁴⁰

Peníze získané prodejem (často za neodpovídající cenu) majetku rozpuštěných klášterů se nestaly příjmem státní poklady, ale součástí majetku zvláštních nadačních fondů. Tyto zemské náboženské fondy (jinak také náboženské matice) císař Josef II. založil roku 1782 a pověřil je úkolem financovat nově vznikající farnosti (celkem asi 250), pro které se nepodařilo zajistit obročí. *"Po reformách Josefa II. poklesl církevní pozemkový fond asi na méně než polovinu předchozího stavu a tvořil asi 3-5 % celkového půdního fondu dnešní České republiky."*¹⁴¹ V průběhu let se ale financování dostávalo do problémů. *„Snížení platební hodnoty peněz, k němuž v celé říši došlo v roce 1811, značně snížilo celkovou hodnotu zemských náboženských fondů, které pak musely být zálohovány ze státních půjček, aby náboženské fondy mohly plnit své úkoly při zakládání farností. Tyto půjčky však náboženské fondy až do roku 1885 státu vracely, a to v letech, kdy jejich hospodářství vykazovalo aktiva. Ta nabíhala na základě výnosu jejich vlastních nemovitostí, výnosů solního cla a na základě plateb, které církev náboženským fondům odváděla.“*¹⁴² A nadále otázkou zůstává, zda vznik náboženských maticí vyvážil pošlapání osobních svobod stovek jednotlivců a zničení velkého množství kulturních památek.

Na druhou stranu je ale třeba Josefu II. přiznat výraznou snahu o částečné zrovnoprávnění jiných křesťanských konfesí pod vlivem osvícenských idejí. Dne 13. října 1781 vydal Toleranční patent, kterým umožnil evangelické církvi augsburského vyznání (luteráni), evangelické církvi helvetského vyznání (kalvinisté) a pravoslavné církvi působit v českých zemích. Podmínky pro toto však neměly srovnatelné s církví katolickou a byly svázány řadou omezení. Jejich kostel nesměl mít věž a vchod z ulice a směl být postaven pouze v takové obci, kde se k danému vyznání přihlásilo minimálně sto rodin či pět set obyvatel¹⁴³. Jejich duchovní nemohli vést vlastní matriky, ale museli záznamy o svých

¹⁴⁰ tamtéž, str. 24.

¹⁴¹ TRETERA, Jiří Rajmund. *Konfesní právo a církevní právo*. 1. vydání. Praha: Jan Kringl, 1997. str. 87. ISBN 80-902045-2-X

¹⁴² TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církve v České republice*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. str. 25. ISBN 80-7192-707-4

¹⁴³ *„V Čechách a na Moravě se na základě tolerančního patentu přihlásilo k evangelickým církvím 78.000 obyvatel a bylo postupně založeno 73 evangelických farních sborů augsburského vyznání nebo helvetského vyznání a více než 50 evangelických škol. (...) V tolerančním období nevznikla v českých zemích žádná organizace pravoslavných věřících, protože se v této geografické oblasti se k pravoslaví až na několik jedinců nikdo nepřihlásil.“* TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církve v České republice*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. str. 22. ISBN 80-7192-707-4

věřících předávat katolickým farářům, kterým, v určitých případech, museli za zápis do „katolické“ matriky platit tzv. štolový poplatek.

Posledním tolerančním počinem Josefa II. byl toleranční edikt ze dne 2. ledna 1789, kterým císař rozšiřoval svobodu vyznání pro židovské obyvatelstvo.

Celkové shrnutí „toleranční“ legislativy vyjadřuje ve své knize prof. Tretera: „*Vedle nesporně kladného významu tolerančních aktů císaře Josefa II. nelze přehlédnout jejich slabou stránku: přinesly jen částečné osvobození, zavedly toleranci nedůslednou a nedostatečnou. Některá ponižující ustanovení byla odstraněna roku 1848; evangelíci získali skutečně rovnoprávné postavení až roku 1861.*“¹⁴⁴

V politice jurisdikcionalismu pokračovali ovšem i další panovníci po Josefu II. Jeho synovec František II., tak například svým dvorním dekretem v roce 1800 podrobil státnímu dozoru i církevní majetek spravovaný jednotlivými farnostmi.

5.6. Konstituční monarchie (od roku 1848 do vzniku Československé republiky)

Vlna revolucí, které se přehnaly Evropou na jaře 1848 měla vliv i na vztah moci světské k církvím a náboženským společnostem. Právo, " *které vznikalo v I. polovině 19. století, platilo v našich zemích nejen do r. 1918, ale prakticky i po celou dobu československé republiky a v letech 1945 - 1950, kdy teprve tzv. právníckou dvouletkou a jejím výsledkem byla přerušena jeho platnost.*"¹⁴⁵

Dubnová ústava (tzv. Pillersdorfova) měla uklidnit atmosféru a tak přišla s rejstříkem náboženských práv pro občany a garantovala jejich výkon. Jednalo se o "*shora přijatou tzv. oktrojovanou ústavu. Její platnost se měla vztahovat na rakouské mocnářství bez Uher, Chorvatska, Lombardie a Benátska. Nebyla nikdy uvedena v účinnost. Pouze podle ní byl svolán říšský sněm jako ústavodárné shromáždění.*"¹⁴⁶ To se v Kroměříži sešlo, ale než stačilo svou ústavu vydat, císař František Josef I. sněm rozpustil. Následovaly Březnová ústava (tzv. Stadionova), Únorová ústava v roce 1861 a poslední Prosincová roku 1867. Ta nakonec opět

¹⁴⁴ TRETERA, Jiří Rajmund. Stát a církev v České republice. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. str. 23. ISBN 80-7192-707-4

¹⁴⁵ MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 2. vydání. Praha: LINDE, 1999. str. 232. ISBN 80-7201-167-7

¹⁴⁶ BÍLÝ, Jiří L. Právní dějiny na území České republiky. 1. vydání. Praha: Linde, 2003. str. 306. ISBN 80-7201-429-3

stanovila právo na svobodu vyznání a z Březnové ústavy "převzala kategorizaci církví a náboženských společností na

- zákonem uznané (do této kategorie patřily v roce 1867 církve katolická ritu římského, řeckého a arménského, církve evangelická augšpurského vyznání, církve evangelická helvetského vyznání, církve pravoslavná, církve arménská, židovská náboženská obec a menší náboženské společnosti lipovanská a mennonitská) - měly právo na společné a veřejné provozování náboženství, právo na určitou samosprávu a právo zřizovat a provozovat školské, náboženské a charitativní instituce (ovšem jen tehdy, pokud splňovaly limity určené zvláštními zákony);
- zákonem neuznané - pouze právo na soukromý výkon jejich víry, pokud nebyl v rozporu se zákonem nebo mravy.¹⁴⁷

Prosincová ústava ale také porušovala (stejně jako i některé další zákony¹⁴⁸) některá ustanovení konkordátu, který Rakousko-Uhersko uzavřelo s Apoštolským stolcem již roku 1855. V důsledku toho byl tento, dne 30. července 1870, pod malichernou záminkou vypovězen.¹⁴⁹

Z dalších konfesně právních památek vztahujících se k interakci státu a církví a k jejich financování je třeba zmínit:

- zrušení desátků ("*Desátek byl zařazen do kategorie dávek, za které měla být postupně vyplacena určitá náhrada (některá feudální břemena byla rušena bez jakékoli náhrady), kterou bývalí poplatníci odvedli svému faráři a jejíž výše byla určena tzv. vyvazovacími komisemi. Částečně se na splácení měl podílet též stát; ten však svůj závazek nikdy nesplnil.*"¹⁵⁰),
- zákony, které zrovnoprávňovaly určité církve a náboženské společnosti, a to především
 - tzv. protestantský patent¹⁵¹, který evangelickým církvím zaručoval rovnost s ostatními státem uznanými konfesemi,
 - zákon č. 91/1864 ř.z., kterým byly zrovnoprávněny církve pravoslavné konfese (tzv. řeckovýchodní),

¹⁴⁷ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 117. ISBN 978-80-7380-135-9

¹⁴⁸ Např. zákon č. 47/1868 ř.z. nebo zákon č. 48/1868 ř.z.

¹⁴⁹ více v TRETERA, Jiří Rajmund. Konfesní právo a církevní právo. 1. vydání. Praha: Jan Kringl, 1997. str. 89. ISBN 80-902045-2-X

¹⁵⁰ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 112. ISBN 978-80-7380-135-9

¹⁵¹ zákon č. 42/1861 ř.z.

- zákon č. 142/1867 ř.z., kterým byla židovská náboženská obec zrovnoprávněna (následně nahrazen zákonem č. 57/1890 ř.z., o vnějších poměrech israelitské náboženské společnosti a který "*byl základem právní úpravy po několik desetiletí.*"¹⁵²),
- zákon č. 50/1874 ř.z., který upravoval zevní poměry církve katolické (řeší především otázky ekonomické, tak např. státní správa získala v §38 právo dohledu nad církevním majetkem, duchovenstvo podle §49 muselo hlásit podstatnější změny na svém záduší, prebendě či fundaci a §53 stanovuje, že po zániku církevního společenstva má jeho majetek připadnout náboženskému fondu),
- zákon č. 51/1874 ř.z., který ukládal majitelům církevních prebend, řeholním komunitám a společenstvím čtvrtletně platit příspěvky do náboženského fondu, ze kterého se mělo přilepšovat duchovenstvu "*na vinici Páně*" pracujícím.

Důležitým byl zákon ze dne 19. dubna 1895 č. 47/1885 ř.z., kterým byl prozatímně doplněn příjem duchovenstvu, které trpělo nedostatkem, bylo bez zavinění služby neschopné či postižené "zvláštní pohromou tělesnou". Tento tzv. prozatímní kongruový zákon ve svém §2 vypočítával příjmy a výdaje, které musel duchovní prostřednictvím svého diecézního biskupa doložit a na základě tohoto přiznání (tzv. fassé) se zemský úřad politický rozhodl, zda kongruu udělí či nikoliv. Kongrua, jejíž konkrétní výši určovala příloha zákona, se vyplácela z náboženských fondů, do kterých prostředky půjčoval stát.

Prozatímní zákon kongruový nahradil 19. září 1898 zákon kongruový¹⁵³. Zákony č. 56/1907 ř. z., č. 453/1917 ř. z. a č. 115/1918 ř. z. kongruu postupně navyšovaly. Kongrua byla "*přiznána také kněžím církve pravoslavné, což ovšem v českých zemích před rokem 1918 vzhledem k neexistenci klasické pravoslavné duchovní správy nemělo význam.*"¹⁵⁴ Církve evangelické a náboženské společnosti dostávaly dotace od státu v celku a rozdělovaly je svým duchovním sami.

¹⁵² TRETERA, Jiří Rajmund. *Konfesní právo a církevní právo*. 1. vydání. Praha: Jan Kringl, 1997. str. 91. ISBN 80-902045-2-X

¹⁵³ Tedy zákon č. 176/1898 ř. z., jímž se vydávají ustanovení o dotaci katolického duchovenstva ve správě duchovní.

¹⁵⁴ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 121. ISBN 978-80-7380-135-9

5.7. První republika (od roku 1918 do roku 1939)

Když byl dne 28. října 1918 za jásotu davu¹⁵⁵ vyhlášen vznik Československé republiky a její samostatnost, znamenalo to pro církve a náboženské společnosti příslib do budoucna, že se jejich postavení zlepší. K tomu ale musel právě vzniklý stát dospět a vytvořit si vlastní vztah k církvím a náboženským společnostem.

Po 28. říjnu se republikou prohnala vlna antikaticismu pod hesly "Pryč od Říma!", "Po Vídni Řím!" a nebo třeba "Řím musí být souzen a odsouzen!"¹⁵⁶. Tato vlna "obrazoborectví" vyvrátila kdejaká vesnické boží muka, ale 3. listopadu 1918 i nádherný mariánský sloup na Staroměstském náměstí v Praze. Pro rozlícený dav z nepochopitelných důvodů představoval spojení katolické církve s habsburskou monarchií (austrokatolicismus) a symbol jejich společného útlaku Čechů. Tyto bouře pak samozřejmě ovlivnily i postoje politiků mladého státu k církvím a náboženským společnostem a jejich snahou zbavit veřejnou sféru vlivu církví. *"Celkem pochopitelnou reakcí na unii rakouskouherského státu a katolické církve (pro církev ostatně dosti problematickou) byla patrná tendence většiny prvorepublikových politiků zavést do vztahů státu a církve odlukový režim - mnohdy bez bližší představy o tom, co tato odluka ve skutečnosti je."*¹⁵⁷ Pro odluku byl, možná pod vlivem své návštěvy Spojených států amerických, i prezident "T. G. Masaryk, který se s ideou rozluky vracel z emigrace a počátkem listopadu 1919 tvrdil, že dobré spolužití státu a církví zajistí rozluka, která je "v zájmu nejen státu, nýbrž i náboženství a mravnosti." Dokonce souhlasil i se *zabíráním církevního majetku.*"¹⁵⁸ Ovšem velmi záhy se ukázalo, že převést přání do právní praxe nebude zdaleka tak jednoduché a možná dokonce nemožné. *"Názorová jednota se rozpadala a najednou se vytvořily politické síly, které nesouhlasily (český a slovenský politický katolicismus) nebo váhaly (agrárníci,*

¹⁵⁵ Z daleka ale nejásali všichni. Němečtí poslanci, kteří se sešli 29. října 1918 v budově dolnorakouského sněmu ve Vídni vydali toto prohlášení: „*My poslanci, zvolení německým národem v Čechách na základě všeobecného a rovného práva hlasovacího, sjednotili jsme se na tomto předběžném zemském shromáždění, abychom na základě obecně uznávaného sebeurčovacího práva národů a na základě usnesení německo-rakouského Národního shromáždění zřídil v svých obvodech, v nichž sídlíme, řádnou správu, a tím svůj národ uchránili před cizí vládou a hospodářskou bídou.*” PEROUTKA, Ferdinand. Budování státu. 1. vydání. Praha: Lidové noviny, 1991. str. 103. ISBN 80-7106-040-2

¹⁵⁶ více v HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva III. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. str. 33. ISBN 80-246-1289-5

¹⁵⁷ HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva III. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, str. 33. ISBN 80-246-1289-5

¹⁵⁸ MAREK, Pavel. Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924). 1. vydání. Brno: L. Marek, 2005. str. 15. ISBN 80-86263-57-6

národní demokraté). Nebylo možné nalézt konsensus o podobě rozluky, zda přijat koncepci úplné (francouzský vzor) nebo částečné (americký vzor) rozluky, chyběli fundovaní odborníci, kteří by byli schopni řešit souběžně a skloubit koncepční otázky s dílčími nutnými naléhavými zásahy v podmínkách různých právních systémů (...). Proto radikalismus úvah vystřídalo pragmatické uvažování a rozhodování. Petice žádající odhlu zůstaly bez ohlasu (...). Reprezentanti politických stran v parlamentu se stavěli k předlohám zákonů skepticky a otázka rozluky se nikdy nedostala do pléna Národního shromáždění k rozhodnutí. Debaty činitelů u ministra školství G. Habrmana za účasti politiků, zástupců církve a odborníků signalizovaly celkovou nepřipravenost, nezralost problematiky k tak zásadnímu řešení, mnohdy vládl zmatek. Jedna z ústředních postav přípravy odhlu při pozorování poměrů došla k závěru, že tento úkol přesahoval síly mladého státu a doporučoval nahradit řešení jednorázovým aktem postupnou a dlouhodobou přípravou, jež nakonec vyústí v odhlu."¹⁵⁹ Snaha Československa o odhlu tak ztroskotala na upadajícím zájmu politiků a ochladnutí antikatoických nálad. Odhlu se nestala součástí ani provizorní ústavy z 14. listopadu 1918 (zákon č. 37/1918 Sb. z. a n.) ani ústavní listiny z 29. února 1920 (úst. zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.). Důležitou roli v tomto se hrála i aktivní diplomacie Apoštolského stolce. Papež Benedikt XV. uznal Československou republiku velmi rychle a tím zvedl její mezinárodní prestiž (především u převážně katolických zemí Dohody - Francie a Itálie).

Vztah státu s církvemi a náboženskými společnostmi byl v tomto období našich dějin korektní. A ačkoliv měla katolická církev, přestože byla nejpočetnější konfesí mladé republiky, se státem vztah z počátku velmi chladný, podařilo se jí, byť po určitých problémech¹⁶⁰, dosáhnout standardních podmínek srovnatelných s těmi, které měla v jiných tehdejších státech.

Právní postavení církve a náboženských společností se tak na základě recepční normy (zákon č. 11/1918 Sb. z. a n.) mnoho nezměnilo, "avšak nebyla uplatňována některá obsolentní ustanovení rakouských právních předpisů příliš

¹⁵⁹ MAREK, Pavel. Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924). 1. vydání. Brno: L. Marek, 2005. str. 15. ISBN 80-86263-57-6

¹⁶⁰ např. Marmaggiho aféra.

svazujících církví.¹⁶¹ Z toho důvodu ihned po rozpadu Habsburského soustátí začaly vznikat nové církve¹⁶², které byly následně ČSR uznávány. Jednalo se o:

- Českobratrskou církev evangelickou,
- Německou evangelickou církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku,
- Církev československou,
- Církev pravoslavnou a některé další.

Vzájemné poměry náboženských vyznání (i stav bezvyznání) upravil roku 1925 zákon č. 96/1925 Sb. z. a n., který nahradil ten rakouský z roku 1868.

Majetkových poměrů katolické církve se dotkla především pozemková reforma, která probíhala od roku 1918. Ostatní církve nebyly touto zasaženy, protože nebyly vlastníky velkého nemovitého majetku. *"Pozemková reforma představovala výrazný zásah do sféry pozemkového vlastnictví fyzických i právnických osob s cílem je nově upravit. (...) Zjednodušeně řečeno byla ve znamení jakéhosi "odčinění Bílé hory"*¹⁶³ Prvním zákonem, který prováděl pozemkovou reformu byl zákon č. 32/1918 Sb. z. a n., o obstavení velkostatků a po něm následoval zákon č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového (tzv. záborový zákon). Ten ve svém §4 stanovil zabránění pozemkového majetku v držení jednoho vlastníka či spoluvlastníků, pokud tento přesahoval výměru stanovenou v §2¹⁶⁴. Vyvlastnění probíhalo za náhradu, kterou měl upřesnit, podle §9, zvláštní zákon. V §11 pak zákon dal možnost vlastníkům aby jim *"z majetku jim zabraného přidělena majetnost nepřesahující výměry uvedené v § 2, pokud možno dle jejich volby."* Také umožňoval, pokud zde byl opodstatněný či veřejný zájem, zvýšit výměru nezabraného majetku až na 500 ha. Naopak §14 *"pak stanovil výjimku z tohoto pravidla, kdy mohla být vyvlastněna půda i pod meze stanovené obecnými principy, jestliže místní potřeba půdy byla naléhavá a zabraná půda nebyla postačující a bylo-li to v zájmu obecného blaha."*¹⁶⁵

¹⁶¹ TRETERA, Jirí Rajmund. *Konfesní právo a církevní právo*. 1. vydání. Praha: Jan Kringl, 1997. str. 93. ISBN 80-902045-2-X

¹⁶² více v VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 123. ISBN 978-80-7380-135-9

¹⁶³ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. vydání. Praha: LINDE, 1999. str. 346. ISBN 80-7201-167-7

¹⁶⁴ *"Velkým majetkem pozemkovým jest rozuměti soubory nemovitostí s právy, která jsou spojena s jejich držením, jestliže výměra náležející v území Československé republiky vlastnický jediné osobě nebo týmž spoluvlastníkům je větší než 150 ha půdy zemědělské (rolí, luk, zahrad, vinic, chmelnic), nebo 250 ha půdy vůbec."*

¹⁶⁵ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. vydání. Praha: LINDE, 1999. str. 347. ISBN 80-7201-167-7

Ze zákona ale nebylo zřejmé jak (pokud vůbec) se bude vztahovat na majetek církví a náboženských společností. S ohledem na výše zmiňované minimální pozemkové vlastnictví jiných církví než katolické se tato otázka v praxi týkala pouze jí. Jak píše JUDr. Valeš, nabízely se "dvě, teoreticky možná i tři varianty:

1. *pozemková reforma se bude vztahovat na církevní majetek jako celek (teoreticky bylo možné použít zásadu vyjádřenou v can. 1518 CIC/1917 o tom, že jedině papež je vrchním vlastníkem katolického majetku¹⁶⁶)*
2. *pozemková reforma bude aplikována na jednotlivé církevní právnické osoby, tj. biskupství, kláštery, farnosti apod.;*
3. *zcela hypoteticky se pozemková reforma na církevní majetek nemusela vztahovat vůbec, pokud by ovšem byla uplatněna poněkud pochybná teorie o tom, že jde o zvláštní typ veřejnoprávního vlastnictví, jehož vrchním vlastníkem nebyla vlastně před rokem 1918 katolická církev, ale panovník – v tomto případě by tyto statky mohly být před rokem 1918 podobně jako majetek zemský, okresní a obecní a také pochopitelně státní ze záboru vyloučeny."¹⁶⁷*

Pozemkový úřad se, zcela logicky, rozhodl pro druhou variantu a v tomto smyslu byl zákon na nemovitý majetek katolické církve i aplikován.

Dalšími předpisy provádějícími reformu byly zákon č. 330/1919 Sb. z. a n., kterým byl zřízen Pozemkový úřad a zákon č. 81/1920 Sb. z. a n., kterým byl zabraný majetek přidělován soukromým zemědělcům.

Posledním zákonem souvisejícím s pozemkovou reformou byl zákon č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek (tzv. náhradový zákon). Ten ve svých §41 až §44 stanovil způsob zjištění náhrady a možnost odvolat se proti její výši (§46). JUDr. Valeš pak shrnuje dopad pozemkové reformy na nemovitý majetek katolické církve. "*V historických zemích Koruny české církevní právnické osoby vlastnily před rokem 1918 celkem 234 119 ha půdy, z toho 103 895 ha v Čechách a 130 824 ha na Moravě a ve Slezsku.*

¹⁶⁶ "can. 1518 CIC/1917: „*Romanus Pontifex est omnium bonorum ecclesiasticorum supremus administrator et dispensator.*“"

¹⁶⁷ VALEŠ, Václav. Církevní majetek a prvorepubliková reforma. [online]. [cit. 1. března 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.svobodavyznani.cz/?p=10>>

Realizací pozemkové reformy došlo po roce 1919 k převodu na nové nabyvatele u celkem 36 975 ha, tj. 16% církevní půdy."¹⁶⁸

Československá republika převzala z Habsburského mocnářství i zákon kongruový. Ten ale již vzhledem ke svému datu vzniku neodpovídal ekonomickým potřebám duchovenstva. *"Vzhledem k obrovské inflaci v letech 1914-1918 se částky poskytované státem duchovním rychle staly spíše symbolické. Řada kněží, zejména v menších farnostech nebo na odpočinku, byla uvržena do naprosté bídy.*"¹⁶⁹ Stát se pokusil o nápravu zákonem č. 246/1920 Sb. z. a n., kterým, s platností od 1. října 1919, zvýšil kongruu o 1200 korun ročně. Po určité době ale už ani tento předpis nevyhovoval a tak byl nahrazen zákonem č. 122/1926 Sb. z. a n. o úpravě platů duchovenstva církví a náboženských společností státem uznaných, příp. recipovaných. Ten ve svém §1 odst. 1 stanovil nejnižší roční příjem pro duchovních částkou 9000 korun, přičemž tato se zvyšovala vždy o 972 korun za každé tři započitatelné služební roky (maximálně ale o sumu 9720 korun). Duchovní ovšem museli být státními občany a kongruu v plné výši dostávali pouze, pokud úspěšně složili maturitní zkoušku, jinak jim stát vyplácel poměrnou část. Zákon upravoval i výchovné, odpočivné a zaopatřovací platy duchovních. Těm církvím a náboženským společnostem, které stát uznal před účinností zákona, ale které nebyly kongruové¹⁷⁰, náležely na základě §5 dotace a to ve výši závislé na počtu občanů hlásících se k dané církvi či náboženské společnosti. Výše kongruy či dotace se ovšem snižovala o ty prostředky, které byly poskytovány na základě jiných právních předpisů z veřejných rozpočtů. V §6 pak zákonodárce zrušil všechny ostatní právní předpisy, které kongruu upravovaly v rozporu s tímto zákonem.

Kongruový zákon pak ještě doplňovaly např. zákon č. 80/1928 Sb. z. a n., o příplatcích některým státním a jiným veřejným zaměstnancům ve výslužbě a pozůstalým po takovýchto zaměstnancích zemřelých v činné službě nebo ve výslužbě a nebo zákon 70/1930 Sb. z. a n., kterým se upravují odpočivné a zaopatřovací platy některých státních a jiných zaměstnanců a učitelů, jakož

¹⁶⁸ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 127. ISBN 978-80-7380-135-9

¹⁶⁹ tamtéž, str. 133.

¹⁷⁰ Kongruální církve stanovilo prováděcí vládní nařízení č. 124/1928 Sb. z. a n. V Čechách, na Moravě a Slezsku to byly církve katolická a pravoslavná. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi pak opět církve katolická a pravoslavná a navíc i evangelická augsburského vyznání, evangelická reformovaná a náboženská společnost židovská.

i pozůstalých po nich (který byl proveden pro duchovní a jejich pozůstalé vládním nařízením č. 99/1930 Sb. z. a n.).

5.8. Druhá republika a Protektorát

Po Mnichovském diktátu z 30. září 1938 a následném rozbití tzv. Druhé republiky v březnu 1939 byl prakticky nacistickým Německem, ač v květnu 1945 bylo poraženo, na dlouhé půlstoletí přerván slibný vývoj konfesního práva u nás. Zajímavostí je, že Svatý stolec byl jediným mezinárodněprávně relevantním subjektem, který proti Mnichovské dohodě protestoval.¹⁷¹ Z období Druhé republiky (ovšem tehdy již ne z jejího státního území) je velmi zajímavou právní památkou Konečné nařízení Říšského komisaře pro sudetoněmecké oblasti¹⁷² ze dne 27. února 1939, kterým byl na sudetoněmeckém území zrušen Řád německých rytířů a jeho majetek zabaven. Tím byl řád potrestán za to, že pomohl Československé republice při výstavbě pevnostního systému na Opavsku bezúročnou půjčku 15 milionů korun a za předmnichovskou aktivitu svého velmistra Roberta Schälzkyho. Ten, coby poslanec ČSR, velmi *"ostře vystoupil proti Hitlerem instruovanému Henleinovi, jehož činnost směřovala od počátku jednoznačně destruktivním směrem"*¹⁷³ právě k rozbití Československa.

Období Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939 až 1945 se dá z hlediska konfesní legislativy klasifikovat jako klidné, protože právní *"postavení církvi a náboženských společností zůstávalo po celou dobu (...) na okraji cílené legislativní pozornosti říšských i protektorátních orgánů. Výjimku představovalo ideologicky motivované soustředění na právní negaci židovského kultu a represivní postih jeho příslušníků"*¹⁷⁴, kde se německé iniciativě musela *přizpůsobit i protektorátní tvorba předpisů.*¹⁷⁵ Tak bylo postupně občanům protektorátu, kteří byli židovské národnosti, zakazováno vykonávat svá povolání, navštěvovat kina a divadla, jezdit hromadnou dopravou či byli propouštěni ze

¹⁷¹ "Svatý stolec přitom nebyl veden nějakými sympatiemi vůči naší republice (k těm jistě neměl prazádné důvody), nýbrž svou vlastní tisíciletou diplomatickou zásadou, že totiž pravda nakonec vyjde najevo a že postavit se na stranu práva - padni komu padni - nakonec přinese spolehlivější plody, než oportunisticky mlčet k bezpráví nebo mu dokonce přisvědčovat." HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva III. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. str. 65. ISBN 80-246-1289-5

¹⁷² dostupné na WWW: <<http://www.nemeckyrad.cz/index.php/majetkopravni-naroky-v-cr>>

¹⁷³ ADAM, Petr. Němečtí rytíři. 1. vydání. Svitavy: Trinitas, 1998. str. 124. ISBN 80-86036-08-1

¹⁷⁴ Tak například vládním nařízením č. 85/1942 Sb. byly převzaty norimberské zákony.

¹⁷⁵ MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 2. vydání. Praha: LINDE, 1999. str. 394. ISBN 80-7201-167-7

státní správy. Jejich majetek jim byl zabavován (tzv. "arizace") a museli nosit na svém oblečení žlutou Davidovu hvězdu.

A ačkoli zákonodárce církve a náboženské společnosti nikterak výrazně legislativou neutlačoval, o to více ovšem okupanti tyto reálně pronásledovali. Příkladem budiž popravení biskupa české pravoslavné eparchie Matěje Pavlíka, kaplana Vladimíra Petřka, děkana Václava Čikla a laika Jana Sonnevenda za ukrývání československých parašutistů, kteří spáchali atentát na zastupujícího řííšského protektora Heydricha. Následovalo rozpuštění pravoslavné církve v protektorátu. Ani příslušníci ostatních církví si v drtivé většině s nacizmem nezadali. *"Katolíci se účastí na odboji a utrpením plně rehabilitovali v očích národa. 10% českých kněží bylo nacisty persekuováno, řada klášterů napadena, přední katoličtí laici spolu s kněžími popraveni. Z těch, kdo se vrátili z koncentračních táborů, byli vybráni noví hierarchové.*

I v ostatních církvích se soustředil odpor vůči okupantům, zejména v Českobratrské církvi evangelické, s níž byly spojeny podzemní skupiny zakázaného hnutí křesťanské mládeže YMCA. Persekuce zasáhla také Církev českomoravskou (tj. československou) a Jednotu bratrskou."¹⁷⁶

5.9. Období limitované demokracie (od roku 1945 do roku 1948)

Po vítězství spojenců nad nacizmem v květnu 1945 byla obnovena podle principu právní kontinuity Českoslavenká republika, i když ne ve svém původním rozsahu.¹⁷⁷ Kvůli pochopitelné absenci voleného zastupitelského orgánu byl vydáváním právních aktů (dekretů) pověřen prezident Edvard Beneš. Vztah státu k církvím a náboženským společnostem se zdánlivě vracel do předválečných kolejí. *"Některé sporné otázky se obě strany snažily řešit smírně a vzájemnou dohodou. Vláda ve svém programu zaručila svobodu náboženského vyznání, nezasahovala do vnitřního života církví a jejich činnost, pokud neodporovala platným zákonům, neomezovala. Obavy katolické hierarchie z proticírkevní politiky převážně socialistické vlády, zejména komunistů, postupně slábly (...)."¹⁷⁸*

¹⁷⁶ TRETERA, Jiří Rajmund. *Konfesní právo a církevní právo*. 1. vydání. Praha: Jan Kringl, 1997. str. 96. ISBN 80-902045-2-X

¹⁷⁷ Na základě mezinárodní smlouvy se SSSR ze dne 29. června 1945 přišla ČSR o Podkarpatskou Rus.

¹⁷⁸ JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel. *Katolická církev a pozemková reforma 1945-1948*. 1. vydání. Brno: DOPLNĚK, 1995. str. 7. ISBN 80-85765-44-6

"Teoreticky se církví a náboženských společností, zejména katolických klášterů v pohraničí, jejichž řeholníci byli většinou německého původu, mohly dotknout"¹⁷⁹ dekrety č. 5/1945 Sb.¹⁸⁰, č. 12/1945 Sb.¹⁸¹, č. 25/1945 Sb.¹⁸² a č. 108/1945 Sb.¹⁸³ Bohužel ale některé místní úřady se usilovně snažily o to, aby byl zabrán i církevní majetek. Podporovalo je v tom ministerstvo zemědělství v čele s komunistou Júliem Ďurišem, na stranu církví (a práva) se zase stavělo ministerstvo školství a osvěty a ministerstvo spravedlnosti¹⁸⁴. Jak výstižně uvádí prof. Hrdina, některé tyto pokusy byly "až trapně hysterické"¹⁸⁵ a schválně s pravdou manipulovaly a nebo se na pravdě nezakládaly vůbec. Krásným příkladem tohoto je usnesení Okresní správní komise v Bruntále z února roku 1946 v níž tato navrhuje označit Řád německých rytířů za zrádce a nepřítele republiky a následnou konfiskaci jeho majetku (podle dekretu č. 12/1945 Sb.). Svůj návrh mimo jiné odůvodňuje tím, že bylo "*...nesporně zjištěno, že správa zemědělského majetku patřícího Řádu německých rytířů sloužila záměrně a aktivně německému vedení války a nacistickým účelům.*"¹⁸⁶ a že byla "*vždy a zásadně nepřátelsky namířená proti českému národu, jež snažila se všemi prostředky násilně zgermanisovati.*"¹⁸⁷ Hodnotu těchto "důvodů" snad ani není třeba komentovat. Řádu se zastali dopisem stejného znění (a nutno dodat, že nejen faktickými, ale i zdařilými právními argumenty) olomoucký arcibiskup dr. Ladislav Prečan a královéhradecký biskup dr. Mořic Pícha.

Dalším právním předpisem, který měl vliv na financování kongruových církví byl dekret prezidenta republiky č. 116/1945 Sb. ze dne 27. října 1945, který měnil zákon č. 122/1926 Sb. Tento dekret stanoví v článku I §1 platy duchovních "*roční částkou Kčs 15.900.-, která se zvyšuje po každých třech rocích započítatelné služební doby vždy o Kčs 1.728.-, nejvýše však celkem desetkrát.*"

¹⁷⁹ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 139. ISBN 978-80-7380-135-9

¹⁸⁰ Ze dne 19. května 1945, o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů.

¹⁸¹ Ze dne 21. června 1945, o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.

¹⁸² Ze dne 20. července 1945, o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci.

¹⁸³ Ze dne 25. října 1945, o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.

¹⁸⁴ více v HRDINA, Antonín Ignác. *Texty ke studiu konfesního práva III*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. strana 79 až 88. ISBN 80-246-1289-5

¹⁸⁵ HRDINA, Antonín Ignác. *Texty ke studiu konfesního práva III*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. strana 75. ISBN 80-246-1289-5

¹⁸⁶ Usnesení Okresní správní komise v Bruntále. [online]. [cit. 3. března 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.nemeckyrad.cz/index.php/majetkopravni-naroky-v-cr>>

¹⁸⁷ tamtéž.

Poslední a nejdůležitější konfesně právní úpravou je zákon č. 142/1947 Sb. o revisi první pozemkové reformy, který byl přijat Národním shromážděním dne 11. července 1947. Ten ve svém §1 odstavci 1 písm. d) snížil maximální výměru zemědělské či lesní půdy na 50 ha. Ve svém §7 pak stanovil náhradu za takto "zrevidované" nemovitosti. Ta však nikdy státem za zabraný majetek vyplacena nebyla. Dopad, který tato reforma měla na katolickou církev byl takový, že *"ohrožovala její společenské poslání, neboť ji vydávala ekonomicky na milost státu. Představitelé katolické církve v Československu a Vatikán proti uplatnění zákona o revizi na církevní pozemkový majetek marně protestovali a posléze prosazovali, aby prováděcím nařízením byl zákon uplatněn pouze na zemědělskou půdu, o kterou rolníci projeví zájem, nikoliv na církevní lesy."*¹⁸⁸ Následující vývoj po "vítězném" únoru 1948 byl ovšem pro církev a náboženské společnosti ještě nepříznivější.

5.10. Období komunistické totality

Vztah státu, nebo přesněji řečeno Komunistické strany Československa¹⁸⁹, byl k církvím a náboženským společnostem a zvláště k církvi katolické vyhraněně nepřátelský. *"Pro představitele nové moci byl v letech 1948-1953, v zakladatelském období komunistického režimu, vztah státu a katolické církve jedním z nejdůležitějších problémů v jejich úsilí zcela ovládnout společnost - podřídit si, nebo zničit všechny instituce občanské společnosti. Bezprostředně po státním převratu v únoru 1948 považovali vítězové katolickou církev za nejsilnější společenskou instituci, kterou dosud neovládali a která mohla působit jako opoziční síla. (...) Církev tak představovala pro vedoucí komunistické funkcionáře nejen potencionálního nepřítele, ale záhy jí přisoudili i roli hlavního odpůrce. Chápali ji v podstatě jako opoziční politickou stranu, nikoliv ideovou, kulturní a charitativní organizaci."*¹⁹⁰ Nový režim se katolické církve bál také proto, že její hlava sídlila ve Vatikánu a tudíž nebyla šance ji plně ovládnout. Papež se navíc nebál kritizovat komunistickou ideologii¹⁹¹ a její vztah k lidským právům na

¹⁸⁸ JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel. Katolická církev a pozemková reforma 1945-1948. 1. vydání. Brno: DOPLNĚK, 1995. str. 9. ISBN 80-85765-44-6

¹⁸⁹ KSČ měla tzv. vůdčí úlohu ve státě.

¹⁹⁰ BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel. Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951 Svazek I. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1994. str. 6. ISBN 80-85765-34-9

¹⁹¹ Papež Pius XI., encyklika Divini Redemptoris (s podtitulem O bezbožném komunismu) ze dne 19. března 1937.

mezinárodní úrovni a neváhal disciplinárně trestat duchovní¹⁹², kteří s ní kolaborovali. Obavu samozřejmě vzbuzovalo i příkladné chování církví a náboženských společností za předchozí totality.

Zákonem č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě režim plynule navázal na pozemkovou reformu z roku 1947. Ten §1 odst. 3. říká, že stát vykoupí veškerou půdu náležící jednomu vlastníku, která přesahuje 1 ha s výjimkou, že pokud budou souhlasit místní rolnické komise, *"lze ponechati půdu, jejíž výnos slouží k vydržování duchovních státem uznaných církví a náboženských společností, spravujících nižší církevní úřady (jmění obrocí, místních sborů, místních náboženských obcí apod.), a to nejvýše do výměry 30 ha."* Ani za tento "vykoupený" majetek církve a náboženské společnosti nedostaly od státu žádné finanční náhrady. Navíc se jeho provedením výrazně dotklo katolické církve, která přišla zhruba o dalších 80 000 ha. *"Kromě drobných nemovitostí a staveb (farní zahrady, kostely, fary, budovy klášterů) katolická církev přišla o téměř veškerý nemovitý majetek a ocitla se v totální hospodářské závislosti na státu."*¹⁹³ Dvě třetiny duchovní se tak dostali prakticky do existenčních potíží, protože ze zápisu schůze církevní komise ÚV KSČ ze dne 11. května 1949 plyne, že kongruu pobírala jen asi jedna třetina kněží.

Tyto měl vyřešit zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. Pozadí vzniku tohoto předpisu krásně ilustruje zápis ze schůze církevní komise ÚV KSČ ze dne 24. června 1949. *"Osobní náklady by znamenaly pro státní pokladnu zatížení asi půl miliardy korun, přičemž dosavadní kongrua si vyžaduje ročně asi 327 milionů, rozdíl tedy není veliký. Věcné náklady by byly hrazeny na základě rozpočtu, sestavovaného každoročně obdobně jako rozpočet státní. Část by byla hrazena z vlastních prostředků církve (výnos majetku, který církvi zůstal a výnos církevní daně¹⁹⁴, která se navrhuje ve výši 20,- Kč ročně na osobu). Osnova předpokládá přesnou evidenci všeho majetku, který jsme již začali pořizovat. Zákon by byl velkým*

¹⁹² např. tzv. exkomunikační dekret (Dekret Kongregace sv. officia odsuzující Katolickou akci v ČSR ze dne 20. června 1949)

¹⁹³ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 140. ISBN 978-80-7380-135-9

¹⁹⁴ *"Jedním z prostředků, který povede ke znechucení církve a odporu k celému náboženství, bude konečně povinná náboženská daň, která se má napříště vybírat ve všech církvích povinně. Za stoupajícího chladnutí náboženského zájmu v souvislosti s odumíráním kořenů náboženství stane se placení této daně nesporně hmotným popudem k přerušení všech styků s náboženskými organizacemi a oblastí náboženskou vůbec."* Návrh církevního ÚAV NF na řešení náboženských otázek v ČSR ze dne 30. srpna 1948 in BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel. Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951 Svazek I. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1994. str. 165. ISBN 80-85765-34-9

*politickým činem, něco takového dosud v žádném státě není. Při jeho uveřejnění bychom zdůraznili, že osnova byla připravena již loni při zahájení jednání, ale zásahem biskupů k jejímu projednání nedošlo, proto k ní sahá vláda sama."*¹⁹⁵ Zákon byl dne 14. října 1949 Národním shromážděním Československé republiky přijat. Stát se v něm zavázal duchovním (ať již působili v duchovní správě, církevní administrativě či v ústavech pro výchovu duchovních) poskytovat osobní požitky (§1), které tvoří základní plat, hodnostní přídavek a odměna za vyšší výkon (§3), ale také jim nahrazovat cestovní, stěhovací a jiné výlohy (§4). Konkrétní výše stanovila vládní nařízení¹⁹⁶ v zásadě ale pro všechny církve a náboženské společnosti stejně. Základní plat byl 3 000 Kčs měsíčně s tím, že se za každé tři roky služby zvyšovala o 300 Kčs, maximálně dvanáctkrát. Ovšem jeho §7 stanovil podmínku státního souhlasu pro výkon duchovenské činnosti v církvích a tedy i pro nárok na plat ze strany státu. Toto ustanovení se tak komunistickému režimu velmi hodilo při nátlaku na duchovenstvo. Navíc trestněprávní úprava výkon duchovenské činnosti bez státního souhlasu pokládala za trestný čin. To sice na našem území nebylo "*až takovou novinkou - téměř stejné ustanovení bylo obsaženo v katolickém zákoně (č. 50/1874 ř. z., účinnost 1874-1949), ale ani předlitavská část Rakouska-Uherska, ani ČSR ho téměř vůbec nevyužívaly. V rukou represivního komunistického systému se však stal nástrojem šikany kněží a kazatelů, zpravidla aktivních, věřícími oblíbených nebo režimu nepohodlných.*"¹⁹⁷ V §10 se stát pasoval do pozice správce majetku církví a náboženských společností a v §11 na sebe převzal veškerá patronátní práva (soukromá i veřejná) nad kostely, obrocími a jinými církevními ústavami. Výsledky tohoto jsou na některých církevních památkách i dnes ještě patrné, přestože se poslanec dr. Havelka ve své zprávě přednesené na 35. schůzi Národního shromáždění dne 14. října 1949 vyjádřil, že "*zatím co se dříve stavěly honosné paláce a chátraly často venkovské kostely, nyní se lidově demokratický stát postará, aby byly radostné a krásné naše chrámy, v nichž čerpá posilu pracující*

¹⁹⁵ BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel. Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951 Svazek I. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1994. str. 165. ISBN 80-85765-34-9

¹⁹⁶ Vládní nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem, č. 220/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve československé státem, č. 221/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení evangelických církví státem, č. 222/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve pravoslavné státem a č. 223/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení náboženských společností státem.

¹⁹⁷ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 144. ISBN 978-80-7380-135-9

lid na venkově i ve městech."¹⁹⁸ ¹⁹⁹ V §14 pak zákonodárce zrušil všechny předcházející předpisy, které se týkaly právních poměrů církví a náboženských společností.

Stejný den jako zákon o hospodářském zabezpečení církví byl přijat i zákon č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní. "*Zřízení Státního úřadu pro věci církevní dal stát najevo, že neuvažuje o provedení odluky církví a státu. Naopak, komunistický režim dospěl k závěru, že by odlukové řešení podporovalo uzavřenost a izolovanost církví, a to především katolické církve, utužilo by její vnitřní kázeň a závislost kněží na hierarchii, což by bylo pro státní moc nevhodné.*"²⁰⁰ Na tento úřad (a jeho dekoncentráty - církevní tajemníky na krajských a okresních NV) byla přenesena působnost ve věcech týkajících se církevních záležitostí z ostatních státních úřadů, "*což zahrnovalo i centrální rozhodování o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností ve smyslu druhého zákona o církvích č. 218/1949 Sb.*"²⁰¹ Tento úřad byl zrušen vládním nařízením č. 19/1956 Sb. (tedy podzákonným právním aktem) a jeho agenda byla přenesena na nově vzniklé Ministerstvo školství a kultury. Do začátku roku 1968 pak bylo v platnosti "*devatenáct dalších výnosů a vládních nařízeních, doplněných jedenácti výnosy*"²⁰², které aktivně znepříjemňovaly život církvím a náboženským společnostem.

Co se týče vztahu státu a katolické církve v oblasti majetkové, je ještě nutné zmínit tzv. Akci K. Tu naplánoval a připravil na příkaz "církevní šestky"²⁰³ SÚC a provedl ve dvou fázích (13. a 27. dubna 1950) represivní orgán státu - STB. Při této akci byly mužské kláštery obsazeny, řeholníci deportováni do internačních nebo centralizačních táborů a jejich movitý majetek zabaven, zničen a nebo rozkraden. "*Nemovitosti pak byly vyhláškou Státního úřadu pro věci církevní č. 351/1950 Úředního listu ze dne 31. května 1950 soustředěny ve státě kontrolovaném náboženském fondu. Prázdné areály klášterů byly většinou využity*

¹⁹⁸ HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva III. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. str. 181. ISBN 80-246-1289-5

¹⁹⁹ Důkazem splnění tohoto slibu byl (a z části dodnes je) i kostel Panny Marie, matky Dobré rady v obci Pohoří na Šumavě i stovky dalších církevních památek.

²⁰⁰ BENDOVIÁ, Pavla. Hospodářské zabezpečení církví a náboženských společností po roce 1948 In Revue církevního práva. číslo 2/2010. Praha: Společnost pro církevní právo, 2010. str. 139 ISSN 1211-1635

²⁰¹ tamtéž.

²⁰² CUHRA, Jaroslav. Církevní politika KSČ a státu v letech 1969-1972. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999. str. 9. ISBN 80-85270-84-6

²⁰³ Komise zřízená ÚV KSČ v roce 1949 pro tvoření a prosazování stranické církevní politiky. Členy původně byli A. Čepička, V. Clementis, J. Hendrych, V. Kopecký, Z. Fierlinger a V. Široký.

jinak (jako kasárna, hospodářské objekty, nemocnice nebo ústavy sociální péče), případně byla jejich údržba úmyslně zanedbávána."²⁰⁴ Zabavený majetek tedy svěřil SÚC do správy náboženského fondu, který je ovšem obratem daroval dál a to nejčastěji státu. Vyskytla se námitka z vlastních řad některých komunistických právníků (nejspíše těch vzdělanějších), a to sice, že majetek může legálně darovat pouze vlastník a nikoli správce. Státní úřad pro věci církevní se s ní vypořádal značně originálně a po svém. *"Dospěl k názoru, že majetek řádů tím, že vyhnal řeholníky je opuštěný a proto lze na něj uvalit národní správu podle dekretu presidenta republiky č. 5/45 jako zvláštní institut omezení vlastnických práv. Nevadilo mu, že takto lze postihovat jen organizace, které sloužily nacistickému Německu k vedení války. (...) Uvedení národní správy čtyř lidí na tisíce nemovitostí a statisíce věcí a jejich souborů bez dalšího aparátu, což bylo kuriozní, mělo ještě jeden delikátní detail. Šantročení s hodnotami nevyčíslitelných výšek se dostalo na přetřes za hranice a hrozilo národním skandálem. Nalezlo se šalamounské řešení. Národní správa byla zavedena přísně tajným spisem.*"²⁰⁵ Prof. Hrdina pak ve svém článku, který se věnuje tomu, jak toto chování náboženského fondu hodnotilo polistopadové soudnictví, upozorňuje na římskoprávní zásadu *Nemo dat, quod non habet* a dodává: *"už prostá úvaha, že lupič nemůže nabýt vlastnického práva k uloupené věci tím, že ji svěřil do "správy" třetí osobě a pak si ji od ní nechá darovat, se zdála dostatečnou a odpovídající zákonu.*"²⁰⁶ V druhé polovině roku 1950 se celý tento celý scénář opakoval u ženských řeholí.

Jiné CNS se také dostávaly do střetu s komunismem²⁰⁷. Například Církev adventistů sedmého dne, která se do konfliktu s veřejnou mocí dostala z banálního důvodu. Trvala totiž na tom, aby její členové dodržovali svěcení soboty namísto aby šli v tento den do továren budovat socialismus. A tak *"na návrh SÚC se politický sekretariát Ústředního výboru KSC usnesl k 1. říjnu 1952 zastavit činnost církve adventistů, odejmout všem kazatelům státní souhlas a převzít*

²⁰⁴ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 147. ISBN 978-80-7380-135-9

²⁰⁵ SKŘIVÁNEK, František. *Majetkoprávní aspekty likvidace řádů římskokatolické církve v roce 1950*. in *Církev a stát (Sborník příspěvků z 3. ročníku konference)* Brno: Masarykova univerzita, 1998. str. 47. ISBN 80-210-1865-8

²⁰⁶ HRDINA, Antonín Ignác. *Církevní restituční vykřičník*. In *Revue církevního práva*. číslo 1/1999. Praha: Společnost pro církevní právo, 1999. str. 70. ISSN 1211-1635

²⁰⁷ *Výjimkou může být například Evangelická církev metodistická. "Tato církev se ve sledovaném období (1945-1953) nedostala do žádného konfliktu se SÚC, avšak zároveň neprojevila výraznější podporu komunistickému režimu. SÚC se o ni prakticky nezajímá."* SZYMECZEK, Józef. *Stát, církve a národ v československé části Těšínského Slezska (1945-1953)*. Český Těšín: Kongres Poláků v České republice, 2004. str. 40. ISBN 80-239-3073-7

majetek církve."²⁰⁸ Pikantní je, že protože se adventisté "rekrutovali převážně z řad dělníků a bylo mezi nimi mnoho komunistů"²⁰⁹ část jich měla v úmyslu stěžovat si na postup úřadů ČSR v SSSR u samotného Stalina. Prof. Tretera ještě doplňuje, že členové "státem neuznávaných náboženských společenství, jako například Svědkové Jehovovi, byli postihováni individuálně."²¹⁰

Útoky na majetek a hmotné zabezpečení CNS nebyly zdaleka jediným způsobem, kterým stát projevoval snahu o jejich bezpodmínečné podřízení nebo likvidaci. Z hlediska celkového dopadu byl ovšem způsobem nejúčinnějším a komunistický režim ho stihl v první dekádě své vlády. Proto si dovoluji ve výčtu dalších (nejen majetkových) křivd, ať už faktických či právních, nepokračovat.²¹¹

²⁰⁸ SZYMECZEK, Józef. Stát, církve a národ v československé části Těšínského Slezska (1945-1953). Český Těšín: Kongres Poláků v České republice, 2004. str. 38. ISBN 80-239-3073-7

²⁰⁹ SZYMECZEK, Józef. Stát, církve a národ v československé části Těšínského Slezska (1945-1953). Český Těšín: Kongres Poláků v České republice, 2004. str. 37. ISBN 80-239-3073-7

²¹⁰ TRETERA, Jiří Rajmund. Konfesní právo a církevní právo. 1. vydání. Praha: Jan Kringl, 1997. str. 100. ISBN 80-902045-2-X

²¹¹ více v VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 140-155. ISBN 978-80-7380-135-9

6. Vývoj po roce 1989

Sametová revoluce v listopadu roku 1989 měla na vztah státu s církvemi a náboženskými společnostmi veskrze pozitivní vliv. *"Společenský vývoj na počátku 90. let minulého století lze ve vztahu k náboženským skupinám v České republice charakterizovat jako znovunastolení svobody věřících k působení jak vnitřnímu, tedy ke sdružování a společné realizaci a sdílení své víry v církvích, tak i k vnějšímu působení směrem k celé společnosti a působení ve veřejném prostoru."*²¹²

Co se týče vývoje vztahu státu k CNS, které působí na jeho území, po roce 1989 (resp. od 1. ledna 1993), omezím se na konstatování, že Česká republika je státem demokratickým a tento *"je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání."*²¹³ Plně tedy respektuje náboženské svobody svých občanů. Hlavní konfesně-právní normou je od 27. listopadu 2001 zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů.²¹⁴ Dál se budu věnovat již pouze financování CNS ze strany státu.

6.1. Financování církví a náboženských společností

*"Zákon č. 218/1949 Sb. je jedním z nejstarších účinných a stále aplikovaných právních předpisů a pravděpodobně vůbec nejstarším platným právním předpisem, na základě kterého se vyplácejí prostředky ze státního rozpočtu."*²¹⁵ Tedy je účinný a CNS jsou podle něj financovány doposud²¹⁶. Tento relikv českého právního systému byl po roce 1989 pětkrát novelizován a tím například zbaven "rudých" paragrafů č. 10 nebo 13. Jeho zánik se snad blíží s přijetím zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, který s jeho zrušením počítá.

Zákon ve svém §1 zavazuje stát platit osobní požitky duchovních (tedy plat, hodnostní přídavek a odměnu za vyšší výkon) registrovaných²¹⁷ církví

²¹² JÄGER, Petr. Círky a náboženské společnosti v České republice a jejich právní postavení. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. str. 7. ISBN 80-7325-092-6

²¹³ Čl. 2 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (vyhlášené pod č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

²¹⁴ Který nahradil předcházející právní úpravu (zákon č. 308/1991 Sb. a zákon č. 161/1992 Sb.).

²¹⁵ KRÍŽ, Jakub. Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. str. 113. ISBN 978-80-7400-362-2

²¹⁶ Souhrnný přehled financování CNS ze státního rozpočtu v roce 2010 viz. Příloha č. 1.

²¹⁷ Seznam registrovaných CNS je dostupný na WWW <<http://www.mkcr.cz/cz/cirky-a-nabozenske-spolcnosti/odkazy/data-registrace-cirky-a-nabozenskych-spolcnosti-a-svazu-cirky-a-nabozenskych-spolcnosti-11263/>>

a náboženských společností²¹⁸. Ty ale musí nejdříve o financování požádat. V současnosti se jedná o 17 registrovaných CNS²¹⁹, kterým toto právo bylo přiznáno. Prováděcím předpisem je nařízení vlády z 6. prosince 2006.²²⁰

Plat duchovních, tedy základní složka osobních požitků, je určován platovou třídou²²¹ (ta odráží náročnost činnosti, kterou duchovní vykonává²²²) a platovým stupněm²²³ (ten reflektuje dobu, po kterou je duchovní do určité platové třídy zařazen). Hodnostní přídavek je jeho obligatorní součástí (kromě 1. platové třídy) a je stanoven v nařízení vlády pouze určitým finančním intervalem (např. u 2. platové třídy je toto rozpětí 700 až 2300 Kč). Konkrétní výši stanovuje samotná církev. Odměna za vyšší výkon náleží duchovnímu za splnění mimořádného, zvláště významného úkolu nebo vysokou kvalitu jeho práce a to ve výši až "50 % základního platu 12. platového stupně v platové třídě, do které je duchovní zařazen"²²⁴. Drobná nespravedlnost spočívá v tom, že současná právní úprava nereflktuje počty věřících jednotlivých církví (resp. pro kolik věřících duchovní vykonává svou činnost).

*"Dne 12.1. 2011 byla mezi ministrem kultury J. Besserem a zástupci církví a náboženských společností, kterým je přiznáno právo být financováni prostřednictvím státního rozpočtu, uzavřena „Deklarace shody o výkonu hospodářského zabezpečení církví a náboženských společností státem v letech 2011-2014“. Tato vzájemná dohoda stabilizovala výši prostředků na platy duchovních vč. pojistného ročně na částku 1,348 mld. Kč."*²²⁵

Stát samozřejmě spolufinancuje i sociálně prospěšné aktivity CNS ať už v oblasti školství, zdravotnictví či sociální. Právní úprava ale nikterak nezvýhodňuje CNS před jinými obecně prospěšnými právními osobami. To samé platí i v případě přispívání státu na opravu či údržbu kulturních památek v držení církví.

²¹⁸ A to podle §7 odst. 1 písm. c) zákona č. 3/2002 S., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností.

²¹⁹ viz. Příloha č. 2.; stav k 1.3. 2012 podle MK ČR (<www.mkcr.cz>).

²²⁰ Nařízení vlády č. 566/2006 Sb., o úhradě osobních požitků duchovních církví a náboženských společností.

²²¹ Určena přílohou č. 1 nařízení vlády č. 566/2006 Sb.

²²² viz. Příloha č. 2.

²²³ viz. Příloha č. 3.

²²⁴ §4 nařízení vlády č. 566/2006 Sb.

²²⁵ Ministerstvo kultury ČR. Financování na základě zákona č. 218-1949 Sb. [online]. [cit. 3. března 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.mkcr.cz/cz/cirkve-a-nabozenske-spolocnosti/financovani-cirkvi/financovani-na-zaklade-zakona-c--218-1949-sb--1048/>>.

6.2. Restituce nemovitého majetku církví a náboženských společností

Restituce a především snahy o restituce nemovitého majetku CNS po roce 1989 by mohly být pro svou rozsáhlost (tou ovšem není myšlen objem vráceného majetku) klidně tématem zvláštní diplomové práce. Proto si dovoluji toto téma poněkud zestručnit.

Komunistický režim vyvlastňoval nemovitosti CNS na základě zákonů (které sice počítaly se směšnou náhradou, ale ani ta nebyla vyplacena), podzákonnými přepisy²²⁶, vynucenými smlouvami či faktickou cestou a tedy nelegálně (a to i z pohledu tehdy platné legislativy)²²⁷. Proto bylo jedině správné, že se po roce 1989 stát snažil tuto nespravedlnost napravit. Bohužel se však zastavil v půli cesty. Poslanci totiž v zákonu o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku²²⁸ v §29 (tzv. blokační paragraf) zakázali převádět tento majetek jiným vlastníkům a počítali s přijetím zvláštního zákona, kterým by problematiku dořešil. Avšak tato *"právní norma nedoznala v průběhu uplynulých 20 let žádných změn, byť byly učiněny pokusy o její novelizaci (v roce 1997) i zrušení Ústavním soudem ČR (návrh podaný skupinou v čele s Josefem Zoserem z roku 2007) nebo zákonem (v roce 2008)."*²²⁹ Posledním pokusem, jak naplnit toto legitimní očekávání, je návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů.

Kvůli usnadnění obnovení činnosti řeholních řádů a kongregací byl v roce přijat zákon č. 298/1990 Sb.²³⁰ Ten výčtovou metodou vrátil 170 nemovitostí. *"Spolu s budovami (vrácenými často v havarijním stavu) však nedošlo k restituci těch nemovitostí (především pozemků), které původně tvořily s navracenými řeholními domy ekonomické a funkční celky, z nichž by byl financován jejich provoz a opravy."*²³¹

V letech 1996 až 1998 se vláda odhodlala k dalšímu kroku. Navrácení majetku tzv. exekutivní cestou, která vycházela z *"vyhlášky č. 119/1988 Sb., o hospodaření s národním majetkem. Na základě usnesení vlády č. 498 ze dne 25.*

²²⁶ např. znárodnění katedrály sv. Víta v roce 1954. Více v VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 150 a násl. ISBN 978-80-7380-135-9

²²⁷ Skutečnosti, které vedly ke spáchání majetkových křivd vypočítává §5 připravovaného zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů.

²²⁸ zákon č. 229/1991 Sb.

²²⁹ VALEŠ, Václav. Zamyšlení nad "blokačním paragrafem". In *Revue církevního práva*. číslo 1/2012. Praha: Společnost pro církevní právo, 2012. str. 43. ISSN 1211-1635

²³⁰ zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého (novelizován zákonem č. 338/1991 Sb.).

²³¹ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 192. ISBN 978-80-7380-135-9

září 1996, o bezúplatném převodu vymezeného nemovitého majetku církevními právními osobami ke zmírnění některých majetkových křivd způsobených těmito subjekty, byly církve a náboženské společnosti vyzvány, aby do 30. listopadu 1996 prostřednictvím ministerstva kultury uplatnily své nároky vůči státu."²³² Z původních 5000 nemovitostí, které CNS požadovaly se jim však vrátila jen velmi malá část (konkrétně 710 nemovitostí a z toho 232 budov).

Je zcela jasné, "že jsou-li některé ve společnosti probíhající procesy velice vleklé a většinu takové společnosti nakonec zatěžují, projevuje se únava z nich obvykle snahou je nějak jednorázově ukončit. Tak se stále více hovoří o snaze udělat tlustou čáru za procesy nápravy křivd minulosti - a o té tlusté čáře se obvykle hovoří jako o restituční tečce."²³³ O takovou se pokusila vláda v roce 1998 a tato snaha vydržela až do roku 2006.²³⁴

Druhou legislativní snahou byl návrh podaný vládou, jehož projednávání bylo Poslaneckou sněmovnou ČR v dubnu 2008 přerušeno²³⁵. Tento návrh zákona²³⁶ počítal s tím, že řeholním řádům, kongregacím a jiným kněžským nebo řeholním společenstvím Církve římskokatolické bude vydán majetek kultovní i hospodářský. Ostatním CNS (včetně diecézí katolické církve) měly být vydány jen nemovitosti sakrální a nehospodářského charakteru. "Zbývající historický majetek církví a nábož. spol. neměl být předmětem vydání; jednotlivé církve²³⁷ za něj měly obdržet paušálně určenou finanční náhradu v celkové výši 83 mld. Kč.²³⁸ Tato finanční náhrada se měla vyplácet po dobu 60 let za současného úročení ve výši 4,85 % pa."²³⁹ Příslušnou splátku měly CNS vždy obdržet nejpozději do 31. prosince daného roku a tato samozřejmě nebyla předmětem zdanění. CNS byly vládou přizvány k vytváření návrhu zákona a s výsledkem souhlasily. Postoj ekumenické rady církví vyjádřil ThDr. Černý: "Čekáme od obou komor

²³² VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 193. ISBN 978-80-7380-135-9

²³³ TOMAŽIČ, Ivan. Poznámka k trestněprávní tečce. In *Právník*. číslo 6/1998. Praha: Academia, 1998. str. 551. ISSN 0231-6625

²³⁴ více v VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 194. ISBN 978-80-7380-135-9

²³⁵ Usnesení poslanecké sněmovny o přerušení a odročení projednání vládního návrhu zákona ze 30. schůze 29. dubna 2008.

²³⁶ Návrh zákona o zmírnění některých majetkových křivd způsobených církvím a náboženskými společnostmi v době nesvobody, o vypořádání majetkových vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů.

²³⁷ viz. Příloha č. 4.

²³⁸ Důvodová zpráva k tomuto vládnímu návrhu k této části zmiňuje, že vláda k této části došla na základě dat z Českého ústavu zeměměřičského a katastrálního, Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky a Ministerstva zemědělství.

²³⁹ KRÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. str. 121. ISBN 978-80-7400-362-2

Parlamentu České republiky, že vyšlou celé společnosti jasný signál o tom, že je třeba jednat čestně a poctivě. Takový signál v sobě má neocenitelný morální náboj. Vždyť jak má každodenně soudit legislativa České republiky majetkové křivdy a kriminální činy, jak má školství vychovávat děti a mládež k poctivosti a k postoji odpovědnosti za své činy, pokud by stát nebyl ochoten se alespoň pokusit o narovnání tak závažných křivd?"²⁴⁰ K vyslání tohoto signálu ovšem nedošlo.

Restituce majetku CNS byla několikrát i předmětem judikatury soudů. Ústavní soud ČR se k ní vyjadřoval ve svém nálezu sp. zn. 2326/07 a nálezu sp. zn. 2166/10. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 9/07 se Ústavní soud vyslovil k tzv. blokačnímu paragrafu²⁴¹ tak, že "*dlouhodobá nečinnost Parlamentu České republiky spočívající v nepřijetí zvláštního právního předpisu, který by vypořádal historický majetek církví a náboženských společností, je protiústavní a porušuje čl. 1 Ústavy České republiky, čl. 11 odst. 1 a 4, čl. 15 odst. 1 a čl. 16 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Pokud zákonodárce odkáže na zákon, který má být schválen v budoucnu, avšak tento zvláštní zákon ani po dlouhé době nepřijme (v této věci se jedná o 19 let), porušuje tím princip právní jistoty a důvěry v právo.*"

6.3. Návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi

Současná vládní koalice si je velmi dobře vědoma rizik, která státu plynou z toho, že se ještě nedokázal vypořádat s majetkovými nároky CNS. V důvodové zprávě k návrhu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi uvádí třeba právě negativní dopad blokačního paragrafu na rozvoj obcí, hrozící mezinárodní ostudu a především nárůst nákladů na financování platů duchovních, které, zcela logicky, jednoho dne musí v celkové součtu přesáhnout hodnotu nevráceného majetku²⁴². Zmiňuje i reálnou možnost vzniku nových CNS, které také mohou požádat o financování svých duchovních.

²⁴⁰ ČERNÝ, Pavel. Postoj ekumenické rady církví k věcnému záměru zákona. In *Narovnání vztahu mezi církvemi a státem*. 1. vydání. Praha: CEVRO Institut, 2009. str. 47. ISBN 978-80-87125-08-3

²⁴¹ zákon č. 229/1991 Sb., §29

²⁴² "*Za 60 let by se výše příspěvku státu vyšplhala (bez valorizace, s růstem počtu duchovních) až na kumulovanou výši 161 mld. Kč, aniž by došlo k vyřešení historických nároků církví.*" Důvodová zpráva k návrhu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi

Proto vláda podala do Poslanecké sněmovny návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů. Ten počítá s tím, že vyrovnání s CNS bude provedeno způsobem finanční kompenzace a naturální restituce. Finanční kompenzace bude proplácena v průběhu 30 let v celkové výši 59 mld. Kč (a to tak, že katolické církvi bude náležet 80% částky, 20% částky zbývajícím CNS). Tato sumu bude valorizována ovšem neúročena. V naturální restituci bude vrácen nemovitý²⁴³ majetek v hodnotě 75 mld. Kč. Postup restitucí upravují §9, 10 a 11.

6.4. Daňové úlevy a vlastní způsoby financování církví a náboženských společností

Stát CNS, které působí na jeho území, pomáhá i nepřímo při jejich financování a to tím, že jim poskytuje různé daňové úlevy. Např. v zákonu č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů jim v §19 odst. 1 písm. b) osvobozuje výnosy kostelních sbírek, příjmy za církevní úkony a příspěvky členů u registrovaných CNS. Zákon o dani z nemovitostí²⁴⁴ zase osvobozuje od daně stavby CNS, které slouží duchovními účelu. Stejně tak CNS poskytuje zvýhodnění např. zákon²⁴⁵ o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí.

Právě pořádání vlastních sbírek (ať už účelových nebo neúčelových) a vybízení svých členů k finančním darům je nejčastějším způsobem sebefinancování našich CNS. *"Záleží tu na rozhodnutí svědomí jednotlivého člena církve, zda, v jaké výši a pro jaké účely bude církev financovat. Tento systém je vybudován především na úrovni farnosti, kde jsou dárci evidováni a oslovováni a kde se také spotřebovává největší díl příjmů z darů."*²⁴⁶ Další možností, kterou CNS mají, jsou různé poplatky. Např. katolická církev vybírá tzv. štolové poplatky, které jsou dobrovolné a jsou vybírány od členů církve za určité úkony prováděné duchovními.

a o změně některých zákonů. [online]. [cit. 3. března 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0#prilohy>>.

²⁴³ Movitá věc bude vydána jen pokud funkčně souvisela s nemovitostí. viz. §7 odst. 2 návrhu zákona.

²⁴⁴ zákon č. 338/1992 Sb.

²⁴⁵ zákon č. 357/1992 Sb.

²⁴⁶ MARRÉ, Heiner. Systémy financování církví v zemích Evropské unie a v USA. In Revue církevního práva. číslo 10/1998. Praha: Společnost pro církevní právo, 1998. ISSN 1211-1635 [online]. [cit. 7. března 2012]. Dostupné na WWW: <<http://spcp.prf.cuni.cz/1-10/marre.htm>>.

*"Další položkou financování z vlastních zdrojů jsou členské příspěvky, které jednotlivé církve žádají, aniž by tyto příspěvky byly veřejnou mocí exekutovatelné."*²⁴⁷

²⁴⁷ TRETERA, Jiří Rajmund. Financování církví v zemích Evropské unie. In: Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2009. str. 81. ISBN 978-80-86310-86-2

7. Financování církví v jiných státech

V poslední části své diplomové práce bych se rád pokusil o jemný nástin způsobů financování církví a náboženských společností ve vybraných zemích Evropské unie a Amerického kontinentu, aby tak vzniklo srovnání s úpravou v České republice.

7.1. Spolková republika Německo

Německo je ukázkovým příkladem státu nábožensky neutrálního, který na svůj vztah k církvím a náboženským společnostem aplikuje kooperační model. Nejdůležitějším zdrojem finančních příjmů církví je dnes církevní daň (Kirchensteuer), která byla zavedena v 19. století a jejím původním účelem mělo být ulehčení *"státnímu rozpočtu při poskytování finanční kompenzace za sekularizaci církevního majetku."*²⁴⁸ *"Církevní daň je ve skutečnosti daňovou přírůžkou"*²⁴⁹ a jsou ji povinni platit občané, kteří jsou v příslušné státní evidenci plátců daní vedeni jako členové určité církve či náboženské společnosti. Té potom předají vybranou daň státní úřady. Velikost církevní daně se *"pohybuje mezi 8 a 9% daně ze mzdy nebo daně z příjmu. Vycházet se může i z jiných daní; židovské náboženské obce tak např. církevní daň vážou na daň majetkovou."*²⁵⁰ Církevní daň je pak možno doplnit církevním poplatkem (Kirchsgeld), který se vztahuje na osoby vyvázané z povinnosti platit daň z příjmů či ze mzdy.

7.2. Rakousko

Rakousko muselo CNS nahradit škody, které jim na jeho území způsobila nacistická legislativa. Od této doby pak neposkytuje žádnou přímou finanční podporu, protože principem *"Rakouského konfesního práva je schopnost sebezáchovy církví a náboženských společností."*²⁵¹ Členové církví jsou povinni, na základě svého prohlášení o náboženské příslušnosti, platit příslušný roční příspěvek. Stát navíc podporuje církve nepřímou cestou. Jsou například osvobozeny v oblasti zdanění příjmů právnických osob, protože jejich sociálně

²⁴⁸ ROBBERS, Gerhard. Stát a církev v zemích EU. 1. vydání. Praha: Academia, 2002. str. 74. ISBN 80-200-0967-1

²⁴⁹ TRETERA, Jiří Rajmund. Konfesní právo a církevní právo. 1. vydání. Praha: Jan Kringl, 1997. str. 106. ISBN 80-902045-2-X

²⁵⁰ ROBBERS, Gerhard. Stát a církev v zemích EU. 1. vydání. Praha: Academia, 2002. str. 74. ISBN 80-200-0967-1

²⁵¹ HENHAPEL, Oliver. Financování církví v Rakousku. In Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. 1. vydání. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. str. 180. ISBN 978-80-86310-86-2

prospěšná a duchovní "činnost je pro oblast daňového práva chápána jako aktivita státu."²⁵² Samozřejmě pokud církevní právnická osoba podniká, jsou její příjmy zdaněny v plné výši.

7.3. Španělsko

V systému financování církví a náboženských společností má vzhledem k historické tradici a počtu věřících katolická církev jisté výsadní postavení. Je totiž financována přímo z odvedených daní z příjmu fyzických osob. Každý občan se totiž může rozhodnout ve svém daňovém přiznání zda částku 0,7% z celkové daně přenechá katolické církvi nebo "*pro jiné sociální služby prostřednictvím nevládních organizací*"²⁵³ a katolické církvi (částku ale stát pak vyplácí dvakrát, jedná se tedy o 1,4% z celkové sumy) a nebo celou daň odvede pouze státu. Nepřímo (a to především daňových zvýhodnění) jsou financovány kromě církve katolické i církev evangelická a náboženské společnosti (židovská a islámská).

7.4. Francie

Francie jakožto stát neutrální, který svou odluku od církví a náboženských společností provedl nepřátelskou formou, nemá žádnou možnost daňové asignace v jejich prospěch, ani církevní daň a ani neposkytuje příspěvky ze svého rozpočtu. Pouze poskytuje církvím a náboženským společnostem drobné daňové úlevy. Ovšem protože stát sáhl roku 1905 k "*zestátnění katolického církevního majetku a převedení vlastnického práva k církevním budovám (fary, kostely) na obce, popř. na stát (biskupské rezidence, katedrály)*"²⁵⁴ jsou obce, popř. stát pověřeny jeho údržbou, ale církev platí za jeho užívání drobný poplatek. Jinak jsou církve financovány především z vlastních zdrojů i práce (duchovní měli běžně i druhé, civilní, povolání), sbírkami a dary (dárcům stát poskytuje možnost odečíst si 66% daru ze své daně z příjmů). Stát navíc "*může ručit za půjčky, které si vzaly*"²⁵⁵ církve a náboženské společnosti "*za účelem výstavby nových církevních budov*"²⁵⁶.

²⁵² POTZ, Richard. Stát a církev v Rakousku. In Stát a církev v zemích EU. 1. vydání. Praha: Academia, 2002. str. 278. ISBN 80-200-0967-1

²⁵³ GALGUERA, Juan. Španělský model financování církví. In Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. 1. vydání. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. str. 136. ISBN 978-80-86310-86-2

²⁵⁴ VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 55. ISBN 978-80-7380-135-9

²⁵⁵ BASDEVANT-GAUDEMET, Brigitte. Stát a církev ve Francii. In Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. 1. vydání. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. str. 153. ISBN 978-80-86310-86-2

²⁵⁶ tamtéž.

7.5. USA

Spojené státy jsou státem, který svůj konfesní systém postavil na odluce od církví a náboženských společností proklamované ve své ústavě. Na rozdíl od Francie, tato byla provedena přátelskou cestou avšak tento fakt nemá na dnešní způsob financování vliv. *"Pro svou vlastní náboženskou činnost nedostávají církve a náboženské společnosti žádnou přímou podporu od státu ani od obcí, pouze daňová osvobození a úlevy. (...) Velikou roli ovšem hraje to, že se v USA k církvím (náboženským společnostem) hlásí nejen chudší, ale i bohatší vrstvy obyvatel."*²⁵⁷ A právě to se odráží v tom, že CNS v Americe jsou schopny pokrýt zhruba polovinu svých nákladů prostřednictvím sbírek. *"Například v katolické oblasti bývají členům farnosti doručovány půlroční, čtvrtletní nebo měsíční obálky s potiskem, který označuje účel daru a na níž je třeba křížkem označit výši obnosu, který dárce identifikovaný uvedením jména a čísla vkládá (zpravidla formou šeku). K tomu přistupuje řada "národních sbírek", jejichž příjmy jsou určeny na sociální-charitativní projekty"*.²⁵⁸ Prof. Marré ještě doplňuje, že pro svoje financování CNS využívají ještě tzv. Fund Raising (*"(...) masová kampaň na farní a diecézní úrovni na rozmanité účely, které organizují nejen k tomu určení církevní spolupracovníci, ale také mimocírkevní aktivisté."*²⁵⁹) a hospodaření s vlastním majetkem (*"(...) v chicagské diecézi kryjí přibližně 19% výloh."*²⁶⁰).

²⁵⁷ TRETERA, Jiří Rajmund. Konfesní právo a církevní právo. 1. vydání. Praha: Jan Kringl, 1997. str. 112. ISBN 80-902045-2-X

²⁵⁸ MARRÉ, Heiner. Systémy financování církví v zemích Evropské unie a v USA. In Revue církevního práva. číslo 10/1998. Praha: Společnost pro církevní právo, 1998. ISSN 1211-1635 [online]. [cit. 7. března 2012]. Dostupné na WWW: <<http://spcp.prf.cuni.cz/1-10/marre.htm>>.

²⁵⁹ tamtéž.

²⁶⁰ tamtéž.

8. Pohled de lege ferenda

Na konec bych se rád zamyslel nad financováním církví a náboženských společností z hlediska de lege ferenda. Bylo by podle mého názoru přínosné vhodně obohatit způsob financování církví a náboženských společností v České republice o princip daňových asignací. Jde o *"připsání části povinné daně daňovými poplatníky ve prospěch určité církve. Je to vlastně jistý druh hlasování daňového poplatníka, jak bude s jeho povinnou daní naloženo."*²⁶¹

Pokud totiž stát umožní svým plátcům daní určité malé procento z těchto poukázat dané registrované církvi či náboženské společnosti za předem určených podmínek, na co se smí použít, nic tím neztratí. Pokud totiž příjemci budou muset tyto peníze použít v konkrétních společensky prospěšných oblastech, vrátí se státu výpadek malé části jeho příjmů do státního rozpočtu tím, že mu klesnou jeho náklady v daných sociálních oborech a přesto úroveň služeb poskytovaných v těchto oborech stoupne. Bude totiž více kvalitních církevních nemocnic, škol, sociálních ústavů apod., které nebude muset financovat. Navíc mu nevzniknou další vedlejší náklady, jako v případě církevních daní. Ty mají navíc tu nevýhodu, že "diskriminují" nejen občany, kteří se k žádné konfesi nepřihlásili, ale i právnické osoby (velké společnosti by jistě rády kvůli PR potencionálu daňových asignací zlepšili svou daňovou morálku). Neopomenutelným efektem by pak byl pocit každého plátce daně, že stát na něj pohlíží jako na partnera, který může spolurozhodovat (i když jenom v nepatrné části) o financování věcí veřejných a ne pouze jako na "dojnou krávu". Nevýhodou by pak mohlo být zvýšená šance vyvedení či plýtvání s veřejnými prostředky. Ta se ovšem dá vhodnými kontrolními mechanizmy snížit (bohužel ne úplně vyloučit).

²⁶¹ TRETERA, Jiří Rajmund. Financování církví v zemích Evropské unie. In Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. 1. vydání. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. str. 83. ISBN 978-80-86310-86-2

Závěr

V průběhu dějin si na našem území náboženské společnosti a církve vyzkoušely (a často i nedobrovolně) různé modely svého vztahu s mocí státní. A právě forma nastavení konfesněprávního systému je určující pro jejich způsob financování. V zásadě existují tři možné modely a lze je popsat na základě kritérií financování neziskového sektoru.²⁶²

Prvním je model, který volí státy odlukové. Církve a náboženské společnosti jsou nucené postarat se o sebe sami, stát jim pouze poskytuje různá zvýhodnění (např. daňová), která ovšem mohou uplatnit i jiné subjekty. Církev je tedy organizací financovanou z různých zdrojů (např. sbírky od věřících, dary od sympatizantů a granty od státu).

Druhým způsobem, u států s kooperačním systémem, je vybírání speciální církevní daně či umožnění daňové asignace. Tedy církve jako organizace financovaná z části ze státního rozpočtu.

Poslední možností jsou přímé platby od státu církvím a náboženským společnostem, tedy jsou organizacemi financované fakticky zcela z veřejných rozpočtů. Tento systém používají i státy kooperační (platba od státu ovšem není jediným zdrojem příjmů, pouze největším). Uplatňovaly ho především státy totalitní, které ho zneužívaly k hospodářské kontrole subjektů financování.

CNS na našem území mají zkušenost především s modelem přímých plateb od státu. Tento jim byl ale velmi často vnucován a CNS na něj přistupovaly buď proto, aby se mohly v klidu věnovat svému poslání a nebo proto, že zkrátka nedostaly na vybranou.

Parlament České republiky tak snad schválením návrhu zákona č. 580 o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi nejen dokončí vypořádání s předcházející temnou minulostí státu, ale i změni způsob financování církví a náboženských společností na moderní a tyto subjekty nesvazující. Doufejme, že alespoň v tom směru nenastane v naší zemi žádná další změna k horšímu a že se už nevrátí přístup státu, který by se dal popsat jako "Res publica locuta - causa finita". CNS totiž měly vždy zájem na korektních vztazích se státem. Encyklika *Immortale Dei* papeže Lva XIII. to, alespoň za katolickou církev, vyjádřila už v roce 1885. Dala by se shrnout do tvrzení, že moc "*(...) oboch subjektov má svoje hranice, v záujme dosiahnutia spoločného cieľa*

²⁶² více v REKTORÍK, Jaroslav. Organizace neziskového sektoru. 1. vydání. Praha: EKOPRESS, 2001. str. 41. ISBN 80-86119-41-6

(prospech jednotlivca aj spoločnosti) však musia spolupracovať. Potrebu zdravej spolupráce a rešpektovania kompetencií medzi štátom a cirkvou jako dvoma autonómnyimi partnermi (...)"²⁶³ je nejlépe začít naplňovat prostřednictvím spravedlivé právní úpravy financování CNS.

²⁶³ NEMEC, Matúš. Základy kánonického práva. 1. vydání. Bratislava: IURA EDITION 2001. str. 6. ISBN 80-89047-05-X

Seznam použité literatury a pramenů

A. Seznam literatury

ADAM, Petr. Němečtí rytíři. 1. vydání. Svitavy: Trinitas, 1998. ISBN 80-86036-08-1

BASDEVANT-GAUDEMET, Brigitte. Stát a církev ve Francii. In Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. 1. vydání. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2

BENDOVÁ, Pavla. Hospodářské zabezpečení církví a náboženských společností po roce 1948 In Revue církevního práva. číslo 2/2010. Praha: Společnost pro církevní právo, 2010. ISSN 1211-1635

Bible. 2. katolické vydání. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5

BÍLÝ, Jiří L. Právní dějiny na území České republiky. 1. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-429-3

BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel. Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951 Svazek I. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1994. ISBN 80-85765-34-9

CUHRA, Jaroslav. Církevní politika KSČ a státu v letech 1969-1972. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999. ISBN 80-85270-84-6

ČERNÝ, Pavel. Postoj ekumenické rady církví k věcnému záměru zákona. In Narovnání vztahu mezi církvemi a státem. 1. vydání. Praha: CEVRO Institut, 2009. ISBN 978-80-87125-08-3

FRANZEN, August. Malé církevní dějiny. 1. vydání. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-008-7

GALGUERA, Juan. Španělský model financování církví. In Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. 1. vydání. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2

HENHAPEL, Oliver. Financování církví v Rakousku. In Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. 1. vydání. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2

HRDINA, Antonín Ignác. Církevní restituční vykřičník. In Revue církevního práva. číslo 1/1999. Praha: Společnost pro církevní právo, 1999. ISSN 1211-1635

HRDINA, Antonín Ignác. Kanonické právo. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-26-2

HRDINA, Antonín Ignác. Prameny ke studiu kanonického práva. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-039-0

HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva I. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1095-7

HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva II. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1372-7

HRDINA, Antonín Ignác. Texty ke studiu konfesního práva III. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1289-5

JÄGER, Petr. Církev a náboženské společnosti v České republice a jejich právní postavení. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. ISBN 80-7325-092-6

JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel. Katolická církev a pozemková reforma 1945-1948. 1. vydání. Brno: DOPLNĚK, 1995. ISBN 80-85765-44-6

Katechismus katolické církve. 2. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7192-488-1

Kodex kanonického práva. 1. vydání. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6

Kol. autorů. Encyklopedický slovník. 1. vydání. Praha: Odeon, 1993. str. 536.
ISBN 80-207-0438-8

Kronika Zbraslavská. Praha: Spolek historický, 1905

KŘÍŽ, Jakub. Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář. 1.
vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-362-2

LAMPARTER, Michal. Církev a stát. Sborník příspěvků z 2. ročníku konference.
1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1627-2.

LÉON-DOFOUR, Xavier a kol. Slovník biblické teologie. 2. vydání. Praha:
Academia, 2003. ISBN 80-200-1127-7

MAIER, Hans. Církev a stát v budoucí Evropě. In Teologie & Společnost. číslo
6/2003. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISSN 1214-0740

MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 2.
vydání. Praha: LINDE, 1999. ISBN 80-7201-167-7

MAREK, Pavel. Církevní krize na počátku první Československé republiky
(1918-1924). 1. vydání. Brno: L. Marek, 2005. ISBN 80-86263-57-6

Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. Sborník textů z konference.
Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2.

NEMEC, Matúš. Základy kánonického práva. 1. vydání. Bratislava: IURA
EDITION 2001. ISBN 80-89047-05-X

NORTH, James, B. Dějiny církve od Letnic k dnešku. 1. vydání. Praha: Návrat
domů, 2001. ISBN 80-7255-029-2

PEROUTKA, Ferdinand. Budování státu. 1. vydání. Praha: Lidové noviny, 1991.
ISBN 80-7106-040-2

REKTOŘÍK, Jaroslav. Ekonomická dimenze křesťanství a církve, její reflexe v ČR. 1. vydání. Brno: Olprint, 2000. ISBN 80-210-2293-0

REKTOŘÍK, Jaroslav. Organizace neziskového sektoru. 1. vydání. Praha: EKOPRESS, 2001. ISBN 80-86119-41-6

ROBBERS, Gerhard. Stát a církve v zemích EU. 1. vydání. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0967-1

ŘÍČAN, Rudolf. MOLNÁR, Amedeo. Dvanáct století církevních dějin. 3. vydání. Praha: Kalich, 2008. ISBN 978-80-7071-064-9

SALIJ, Jacek. Vztah prvních křesťanů ke státu. In Revue církevního práva. číslo 12/1999. Praha: Společnost pro církevní právo, 1999. ISSN 1211-1635

SKŘIVÁNEK, František. Majetkoprávní aspekty likvidace řádů římskokatolické církve v roce 1950. in Církev a stát (Sborník příspěvků z 3. ročníku konference) Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1865-8

SZYMECZEK, Józef. Stát, církve a národ v československé části Těšínského Slezska (1945-1953). Český Těšín: Kongres Poláků v České republice, 2004. ISBN 80-239-3073-7

TOMAŽIČ, Ivan. Poznámka k trestněprávní tečce. In Právník. číslo 6/1998. Praha: Academia, 1998. ISSN 0231-6625

TRETERA, Jiří Rajmund. Financování církví v zemích Evropské unie. In Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. 1. vydání. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2

TRETERA, Jiří Rajmund. Konfesní právo a církevní právo. 1. vydání. Praha: Jan Kringl, 1997. ISBN 80-902045-2-X

TRETERA, Jiří Rajmund. Stát a církve v České republice. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-707-4

VALEŠ, Václav. Konfesní právo - průvodce studiem. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-135-9

VALEŠ, Václav. Zamyšlení nad "blokačním paragrafem". In Revue církevního práva. číslo 1/2012. Praha: Společnost pro církevní právo, 2012. ISSN 1211-1635

B. Seznam internetových pramenů

MARRÉ, Heiner. Systémy financování církví v zemích Evropské unie a v USA. In Revue církevního práva. číslo 10/1998. Praha: Společnost pro církevní právo, 1998. ISSN 1211-1635 [online]. [cit. 7. března 2012]. Dostupné na WWW: <<http://spcp.prf.cuni.cz/1-10/marre.htm>>.

UHLÍŘ, Marek. Poblouznění d'áblem. [online]. [cit. 1. března 2012]. Dostupné na WWW: <[http://respekt.ihned.cz/index.php?p=R00000_d&article\[id\]=39212150&article\[what\]=poblouzn%ECn%ED+%CF%E1blem+&article\[sklonuj\]=on](http://respekt.ihned.cz/index.php?p=R00000_d&article[id]=39212150&article[what]=poblouzn%ECn%ED+%CF%E1blem+&article[sklonuj]=on)>.

VALEŠ, Václav. Církevní majetek a prvorepubliková pozemková reforma. [online]. [cit. 1. března 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.svobodavyznani.cz/?p=10>>

Webové stránky Ministerstva financí ČR, dostupné na WWW: <<http://www.mfcr.cz>>

Webové stránky Ministerstva kultury ČR, dostupné na WWW: <<http://www.mkcr.cz>>

Webové stránky Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz>>

Webové stránky Řádu bratří a sester německého Domu panny Marie v Jeruzalémě, dostupné na WWW: <<http://www.nemeckyrad.cz>>

Webové stránky Společnosti pro církevní právo, dostupné na WWW: <<http://spcp.prf.cuni.cz>>

C. Seznam právních předpisů

základní zákon státní č. 142/1867 ř. z. o obecných právech občanů státních v království a zemích v radě říšské zastoupených

zákon č. 50/1874 ř. z., kterým se upravují zevní poměry katolické církve

zákon č. 51/1874 ř. z., jímž se vyměřují příspěvky k náboženskému fondu na uhrazení potřeb na účely církve katolické (prozatímní kongruový zákon)

zákon č. 47/1885 ř. z., kterým se upravují prozatímní ustanovení o dotaci duchovenstva v katolické správě duchovní

zákon č. 176/1898 ř. z., jímž se vydávají ustanovení o dotaci katolického duchovenstva ve správě duchovní (kongruový zákon)

zákon č. 56/1907 ř. z., kterým se ustanovují zvýšení nejmenšího příjmu a výslužného katolických duchovních správců podle jejich služebního času

zákon č. 115/1918 ř. z., kterým se ustanovují zvýšení nejnižšího příjmu a odpočivných platů katolických duchovních správců, jakož i nejnižšího příjmu hodnostářů kanovníků u metropolitních, katedrálních a konkatedrálních kapitol katolické církve latinského, řeckého a arménského ritu

zákon č. 11/1918 Sb. o zřízení samostatného československého státu

zákon č. 32/1918 Sb. z. a n. o obstavení velkostatků

zákon č. 215/1919 Sb. z. a n. o zabránění velkého majetku pozemkového (záborový zákon)

zákon č. 81/1920 Sb. z. a n. upravující přiděl zabrané půdy a právní poměr k této půdě (přídělový zákon)

zákon č. 246/1920 Sb. z. a n., kterým se zvyšuje kongrua duchovenstva římskokatolického

zákon č. 329/1920 Sb. z. a n. o převzetí a o náhradě za zabraný pozemkový majetek (náhradový zákon)

zákon č. 122/1926 Sb. z. a n. o úpravě platů duchovenstva církví a náboženských společností státem uznaných

zákon č. 80/1928 Sb. z. a n. o příplatcích některým státním a jiným veřejným zaměstnancům ve výslužbě a pozůstalým po takovýchto zaměstnancích zemřelých v činné službě nebo ve výslužbě.

nařízení vlády č. 124/1928 Sb. z. a n. o úpravě platů duchovenstva církví a náboženských společností státem uznaných, případně recipovaných

zákon č. 70/1930 Sb. z. a n., kterým se upravují odpočivné a zaopatřovací platy některých státních a jiných zaměstnanců a učitelů, jakož i pozůstalých po nich

dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. o neplatnosti některých
majetkoprávních jednání z dob nesvobody a o národní správě majetkových hodnot
Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů

dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení
zemědělského majetku Němců a Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého
a slovenského národa

dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. o konfiskaci nepřátelského majetku
a Fondech národní obnovy

dekret prezidenta republiky č. 116/1945 Sb. o změně zákona č. 122/1926 Sb.
a zákon č. 142/1947 Sb. o revizi první pozemkové reformy

zákon č. 46/1948 Sb. o trvalé úpravě vlastnictví půdy (tzv. nová pozemková
reforma)

zákon č. 217/1949 Sb. o zřízení Státního úřadu pro věci církevní

zákon č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských
společností státem

nařízení vlády č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve
římskokatolické státem

nařízení vlády č. 220/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve
československé státem

nařízení vlády č. 221/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení evangelických církví
státem

nařízení vlády č. 222/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve pravoslavné
státem

nařízení vlády č. 223/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení náboženských
společností státem

vyhláška Státního úřadu pro věci církevní č. 351/1950 Ú. 1. o převzetí správy
některých majetkových podstat náboženským fondem

zákon č. 298/1990 Sb. o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů
a kongregací a arcibiskupství olomouckého.

zákon č. 229/1991 Sb. o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému
zemědělskému majetku

zákon č. 338/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 298/1990 Sb.,
o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a
arcibiskupství olomouckého

zákon č. 338/1992 Sb. o dani z nemovitostí

zákon č. 357/1992 Sb. o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí

zákon č. 582/1992 Sb. o daních z příjmů

zákon č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví
a náboženských společností a o změně některých zákonů

nařízení vlády č. 566/2006 Sb. o úhradě osobních požitků duchovních církví
a náboženských společností (novelizace vládním nařízením č. 132/2009 Sb.)

návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi (Poslanecká sněmovna
Parlamentu ČR tisk č. 482 z 9. dubna 2008)

návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi
a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi
a náboženskými společnostmi) (z 19. ledna 2012)

D. Judikatura

Ústavní soud ČR: nález sp. zn. II. 2326/07

Ústavní soud ČR: stanovisko sp. zn. Pl. ÚS 9/07

Ústavní soud ČR: nález sp. zn. I. 2166/10

Seznam použitých zkratek

a násl. – a následující

can. – kánon

CIC – Codex Iuris Canonici (Kodex kanonického práva)

CNS – církve a náboženské společnosti

č. – číslo

čl. – článek

ČR – Česká republika

ČSR – Československá republika

ČSSR – Česká socialistická republika

ha – hektar

Kč – korun českých

Kčs – korun československých

KSČ – Komunistická strana Československa

mld. – miliarda

např. – například

NV – Národní výbor

odst. – odstavec

písm. – písmeno

ř. z. – říšský zákoník (1848 – 1918)

Sb. – Sbírka zákonů (1945 – dosud)

Sb. z. a n. – Sbírka zákonů a nařízení (1918 – 1945)

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

STB – státní tajná bezpečnost

str. – strana

SÚC – Státní úřad pro věci církevní

tis. – tisíc

tzv. – tak zvaný

ÚAV NF – Ústřední akční výbor Národní fronty

USA – United states of America (Spojené státy americké)

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Přílohy:

Příloha č. 1:

Souhrnný přehled financování církví a náboženských společností ze státního rozpočtu na základě zákona č. 218/1949 Sb. v roce 2010	
Ukazatel	v tis. Kč
Počet duchovních	4869
Platy duchovních včetně pojistného	1331505
Provozní náklady CNS	83050
Opravy církevního majetku	24453
Výdaje na činnost registrovaných CNS CELKEM	1 439 008

zdroj: Ministerstvo kultury, <www.mkcr.cz>

Příloha č. 2:

Seznam církví a náboženských společností, které jsou financovány podle zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, ve znění pozdějších předpisů.

1. Apoštolská církev
2. Bratrská jednota baptistů
3. Církev adventistů sedmého dne
4. Církev bratrská
5. Církev československá husitská
6. Církev řeckokatolická
7. Církev římskokatolická
8. Českobratrská církev evangelická
9. Evangelická církev augsburského vyznání v České republice
10. Evangelická církev metodistická
11. Federace židovských obcí v České republice
12. Jednota bratrská
13. Luterská evangelická církev a.v. v České republice
14. Náboženská společnost českých unitářů
15. Pravoslavná církev v českých zemích
16. Slezská církev evangelická augsburského vyznání
17. Starokatolická církev v ČR

zdroj: Ministerstvo kultury, <www.mkcr.cz>

Příloha č. 3:

Popis činností vykonávaných duchovními katolické církve a jejich zařazení do platových tříd podle přílohy č. 1 nařízení vlády č. 566/2006 Sb., o úhradě osobních požitků duchovních církví a náboženských společností.

Platová třída	Popis činností
1	Činnost v duchovní správě spočívající ve vykonávání pomocných činností pro zabezpečení liturgie a pastorace
2	Činnost v duchovní správě spočívající v samostatném vykonávání pastorační a správní činnosti ve vymezeném rozsahu
2	Činnost v duchovní správě spočívající v provádění liturgických úkonů z moci svěcení a v podílu na pastoraci ve vymezeném rozsahu dle Kodexu kanonického práva a partikulárního práva
3	Činnost v duchovní správě spočívající ve vykonávání pastorační činnosti nad svěceným společenstvím a správa svěceného majetku
	Činnost v duchovní správě spočívající ve vykonávání vymezených úkolů spojených se správou diecéze
4	Činnost v církevní administrativě spočívající ve vyřizování a odesílání kuriálních akt s právní zodpovědností a vedení archivu
	Činnost v církevní administrativě spočívající ve vyřizování administrativních záležitostí ordinariátu
	Činnost v duchovní správě spočívající ve vykonávání slavnostnějších bohoslužeb v katedrálním nebo kolegiálním kostele
	Činnost v duchovní správě spočívající v podpoře a koordinaci společné pastorační činnosti v okrskovém vikariátě (děkanátě), dohled nad dodržováním zákonných norem
	Činnost v duchovní správě spočívající v zabezpečování vyhrazeného úseku pastorace s rozšířenou působností nebo zodpovědností
5	Činnost v duchovní správě spočívající ve vedení a řízení kapituly
	Činnost v duchovní správě spočívající v řízení úřadu kurie
	Činnost v duchovní správě spočívající v řízení a správě vymezené části diecéze nebo řízení záležitostí určeného druhu nebo pro určité společenství osob
	Činnost v duchovní správě spočívající ve výkonu řádné moci v diecézi k řízení celé diecéze, s výjimkou případů, které si vyhradil diecézní biskup nebo pro které právo vyžaduje zvláštní povolení biskupa
	Činnost v duchovní správě spočívající ve vykonávání činností spojených s řízením diecéze a zastupováním diecézního biskupa
	Činnost v duchovní správě spočívající ve vedení sekretariátu biskupské konference
	Činnost v duchovní správě spočívající ve vedení a řízení řeholního řádu
6	Činnost v duchovní správě spočívající ve vedení a řízení arcidiecéze
	Činnost v duchovní správě spočívající ve vedení a řízení diecéze
	Činnost v duchovní správě spočívající ve vedení a řízení diecéze v době, kdy není obsazen biskupský stolec
	Činnost v duchovní správě spočívající ve vedení a řízení partikulární církve

Příloha č. 4:

Stupnice základních platů duchovních podle platových tříd a platových stupňů podle přílohy č. 2 nařízení vlády č. 566/2006 Sb., o úhradě osobních požitků duchovních církví a náboženských společností.

Platový stupeň	Počet let praxe	Platové třídy					
		1	2	3	4	5	6
1	Do 1 roku	9 340	10 270	11 290	12 410	13 640	14 990
2	Do 2 let	9 710	10 670	11 730	12 890	14 170	15 570
3	Do 4 let	10 100	11 100	12 200	13 410	14 740	16 200
4	Do 6 let	10 490	11 530	12 670	13 920	15 300	16 810
5	Do 9 let	10 910	11 990	13 180	14 480	15 910	17 480
6	Do 12 let	11 340	12 460	13 690	15 040	16 530	18 560
7	Do 15 let	11 780	12 950	14 230	15 640	17 190	18 890
8	Do 19 let	12 250	13 460	14 790	16 250	17 860	19 630
9	Do 23 let	12 730	13 990	15 370	16 890	18 560	20 390
10	Do 27 let	13 230	14 540	15 980	17 560	19 300	21 210
11	Do 32 let	13 750	15 110	16 600	18 240	20 040	22 020
12	Nad 32 let	14 300	15 710	17 260	18 970	20 840	22 900

(v Kč měsíčně)

Příloha č. 5:

Výše finanční náhrady pro vybrané církve podle §14 návrhu zákona o zmírnění některých majetkových křivd způsobených církvím a náboženským společenstvem v době nesvobody, o vypořádání majetkových vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společenstvy a o změně některých zákonů z roku 2008.

CNS:	Výše finanční náhrady (v Kč):
Církev římskokatolická	3 550 000 000
Církev československá husitská	189 563 661
Českobratrská církev evangelická	139 261 022
Federace židovských obcí v ČR	16 715 806
Náboženská společnost českých unitářů	2 211 855

Příloha č. 6:

Seznam skutečností, které vedly k majetkovým křivdám podle současného vládního návrhu zákona č. 580/0, o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi).

§ 5

Skutečnosti vedoucí k majetkovým křivdám

Skutečnostmi, v jejichž důsledku došlo v rozhodném období k majetkovým křivdám, jsou

- a) odnětí věci bez náhrady postupem podle zákona č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, nebo podle zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě),
- b) odnětí věci podle zákona č. 185/1948 Sb., o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče, zákona č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech, zákona č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon), zákona č. 125/1948 Sb., o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku, a zákona č. 124/1948 Sb., o znárodnění některých hostinských a výčepnických podniků a ubytovacích zařízení,
- c) úkony učiněné Náboženskou maticí, jimiž nakládala s majetkem, který nevlastnila, zejména při postupu podle vyhlášky č. 351/1950 Ú. I. I., o převzetí správy některých majetkových podstat náboženským fondem,
- d) dražební řízení provedené zkrácenou formou na úhradu pohledávky státu,
- e) darovací smlouva, pokud k darování došlo v tísní,
- f) kupní smlouva, pokud k uzavření kupní smlouvy došlo v tísní nebo za nápadně nevýhodných podmínek,
- g) odmítnutí dědictví v dědickém řízení, pokud k odmítnutí dědictví došlo v tísní,
- h) vyvlastnění za náhradu, pokud věc existuje a neslouží účelu, pro který byla vyvlastněna,
- i) znárodnění nebo vyvlastnění vykonané v rozporu s tehdy platnými právními předpisy nebo bez vyplacení spravedlivé náhrady,
- j) politická nebo náboženská perzekuce nebo postup porušující obecně uznávané principy demokratického právního státu nebo lidská práva a svobody, včetně odepření nebo neposkytnutí ochrany vlastnického práva nebo odmítnutí ukončení procesu rozhodování o majetkových nárocích před soudem nebo jiným orgánem veřejné moci, nebo
- k) převzetí nebo ponechání si věci bez právního důvodu.

Příloha č. 7:

Skladba církevních finančních zdrojů ve vybraných zemích				
Země	Zdroje příjmů			
USA	50 % sbírky		50 % fundraising, výnosy z majetku, nepřímá státní podpora	
Francie	75 % sbírky		25 % účelové sbírky na udržování farního kléru – dobrovolný příspěvek na kult	
Nizozemí	70 % příspěvek na církve	20 % nedělní sbírky a dary	10 % výnosy z majetku a státní subvence církevnímu školství	
Rakousko	85 % církevní příspěvky	10 % výnosy z majetku	5 % sbírky, dary, státní podpora ve formě renty za nevrácený zkonfiskovaný majetek	
Německo	80 % církevní daň	10 % státní subvence	5 % výnosy z majetku a státní odškodnění za sekularizaci církevního majetku v minulých staletích	5 % sbírky a dary
Itálie	systém daňových asignací – 0,8 % z daně z příjmů			
Slovenko	systém daňových asignací – 1 % z daně z příjmů			
Španělsko	systém daňových asignací – 0,7 % z daně z příjmů			
Švédsko	systém církevních daní – 1,25 % zdanitelných příjmů			
ČR	44 % příjmy z veřejných rozpočtů		45 % vlastní příjmy	11 % ostatní

zdroj: REKTOŘÍK, Jaroslav. Ekonomická dimenze křesťanství a církve. Brno: Masarykova univerzita, 2000. str. 106. ISBN 80-210-2293-0

The Summary

The Funding of the Churches and the Religious societies

There are several models of the relationship between churches, religious societies (followed only as CRS) and state.

I have devoted to the evolution of the relation between state and CRS from the 9th century to the present in our country in my diploma thesis. I have focused on the religious-legal regulations and also mentioned some canonic law.

I have started with the definition of the term church and then I have specified the term religious societies. I have continued with the description of three important models of the relationship between state and CRS. The first model represents state with the established church, the second model represents the totalitarian state and the third is presented by the uncommitted state. The last one contains two sub-models, the first one is based on the separation between state and CRS and the second one is based on the cooperation between this subjects. I have mentioned my point of view to the catholic church at the end of the chapter.

The next chapter includes two topics. The first one describes relationship between Roman Empire and primordial Christians in the centuries after crucifixion. The difference between the pontiffs in Rome and the emperors of Holy Roman Empire is described in the second chapter.

The third chapter contains ten sub-chapters focused on the characterization of history of states and CRS in our region. The first sub-chapter begins with Great Moravia and then process to the early feudal state (the middle of the 11st century). The second one shows the relationship between the state and CRS in time of advanced feudalism (the second half of 11st century until the beginning of Hussitism). The third sub-chapter describes the Hussitism (the beginning of the 15th century until 1436) and the next one describes the state of the aristocrats (it means from 1436 to the end of rebellion of aristocrats in 1620). The fifth sub-chapter contains the relationship between CRS and the absolute sovereign (from 1620 until 1848). This topic includes time when monarchs invoked *iura maiestatica circa sacra*. It means, that the monarch makes rule of relationship between state and CRS and he did not take note of the justified requirements of the churches and the religious societies. Czech lands became a part of the Austrian monarchy at that time . The sixth sub-chapter is occupied with the constitutional monarchy (from 1848 to 1918) and its view on funding of the churches and the

religious societies. The seventh sub-chapter shows the legislation of the First Republic (1918 – 1939), especially land reform and its implication for church finances. The eighth sub-chapter is focused on time of lack of freedom (the Second Republic and Protectorate). The next chapter describes time of the limited democracy in years from 1945 to 1948. The tenth as the last sub-chapter is devoted to the communistic dictatorship (and tyranny). The CRS (as the main enemy) were fully controlled by communistic party in that epoch. The finance has been the main tool for nationalization of church property.

I have analysed the course after the velvet revolution in 1989 afterwards. I have concerned with the funding of the churches and the religious societies in this chapter (salaries for officiants, contributions etc.), restitution of church property and with the government bill of property settlement with churches and religious societies. I have mentioned the tax allowances at the end of this part of diploma thesis.

Other systems of funding of the churches and the religious societies in Europe (Germany, Austria, Spain, France) and in United States of America are described enclosure.

I have suggested and described the tax assignation as an improvement of the funding of Churches in the Czech Republic in the end. I have also mentioned the reasons pros and cons of the tax assignation.

Klíčová slova/Key words

církev/churches

náboženské společnosti/religious societies

financování/financing

katolická církev/catholic church

státy/states

restituce/restitution

konfesněprávní normy/religious-legal regulations